

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ-ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ-ΓΡΑΜΜΑΤΑ-ΤΕΧΝΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

◆ Η ΧΡΗΣΗ ΤΟΥ ΟΝΟΜΑΤΟΣ «ΕΛΛΗΝΕΣ» ΣΤΗΝ ΠΑΤΕΡΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ (Ιωάν. Κ. Τσέντου)	265
◆ ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ ΣΗΜΕΡΑ. Η ΕΠΙΔΡΑΣΙΣ ΤΟΥ RUNCIMAN ΕΙΣ ΤΗΝ ΝΕΑΝ ΕΙΚΟΝΑ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ (Καθηγ. π. Δημ. Ι. Κωνσταντέλου)	269
◆ ΟΙ ΠΟΙΗΤΕΣ ΜΑΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗ (Ε. Ν. Μόσχου)	276
◆ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΠΟΛΕΜΩΝ (Γεωργ. Άχ. Παπαδημητρίου)	281
◆ ΜΙΑ ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΤΗΝ ΕΦΕΣΟ (Δημ. Λιαρομάτη)	286
◆ ΠΟΛΥΧΥΜΑ ΒΡΑΔΙΑ (Ποίημα Στεργ. Δημούλη)	289
◆ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ: ΑΔΥΝΑΜΙΕΣ (Πανοριμίτη)	290
◆ ΣΧΟΛΙΑ (Τομέως Τύπου τής Χ.Ε.Ε)	291
◆ ΕΠΙΚΑΙΡΑ (Σπ. Β. Παπασπυροπούλου)	293
◆ ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ	294

ΕΤΟΣ 64ον

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2001

ΑΡΙΘ. 625

ΔΡΧ. 250

«ΑΚΤΙΝΕΣ»
Επιστήμη - Φιλοσοφία - Κοινωνικά Ζητήματα -
Γράμματα - Τέχνη

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ «ΑΚΤΙΝΩΝ»

ΤΟΜΟΙ: 1938-1997

Έπιμέλεια
ΒΑΣ. Χ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΑΚΤΙΝΩΝ»
ΑΘΗΝΑ 1998

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

Έτος 64ον

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2001

Άριθ. 625

Η ΧΡΗΣΗ ΤΟΥ ΟΝΟΜΑΤΟΣ «ΕΛΛΗΝΕΣ» ΣΤΗΝ ΠΑΤΕΡΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ

Οί αρχαιολάτρες πολέμοι τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐπείγονται νὰ ἀποδείξουν ὅτι στήν πραγματικότητα Ἑλληνισμός καὶ Χριστιανισμός ὄχι ἀπλῶς οὐδέποτε συνεργάσθηκαν ἀρμονικά, ἀλλὰ καὶ εἶναι στοιχεῖα ἐκ φύσεως ἀντιφατικά καὶ πολέμια. Καὶ τὰ μὲν πλεῖστα ἀπὸ τὰ ἐπιχειρήματά τους ἀποδεικνύονται ἔωλα καὶ ἀστήρικτα. Σὲ ἓνα ὁμως τοῦλάχιστον σημεῖο τοῦ κατηγορητηρίου τους οἱ ἀρχαιολάτρες πολέμοι τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀρέσκονται νὰ ὑποστηρίζουν αὐτάρεσκα ὅτι στηρίζουν τὰ ἐπιχειρήματά τους στὰ ἴδια τὰ κείμενα τῆς ἑλληνοχριστιανικῆς Γραμματείας:

«Στὰ πατερικά κείμενα», μᾶς λένε, «οἱ Ἑλληνες μνημονεύονται σταθερὰ κατ' ἀντιδιαστολήν πρὸς τοὺς χριστιανούς, καὶ ἡ λέξις “Ἑλληνες” χρησιμοποιεῖται μὲ ὑβριστικὸ τρόπο. Πῶς λοιπὸν ἔρχεσθε ἐσεῖς καὶ μιλάτε γιὰ ἑλληνοχριστιανικὸ πολιτισμὸ, τῆ στιγμῆ πού ἀποδεικνύεται μὲ ἀψευδέστατο τρόπο ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ κείμενα ὅτι οἱ ἴδιοι οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ἐνωσαν τὴν πῶς μεγάλη περιφρόνηση γιὰ ὅ,τι τὸ ἑλληνικὸ, καὶ ἀντιλαμβάνονταν τὴ σχέση τους πρὸς τοὺς Ἑλληνες ὡς σχέση ἀντιπαράθεσης;».

Συναφῶς πρὸς τοῦτο εἶναι φυσικὸ καὶ ἐπόμενο νὰ διερωτηθεῖ κανεὶς κατὰ πρῶτον τὸ ἐξῆς, ἐὰν ἀληθεύει αὐτὸ πού ἰσχυρίζονται οἱ πολέμοι τοῦ Χριστιανισμοῦ περὶ ὑβριστι-

κῆς χρήσεως τῆς λέξεως «Ἑλληνες» στὰ πατερικά κείμενα. Ἡ ἀπάντηση εἶναι ὅτι ναί, ἀπὸ μία ἀποψη ἀληθεύει πράγματι κατὰ κανόνα στὰ πατερικά κείμενα οἱ Ἑλληνες μνημονεύονται κατ' ἀντιδιαστολήν πρὸς τοὺς χριστιανούς, καὶ ἡ λέξις «Ἑλληνες» χρησιμοποιεῖται ἐνίοτε μὲ ὑβριστικὸ τρόπο. Ὁ Μέγας Ἀθανάσιος μάλιστα ἔχει συγγράφει καὶ ἓνα πολὺ γνωστὸ λόγο *Κατὰ Ἑλλήνων*.¹ Καὶ ὁ ἐθνικὸς μας ἱστορικὸς Κωνσταντῖνος Παπαρηγόπουλος βεβαιώνει ὅτι τὸ ὄνομα τῶν Ἑλλήνων ἐγυμνώθη «τῆς ἀρχαίας εὐκλεοῦς ἐκδοχῆς», καὶ «ἐκτοτε τὸ τε ὄνομα τοῦτο καὶ πάντα τὰ ἐξ αὐτοῦ παράγωγα, “ἑλληνικός, ἑλληνισμός, ἑλληνίζω, ἑλληνοφρονῶ”, ἀπεκρούσθησαν καὶ περιυβρίσθησαν ἀπὸ τῆς νέας πίστεως ἐπὶ αἰῶνας μακρούς».²

Ἄν θέλουμε νὰ εἶμαστε ἀπολύτως εἰλικρινεῖς, δὲν πρέπει νὰ διστάσουμε νὰ παραδεχθοῦμε αὐτὸ πού συμβαίνει στοὺς περισσότερους ἀπὸ ἐμᾶς: Διαβάζοντας τὰ πατερικά κείμενα, καὶ βρίσκοντας ἐκεῖ τὴν ἀρητική χρῆση τῆς λέξεως «Ἑλληνες», τείνουμε νὰ δικαιώσουμε σιωπηλὰ τοὺς ἀντιπάλους μας ἂν μὴ τι ἄλλο, δὲν βλέπουμε πῶς θὰ μπορούσαμε νὰ ἀποφύγουμε τὸ συμπέρασμα περὶ συγκρούσεως Ἑλληνισμοῦ καὶ Χριστιανισμοῦ, μολοντί βεβαίως κρίνουμε ὅτι αὐτὸ εἶναι ἓνα θέμα γιὰ τὸ ὁποῖο δὲν πρέπει νὰ πολυμιλάμε. Γιὰ νὰ τὸ ποῦμε μὲ ἄλλα λόγια,

οί περισσότεροι από ἐμᾶς πέφτουμε θύματα τῆς παγίδας πού μᾶς στήνουν οἱ πολέμιοί μας μέ τὴν προσφιλή τους μέθοδο: Μᾶς ἐμφανίζουν τὴ μισὴ ἀλήθεια, ἐμεῖς δὲν μποροῦμε νὰ ἀρνηθοῦμε ὅτι αὐτὸ πού λένε εἶναι ἀληθές, καὶ ἔτσι καταλήγουμε νὰ τοὺς ἀποδίδουμε σιωπηλὰ δίκιο, ἢ πάντως τοῦλάχιστον νὰ κλονιζόμαστε.

Εἶναι χρήσιμο νὰ παραθέσουμε ἐδῶ μιὰ ἱστορία, ἢ ὅποια θὰ μᾶς βοηθήσει νὰ ἀντιληφθοῦμε τὴν πλάνη πού καλλιιεργεῖται: Μετὰ τὴ δολοφονία τοῦ Ἰωάννη Καποδίστρια τὸ 1831 τὴν ἐξουσία ἀνέλαβε προσωρινὰ ὁ ἀδελφὸς τοῦ δολοφονημένου Κυβερνήτη Αὐγουστίνου Καποδίστριας ὡς πρόεδρος Προσωρινῆς Κυβερνητικῆς Ἐπιτροπῆς. Κατὰ τὸ ἐξάμηνο τῆς προσωρινῆς κυβερνήσεως τοῦ Αὐγουστίνου Καποδίστρια ἡ Ἑλλάδα σπαρασσόταν ἀπὸ σφοδρὲς ἐμφύλιες συγκρούσεις. Σὲ μία ἀπὸ αὐτὲς τὶς συγκρούσεις οἱ Κυβερνητικοὶ ὑπέστησαν δεινὴ ἥττα στὴν Κόρινθο. Ἡ προσωρινὴ κυβέρνηση τότε, θέλοντας νὰ ἀναζωπυρώσει τὸ αἶσθημα τῶν Κυβερνητικῶν στρατιωτῶν, ἀποφάσισε νὰ τιμῆσει τοὺς «ἀγωνισθέντες ὑπὲρ τῆς τάξεως» σὲ εἰδικὴ Συνέλευση στὸ Ναύπλιο. Τὴ Συνέλευση προσεκλήθησαν νὰ παρακολουθήσουν καὶ ἄρκετοὶ ἀπὸ τοὺς «ἀγωνισθέντες ὑπὲρ τῆς τάξεως», μεταξύ τῶν ὁποίων καὶ ὁ ἐκ Κρανιδίου Σταμάτης Νίτσας, ὁ ὁποῖος εἶχε κληθεῖ στὴ συνεδρίαση ἀπευθείας ἀπὸ τὴν Κόρινθο, ὅπου ὁ ἀδελφὸς του εἶχε τραυματισθεῖ βαρῦτατα. Ἡ ἀπόφαση τῆς κυβερνήσεως ἀνακοινώθηκε διὰ στόματος τοῦ ὑπουργοῦ Οἰκονομικῶν, ὁ ὁποῖος ἀνήγγειλε μέ κάθε ἐπισημότητα ὅτι οἱ ἀγωνισθέντες ὑπὲρ τῆς τάξεως θὰ ὑπάγονταν «εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ὑπὲρ τοῦ ἔθνους παθόντων». Εὐθὺς μέ τὸ πού ἄκουσε αὐτὰ τὰ λόγια, ὁ προαναφερθεὶς Νίτσας πετάχθηκε ἀπὸ τὴ θέση πού καθόταν, ἄρπαξε τὸν ὑπουργὸ ἀπὸ τὸν λαμὸ καὶ ἄρχισε νὰ τὸν κτυπάει ἀνελέητα μέ γροθιές, φωνάζοντας: «Καθάρματα, ἄχρεοί! Σεῖς μᾶς στέλνετε νὰ σκοτωθοῦμε, καὶ θέλετε τώρα νὰ μᾶς βάλετε καὶ σὲ κατηγορία;»! Μάταια προσπαθοῦσαν οἱ πληρε-

ξοῦσοι νὰ τὸν κατευνάσουν, καὶ τελικὰ μέ πολλὴ δυσκολία ὁ παριστάμενος Δημήτριος Πλαπούτας κατῶρθωσε νὰ τὸν πείσει ὅτι ὅσα εἶχε πεῖ ὁ ὑπουργὸς ἦσαν ὑπὲρ του.

Ἄξιζει ἐδῶ νὰ διερωτηθοῦμε τὸ ἐξῆς: Σὲ τί ὀφείλεται ἡ βίαιη ἀντίδραση τοῦ Νίτσα, τὴ στιγμή πού ὁ ὑπουργὸς ἔλεγε καὶ πού ἦταν ἄκρως τιμητικὸ γι' αὐτόν; Εἶναι φανερὸ ὅτι ἡ ἀντίδραση τοῦ Νίτσα ὀφείλεται σὲ σύγχυση ὁ Νίτσας ἐξεμάνη κατὰ τοῦ ὑπουργοῦ, ἐπειδὴ δὲν μπόρεσε νὰ διακρίνει εὐκρινῶς ἀνάμεσα σὲ δύο διαφορετικὲς σημασίες τῆς λέξεως «κατηγορία». Γιὰ νὰ χρησιμοποιήσουμε μιὰ κάποια ὀρολογία, ἡ βαθύτερη αἰτία τῆς παρεξηγήσεως πρέπει νὰ ἀναζητηθεῖ στὴν *ὁμωνυμία* τῆς λέξεως «κατηγορία». *Ὁμωνυμία* ἔχουμε, ὅπως σημειώνει ὁ Ἀριστοτέλης,³ ὅταν μία καὶ ἡ αὐτὴ λέξη ἔχει περισσότερες τῆς μᾶς διαφορετικὲς σημασίες, ὅταν δηλαδὴ μία καὶ ἡ αὐτὴ λέξη σημαίνει περισσότερα τοῦ ἐνὸς διαφορετικὰ πράγματα. Ὁ Ἀριστοτέλης ἔκρινε σκόπιμο νὰ ἐπιμείνει ἰδιαίτερα στὸ θέμα τῆς *ὁμωνυμίας*, ἀντιλαμβανόμενος ὅτι αὐτὴ εὐθύνεται γιὰ πολλὰς συγχύσεις, καὶ πρὸ πάντων ὅτι χρησιμοποιεῖται συστηματικὰ ἀπὸ τοὺς Σοφιστές, ὅπως τονίζει ἐπανεπιλημένα ὁ Ἀριστοτέλης στὸ ἔργο του *Σοφιστικοὶ ἔλεγχοι*.

Κατὰ τὴν ἐκτίμησή μας καὶ ἡ προκειμένη περίπτωση τῆς ἐπιθέσεως ἐναντία στὸν Χριστιανισμὸ ἐξ ἀφορμῆς τοῦ τρόπου, μέ τὸν ὁποῖο χρησιμοποιεῖται ἡ λέξη «Ἕλληνες» στὰ πατερικὰ κείμενα, ὑποκρύπτει στὴν πραγματικότητα μιὰ σύγχυση, ἢ ἴσως ἀκόμη καὶ μιὰ συνειδητὴ προσπάθεια παραπλάνησης κατὰ τὰ σοφιστικὰ πρότυπα, ἢ ὅποια στηρίζεται σὲ μιὰ *ὁμωνυμία* τῆς λέξεως «Ἕλληνες». Διότι ὅπως ἀκριβῶς καὶ ἡ λέξη «κατηγορία», ἔτσι καὶ ἡ λέξη «Ἕλληνες» ἔχει περισσότερες τῆς μᾶς διαφορετικὲς σημασίες, καὶ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ συγχέουμε ἀνάμεσα σὲ αὐτές.

Σήμερα εἶναι ἐντελῶς σαφές ὅτι μέ τὴ λέξη «Ἕλληνες» ἐννοοῦμε ὅσους ἔχουν ἑλληνικὴ καταγωγή. Θὰ ἦταν ὅμως ἀσυγχώρητο λάθος νὰ γενικεύσουμε, καὶ νὰ θεωρή-

σουμε ότι η λέξη «Έλληνες» έχει αυτή τη συγκεκριμένη σημασία σε όλες τις χρήσεις που της έχουν γίνει κατά καιρούς.

Στην Ούγγαρία του 18ου και 19ου αιώνα για παράδειγμα η λέξη «Έλληνες» σήμαινε κάτι το έντελως διαφορετικό από αυτό που έννοούμε εμείς σήμερα: σήμαινε τους εμπόρους. Έξαιτίας της εξαιρετικής επιδόσεως των Έλλήνων στον χώρο του εμπορίου, σχεδόν όλοι οι Έλληνες που έφθαναν στην Ούγγαρία εκείνη την εποχή ήταν έμποροι, και σχεδόν όλοι οι έμποροι που έφθαναν στην Ούγγαρία δήλωναν «Έλληνες».⁴ Δεν είναι λοιπόν παράδοξο το γεγονός ότι η λέξη «Έλληνες» έφθασε να δηλώνει τους εμπόρους, και μάλιστα τους εμπόρους ανεξαρτήτως εθνικότητας, αφού και ένας Ρώσος ή ένας Αιγύπτιος έμπορος ήταν και αυτοί έξ' ισου «Έλληνες». Είναι πιστεύουμε έντελως εύνοητο ότι ένας έρμηνευτής, ο οποίος θα ανέλαμβανε φερέ' ειπείν να διερευνήσει μέσα από τα κείμενα τί φρονούσαν για τους Έλληνες οι Ούγγροι της εποχής, θα ωφείλε να γνωρίζει σαφώς αυτή την ιδιαίτερη χρήση του ονόματος «Έλληνες». Διότι θεαίως, εάν διάβαζε σε ένα ούγγρικό κείμενο της εποχής ότι «οι Έλληνες είναι κατά κανόνα πλούσιοι», θα διέπραττε μεγάλο σφάλμα, εάν θεωρούσε ότι αυτή η πρόταση αναφερόταν στους ελληνικής καταγωγής κατοίκους της τουρκοκρατούμενης Ελλάδος.

Και μιάς και μιλήσαμε για την τουρκοκρατούμενη Ελλάδα, είναι χρήσιμο να παρατηρήσουμε ότι στις παραδόσεις των Ελλήνων της τουρκοκρατούμενης Ελλάδος το όνομα «Έλληνες» είχε μία άλλη, έντελως διαφορετική και έντελως ιδιότυπη σημασία, περί της οποίας είναι ενδιαφέρον να αναγνώσει κανείς τη μελέτη του Ι. Θ. Κακριδή, *Οι αρχαίοι Έλληνες στη νεοελληνική λαϊκή παράδοση*.⁵ Σε αυτή του τη σημασία το όνομα «Έλληνες» ή «Έλληνιοι» προσδιόριζε μία μυθική φυλή υπερανθρώπων με γιγαντιαίο ανάστημα και τιτάνια δύναμη, που κατοικούσε στον έλλαδικό χώρο κατά τους προϊστορικούς χρόνους (χαρακτηριστικό εί-

ναι ότι μία παράδοση από την Τσαρίτσανη Τυρνάβου στη Θεσσαλία, καταγραφείσα τον 19ο αιώνα, τοποθετεί τους Έλληνες πριν ακόμη από τον Αδάμ!)⁶ οι «Έλληνες» είχαν πλέον εκλείψει, αλλά είχαν αφήσει ως άψευδεις μαρτυρίες του περάσματος τους διάσπαρτα στον έλλαδικό χώρο πελώρια και παράδοξα λίθινα μνημεία, τα όποια ο λαός έβλεπε πάντοτε με ανυπόκριτο θαυμασμό.

Έχουμε ήδη διακρίνει τρεις έντελως ξεχωριστές σημασίες της λέξεως «Έλληνες»: Οι έχοντες ελληνική καταγωγή, οι έμποροι ανεξαρτήτως εθνικότητας, και τέλος μία μυθική φυλή υπερανθρώπων που κατοικούσε στον έλλαδικό χώρο. Για τους Πατέρες της Εκκλησίας μας τώρα και για τους χριστιανούς διανοητές και φιλοσόφους των πρώτων αιώνων η λέξη «Έλληνες» είχε μία έντελως διαφορετική σημασία, καθώς κατά βάση δεν προσδιόριζε πλέον τους έχοντες ελληνική καταγωγή ούτε τίποτε άλλο από τα όσα είδαμε, αλλά τους ειδωλολάτρες. Αυτή η σημασία δεν είναι καθόλου παράδοξη: Τους μεγάλους Πατέρες της Εκκλησίας μας δεν τους χώριζε από τους Έλληνες εθνικούς ούτε η καταγωγή (αφού ήταν και οι ίδιοι Έλληνες το γένος), ούτε η γλώσσα (αφού και αυτοί μιλούσαν την ελληνική), ούτε η παιδεία (αφού είχαν και οι ίδιοι ελληνική παιδεία), παρά μόνον η θρησκεία. Έτσι ήταν φυσικό και επόμενο το όνομα «Έλληνες», χρησιμοποιούμενο κατ' αντιδιαστολήν προς τους χριστιανούς, να εκπέσει σε προσδιοριστικό της θρησκείας, ούτως ώστε ως «Έλληνες» να νοούνται πλέον οι ειδωλολάτρες. Τουτό ακριβώς -και τουτό μόνον- επισημαίνει και ο Παπαρηγόπουλος όταν γράφει ότι «το των Ελλήνων όνομα, γυμνωθέν της αρχαίας ευκλεούς εκδοχής, έλαβε την σημασίαν του ειδωλολάτρου».⁷

Και το σημαντικότερο είναι το εξής: Το όνομα «Έλληνες» δεν σήμαινε καν τους ειδωλολάτρες *ελληνικής καταγωγής*, αλλά τους ειδωλολάτρες *ανεξαρτήτως εθνικότητας*. Ο Άμαντος γράφει πολύ χαρακτηριστικά ότι «το όνομα Έλλην καθήντησε θρησκευτικόν,

και ἐλέγετο περι μὴ χριστιανῶν, και ἂν ἀκόμη οὔτοι ἦσαν Σαρακηνοί». ⁸ Τοῦτο ἀποκαλύπτει ἄθελά του και ὁ Μάριος Πλωρίτης σὲ μία συκοφαντικώτατη ἐπίθεσή του ἐναντία στὸν «ἐλληνοχριστιανισμό» ἀπὸ τὶς στήλες τῆς ἐφημερίδας *Τὸ Βῆμα* τῆς 11ης Ἰουνίου τοῦ ἔτους 2000, ὅπου γράφει μεταξὺ ἄλλων τὰ ἑξῆς:

«Ὁ πατριάρχης Φώτιος (9ος αἰώνας) ἔγραφε πὼς οἱ Ρῶσοι, προτοῦ ἐκχριστιανισθοῦν, εἶχαν *“ἐλληνικὴν και ἄθεον δόξαν”*, ἐνῶ ὁ “πλατωνιστὴς” Μιχαὴλ Ψελλὸς (11ος αἰώνας) ἔλεγε πὼς οἱ Κινεῖοι ἦταν *“Ἑλληνες τὸ δόγμα”*!».

Ὁ Πλωρίτης δὲν μπαίνει βέβαια στὸν κόπο νὰ παραθέσει παραπομπές, ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει κανένας λόγος νὰ ἀμφισβητήσουμε ἐδῶ τὴν καλή του πίστη. Διερωτώμεθα ἀπλῶς πὼς εἶναι δυνατὸν ὁ κατὰ τ’ ἄλλα λόγιος Πλωρίτης νὰ μὴ ἀντιλαμβάνεται ὅτι αὐτὲς του οἱ ἀναφορὲς ὀδηγοῦν σὲ κατάρρευση ἀκριβῶς τῆ δική του συκοφαντικὴ ἐπίθεση ἐναντία στὸν Χριστιανισμό. Διότι, ἂν ὡς «Ἕλληνες» προσδιορίζονται ἀκόμη και οἱ Ρῶσοι ἢ οἱ Κινεῖοι, καθίσταται πλέον σαφὲς τοῖς πᾶσιν ὅτι ἡ λέξη «Ἕλληνες» χρησιμοποιεῖται ἐδῶ μὲ ἐντελῶς διαφορετικὴ σημασία ἀπὸ αὐτὴ πού συνηθίζουμε ἡμεῖς σήμερα, και σημαίνει ἀπλῶς, ὅπως ἤδη εἶδαμε, τοὺς εἰδωλολάτρεις.

Τοῦτο εἶναι κάτι πού ὀφείλουμε νὰ ἔχουμε ξεκαθαρίσει ἀπολύτως στὸ μυαλό μας, ὅταν προσεγγίζουμε τὰ κείμενα τῆς πατρικῆς Γραμματείας. Διότι, ὅταν διαβάζουμε φερ’ ἐπιτείν σὲ ἓνα κείμενο τῆς πατρικῆς Γραμματείας ὅτι «οἱ Ἕλληνες εἶναι μιαιοί», θὰ ἦταν ἀσυγχώρητο λάθος νὰ ὑποθέσουμε ὅτι τοῦτο ἀναφέρεται στοὺς Ἕλληνες ὅπως τοὺς ἐννοοῦμε ἡμεῖς σήμερα, δηλαδὴ στοὺς ἔχοντες ἐλληνικὴ καταγωγή ἂν ἦταν ἔτσι, τότε μιαιοὶ θὰ ἦσαν και οἱ ἴδιοι οἱ μεγάλοι Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας μας, στὸν βαθμὸ πού ἦσαν και αὐτοὶ ὁμοίως Ἕλληνες τὸ γένος. Ἀλλὰ εἶναι σαφὲς ὅτι τὸ «οἱ Ἕλληνες εἶναι μιαιοί» σὲ ἓνα κείμενο τῆς ἐλληνοχριστιανι-

κῆς Γραμματείας σημαίνει ἀπλῶς ὅτι «οἱ εἰδωλολάτρεις -και μάλιστα οἱ εἰδωλολάτρεις ἀνεξαρτήτως ἐθνικότητος- εἶναι μιαιοὶ, και τίποτε πέραν τοῦτου.

Κατόπιν τῶν ἀνωτέρω εἶναι πλέον ξεκάθαρο ὅτι, ὅπως ἀκριβῶς συμβαίνει και μὲ τὶς ἄλλες ἐπιθέσεις ἐναντία στὸν Χριστιανισμό, ἔτσι και ἡ συγκεκριμένη ἐπίθεση πέφτει στὸ κενό. Ἄς εἶναι ὅσες θέλουν οἱ ἀρνητικὲς ἀναφορὲς στοὺς «Ἕλληνες» στὰ πατερικὰ κείμενα! Ἄς ἦσαν και διπλάσιες ἀκόμη! Ἀφ’ ἧς στιγμῆς ἐδείχθη ὅτι μὲ τὸ ὄνομα «Ἕλληνες» οἱ χριστιανοὶ τῆς ἐποχῆς δὲν ἐννοοῦσαν τοὺς Ἕλληνες κατὰ τὴν καταγωγή, ἀλλὰ τοὺς εἰδωλολάτρεις, και μάλιστα τοὺς εἰδωλολάτρεις ἀνεξαρτήτως ἐθνικότητος, δὲν βλέπουμε πὼς οἱ ἀρνητικὲς ἀναφορὲς στοὺς «Ἕλληνες», ὅσοσδήποτε και ἂν εἶναι, μποροῦν νὰ στηρίξουν τὸν ἰσχυρισμὸ τῶν ἀρνητῶν τοῦ ἐλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ περι ἀγεφύρωτης διάστασης ἀνάμεσα στὸν Ἑλληνισμό και τὸν Χριστιανισμό.

Δρ. ΙΩΑΝΝΗΣ Κ. ΤΣΕΝΤΟΣ

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Ἀθανασίου Ἀλεξανδρείας τοῦ Μεγάλου, *Κατὰ Ἑλλήνων*, ed. R.W. Thomson, Clarendon Press, Oxford 1971.
2. Κ. Παπαρηγοπούλου, *Ἱστορία τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους*, τόμ. Δ', μέρ. α' (=διβλίον δέκατον), Ἐκδοσεὶς 8η, Ν. Δ. Νίκας Α. Ε., 39.
3. Ἀριστοτέλους, *Κατηγορίαι*, 1α1 κ. ἔ.
4. Πολλοὶ Ἕλληνες ἔμποροι ἐγκαταστάθηκαν τότε στὴν Οὐγγαρία. Τὸ γεγονός ὅτι σήμερα δὲν ὑπάρχουν πλέον στὴν Οὐγγαρία οἰκογένειες μὲ ἐλληνικὸ ὄνομα ὀφείλεται σὲ διάταγμα πού ἐξέδωσε στὰ τέλη τῆς δεκαετίας τοῦ 1920 ὁ Οὐγγρος δικτάτορας Μίκλος Χόρτυ (1868 - 1957): τὸ ἐν λόγω διάταγμα ὑποχρέωνε ὅσους πολῖτες τῆς χώρας εἶχαν ξένο ὄνομα νὰ τὸ ἀλλάξουν μὲ οὐγγρικό, διαφορετικὰ δὲν θὰ ἐπιτρεπόταν σὲ αὐτοὺς νὰ ἐργάζονται ἢ νὰ συναλλάσσονται μὲ τὶς δημόσιες ὑπηρεσίες τῆς Οὐγγαρίας.
5. Ἰ. Θ. Κακριδῆ, *Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες στὴ νεοελληνικὴ λαϊκὴ παράδοση*, Μορφωτικὸ Ἴδρυμα Ἑθνικῆς Τραπέζης, Ἀθήνα 1997 (ed. pr. 1978).
6. Ἰ. Θ. Κακριδῆ, ὁ. π., 18.
7. Κ. Παπαρηγοπούλου, ὁ. π., 39.
8. Κ. Ἀμάντου, *Ἱστορία τοῦ βυζαντινοῦ κράτους*, Ἀθῆναι 1933, 180.

ΠΡΟΣ ΤΙΜΗΝ ΤΟΥ Sir STEVEN RUNCIMAN

ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ ΣΗΜΕΡΑ Η ΕΠΙΔΡΑΣΙΣ ΤΟΥ RUNCIMAN ΕΙΣ ΤΗΝ ΝΕΑΝ ΕΙΚΟΝΑ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ

Β'

Σχετική πρὸς τὴν ἀνθρωπιστικὴν φύσιν τῆς Βυζαντινῆς κοινωνίας εἶναι ἡ ὑπόθεσις τῆς ποιητῆς τοῦ θανάτου, ἓνα ἠθικὸν καὶ ἀμφιλεγόμενον θέμα διὰ πολλοὺς αἰῶνας. Ὅ,τι ἡ σύγχρονος πολιτεία τοῦ Τέξας τῶν ΗΠΑ δὲν κατόρθωσε νὰ ἐπιτύχη, ἡ Βυζαντινὴ πολιτεία τὸ ἐπέτυχε ἀπὸ τὸν πέμπτον αἰῶνα κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς βασιλείας τοῦ Θεοδοσίου τοῦ δευτέρου. Γνωρίζομεν ὡς βέβαιοι ὅτι ἡ ποιητὴ τοῦ θανάτου κατηγορήθη ἐπίσης κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας, διὰ παράδειγμα κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν βασιλειῶν τοῦ Ἰωάννου τοῦ Β', τοῦ Κομνηνοῦ, τοῦ Καλογιάννη, καὶ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Γ', τοῦ Δούκα Βατατζῆ ὁ ὁποῖος ἐτιμήθη ὡς ἅγιος τῆς Ἐκκλησίας. Ἀσφαλῶς, οἱ Βυζαντινοὶ δὲν ἦσαν τέλειοι. Ὑπῆρχον πολλοὶ φανατικοί, πολλὴ δεισιδαιμονία καὶ ὄχι ὀλίγη σκληρότης, δουλεία, ἀκρωτηριασμοὶ καὶ ἄλλα κακὰ. Ἀλλὰ ἡ σκληρότης δὲν ἀπουσίαζε ἀπὸ κανέναν αἰῶνα, περιλαμβανομένου καὶ τοῦ ἰδικοῦ μας. Προοδευμένα κράτη εἶχον δούλους μέχρι πρὸ ὀλίγων ἐτῶν. Ἄς μὴ λησμονοῦμεν ἐπίσης τὴν πτωχείαν καὶ τὰς ἀδικίας καὶ τοῦ ἰδικοῦ μας «πολιτισμένου» αἰῶνα. Φυσικὰ δὲν ἀπολογούμεθα διὰ τὰ κακὰ εἰς τὸ Βυζάντιον, ἀλλὰ ἐπιθυμοῦμε νὰ τονίσωμεν ὅτι οἱ Βυζαντινοὶ δὲν ἔχουν ἀνάγκη νὰ κριθοῦν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἰδικῶν μας κριτηρίων ἀλλὰ μὲ τὰ δεδομένα τῶν ἰδικῶν τῶν χρόνων, τῆς ἠθικῆς καὶ τῶν περιστάσεων.

Καθὼς ἐπανεξετάζομεν τὴν ἀναγέννησιν

τοῦ ἐνδιαφέροντος διὰ τὸ Βυζάντιον καὶ τὰς ἐπιδράσεις του εἰς τὸν Δυτικὸν καὶ εἰς τὸν Ἰσλαμικὸν πολιτισμὸν, πρέπει νὰ τονίσωμεν ὅτι πολλοὶ ἐρευνῆται ἀπὸ διαφόρους χώρας καὶ διαφόρους σχολὰς Βυζαντινολογίας ἔχουν ἐπιδράσει εἰς τὴν ἀναθεώρησιν καὶ τὴν ἐπανεκτίμησιν τῶν Βυζαντινῶν πραγμάτων. Ὁ Sir Steven Runciman ἦταν εἷς ἐξ αὐτῶν. Ὁ George Finley, ὁ John B. Bury καὶ ὁ Norman Baynes, πρόδρομοι τοῦ Runciman, εἶναι μεταξὺ τῶν πρώτων οἱ ὁποῖοι ἐτόνισαν τὴν συνέχισιν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ τῆς Ἑλληνικῆς παραδόσεως κατὰ τὴν Βυζαντινὴν χιλιετίαν καὶ πέραν αὐτῆς. Εἰς τὸ Βυζάντιον «δὲν ἦτο πάντοτε ἀπαραίτητος ἡ ἀνακάλυψις τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνισμοῦ» ἐπειδὴ ὁ Ἑλληνισμὸς ἦτο ἡ καρδιά τοῦ Βυζαντίου, ἓνας Ἑλληνισμὸς ὁ ὁποῖος μετεμορφώθη εἰς Χριστιανικὸν Ἑλληνισμὸν.

Μερικοὶ ἐκ τῶν πρωτοπόρων καὶ τῶν μεγάλων παραγόντων τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ ἐνδιαφέροντος διὰ τὸ Βυζάντιον περιλαμβάνονται εἰς τοὺς ἐρευνῆτας ἀπὸ τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὴν Γαλλίαν, τὴν Γερμανίαν καὶ τὴν Ρωσίαν, τὴν Αὐστρίαν καὶ τὴν Ἰταλίαν, τὴν Σερβίαν καὶ τὴν Ρουμανίαν, καί, φυσικὰ αὐτὴν ταύτην τὴν Ἑλλάδα: Ὁ George Finley, ὁ Carl Hopf, ὁ Frederik Gregorionius, ὁ Κωνσταντῖνος Παπαρορηγόπουλος, ὁ Σπυρίδων Λάμπρος, ὁ Karl Krumbacher, ὁ Charles Diehl, ὁ Paul Lemerle, ὁ Franz Doe-

gler, ο Hans George Beck, ο Bruno Lavagnini, ο George Ostrogorski, ο Νίκος Βέης, ο Κωνσταντίνος Ἄμαντος, ο Φαίδων Κουκουλές, ο Διονύσιος Ζακυνθινός, ο Γιάννης Καραγιαννόπουλος, ο Πέτρος Χαράνης, ο Μίλτων Ἀναστάσιος και ο Steven Runciman διὰ νὰ μνημονεύσωμεν μόνον ὀλίγους, οἱ ὅποιοι ἔχουν ἀναχωρήσει ἀπὸ τὴν ζωὴν. Εἴμεθα εὐγνώμονες εἰς ὄλους αὐτούς, ἐπικριτὰς και θαυμαστὰς παρομοίως.

Ἐν συντομίᾳ, σήμερον γνωρίζομεν ὅτι ἀπὸ τὸν τέταρτον αἰῶνα, τὸ Βυζάντιον ἀνεδύθη ὡς μία αὐτοκρατορία μετὰ τῶν ἰδίων αὐτῆς προτύπων συμπεριφορᾶς, κληρονομημένων και ἀποκαλυφθειῶν παραδόσεων, εἰς μίαν συνέχισιν μετὰ τοῦ Ἑλληνιστικοῦ κόσμου, ὅπως εἶχεν οὗτος ἐξελιχθῆ μετὰ τὸν Ἀλέξανδρον τὸν Μέγαν, ἀλλὰ και μὲ τὰς μεταβολὰς αἱ ὅποια περιελάμβανον συγχρόνους ἀπόψεις.

Τὸ Βυζάντιον εἰσήγαγε τὸ πρῶτον σύγχρονον συγκεντρωτικὸν κράτος μὲ ὑπουργεῖα και διοικητικὸν μηχανισμόν καθώρισεν κοινωνικὰς τάξεις και ἐθέσπισεν δημόσια και ἰδιωτικὰ φιλανθρωπικὰ ἰδρύματα· ἐπειραματίσθη μὲ τοὺς «κεφαλαιοκρατικούς» τύπους τῆς οἰκονομίας και τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Ἐπιπλέον ἐξασφάλισε τὰς προϋποθέσεις διὰ ὑγιεῖς και ἡνωμένας οἰκογενεῖας προστατεῦον τὰ δικαιώματα τῶν παιδιῶν και τῶν γυναικῶν. Ἐπετρέπετο εἰς τὰς γυναῖκας νὰ παίζουν μεγάλους ρόλους εἰς τὴν κυβέρνησιν, τὴν παιδείαν, τὰς κοινωνικὰς ὑπηρεσίας - ρόλους ἀπαγορευμένους δι' αὐτὰς εἰς τὰ σύγχρονα κράτη μέχρι τὸν δέκατον ἑνατον και ἀκόμη τὸν εἰκοστὸν αἰῶνα. Δὲν εἶναι ὀλιγώτερον σπουδαῖον τὸ γεγονός ὅτι τὸ Βυζάντιον ἦτο ἓνα κράτος εἰρηνοφιλον· κυρίως διεξήγαγεν ἀμυντικούς πολέμους ἐπειδὴ «δὲν ἠύχαριστεῖτο εἰς τὴν αἱματοχυσίαν» σύμφωνα μὲ τοὺς λόγους τοῦ Νικητὰ Χωνιάτη, ἐνὸς ἱστορικοῦ τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος.

Ὁ μοναχισμὸς, ἐπίσης, ὁ πλέον παρεξηγημένος ἀπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς θεσμοὺς ἀξίζει νὰ ἀναθεωρηθῆ μὲ λίγα σχόλια.

Ὁ μοναχισμὸς ἦτο εἷς ἐκ τῶν πλέον ὀρατῶν θεσμῶν εἰς τὴν Βυζαντινὴν Αὐτοκρατορίαν. Εἶχε σοβαρῶς κατακριθεῖ και εἰς ὑψηλὸν βαθμὸν ἐπαινεθῆ. Ἐκαλεῖτο «τὰ νεῦρα και τὰ θεμέλια τῆς Ἐκκλησίας», και οἱ μοναχοὶ ὄργανα πολιτισμοῦ διὰ τοὺς νέους λαοὺς και φυλάς. Παρήγαγεν ἀγίους και σοφοὺς, ἀλλὰ ἐπίσης ἀμαρτωλοὺς και ἐχθροὺς τῆς παιδείας και τῆς προόδου. Ἐν τούτοις, δὲν ἐμφανίστηκε ἐπίκριση κατὰ τοῦ μοναχισμοῦ τὸν δέκατον ὄγδοον αἰῶνα, ἓναν αἰῶνα ἀντικληρικισμοῦ και ὀρθολογισμοῦ, ἀλλὰ αἰῶνας ἐνωρίτερον εὐθύς μετὰ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ μοναχισμοῦ ὡς μίας δυνάμεως ἐντὸς τῆς Βυζαντινῆς κοινωνίας. Ὁ ρόλος τὸν ὅποιον φανατικοὶ μοναχοὶ ἐπαίξαν κατὰ τὸν πέμπτον αἰῶνα ἐναντίον τῆς τέχνης και τῆς παιδείας τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνισμοῦ, ἡ ἀνάμειξις αὐτῶν εἰς τὴν Σύνοδον τοῦ Robber τὸ 449, ὁ βίαιος θάνατος μὴ χριστιανῶν φιλοσόφων ὅπως τῆς Ὑπατίας, τῆς νεο-πλατωνικῆς φιλοσόφου τῆς Ἀλεξανδρείας, εἶναι σκοτεινὰ σελίδες εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ μοναχισμοῦ.

Εἰς τοὺς ἐπικριτὰς τῆς θεσμικῆς δυνάμεως τοῦ μοναχισμοῦ και τῶν ἀδυναμιῶν αὐτοῦ περιελαμβάνοντο ἐκκλησιαστικοὶ κανόνες, ἐκκλησιαστικοὶ πατέρες, φιλόσοφοι ὡς ὁ Μιχαὴλ Ψελλός, ἀρχιεπίσκοποι, ὅπως ὁ Εὐστάθιος τῆς Θεσσαλονίκης, ἀκόμη και πατριάρχαι, ὅπως ὁ Ἀθανάσιος τῆς Κωνσταντινουπόλεως, μετὰξ ἄλλων. Ὁ Runciman και πολλοὶ ἄλλοι ἐρευνῆται, ὅπως ὁ συνάδελφος τοῦ Runciman και ὀπαδὸς αὐτοῦ Βρετανὸς Joan Hussey τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Λονδίνου, ἔχουν ἐπιδράσει εἰς τὸν σχηματισμὸν μᾶς περισσότερον ἰσορροπημένης εἰκόνας και καλύτερας ἐκτιμήσεως τοῦ Βυζαντινοῦ μοναχισμοῦ. Ἐστρεψαν τὴν προσοχὴν εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ζωτικότητα και δρᾶσιν τοῦ Μοναχισμοῦ διὰ τὴν ἱεραποστολὴν και ἐπέκτασιν ἀμφοτέρων τοῦ Χριστιανισμοῦ και τοῦ πολιτισμοῦ. Τὸ νὰ σκεπτόμεθα περὶ τῶν ἀδυναμιῶν τοῦ Μοναχισμοῦ και νὰ ἀγνοῶμεν τὸ ὑψηλὸν ἐπίπεδον πνευματικότητος

και παιδείας τὸ ὅποιοι εὐρίσκομεν μεταξὺ πολλῶν μοναχῶν ὄλων τῶν αἰῶνων εἶναι ἐξ ὀλοκλήρου ἄδικον καὶ κακόβουλον. Ἡ διδασκαλία ἦτο ἐν ἐκ τῶν κυρίων καθηκόντων πολλῶν μοναχῶν περιλαμβανομένων ἐκεῖνων οἱ ὅποιοι εἶχον ἀφιερῶσει τοὺς ἑαυτοὺς τῶν εἰς τὴν ἀντιγραφήν βιβλίων καὶ τῶν γραπτῶν ἀμφοτέρων, τῶν εἰδωλολατρῶν καὶ τῶν Χριστιανῶν Ἑλλήνων. Ὁ ἀντικειμενικὸς σκοπὸς μερικῶν ἐκ τῶν ἀρχηγῶν τοῦ μοναχισμοῦ ἦτο νὰ ὑπηρετήσουν τὴν ἀνθρωπότητα ὅπως τὸν εἶχαν ἐννοήσει ὁ Παχώμιος, ὁ Εὐστάθιος τῆς Σεβαστείας, καὶ ὁ Βασίλειος τῆς Καισαρείας. Ἐπὶ πλέον εὐρίσκομεν ὅτι συχνὰ ὑπῆρχε ἀμοιβαιότης μεταξὺ μοναχῶν καὶ κοινῶν ἀνθρώπων. Συχνάκις μοναχοὶ ὑπηρετοῦν ὡς ὑπερασπισταὶ καὶ συνήγοροι τῶν χωρικῶν καὶ τοῦ κοινοῦ πλήθους.

Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς μεγίστους ἀνθρωπιστὰς εἰς τὴν Αὐτοκρατορίαν ἦσαν ἐπίσης ἀσκητὰι - μοναχοί. Διδάσκαλοι, οἱ ὅποιοι ἦσαν ἐπίσης μοναχοί, συνεισέφεραν εἰς μίαν καλύτεραν ἐκτίμησιν τῆς κοσμικῆς παιδείας. Ὁ κύριος ὄγκος τοῦ μοναχισμοῦ δὲν ἀποκρούει τὴν κληρονομίαν τῆς ἀρχαιότητος, ἐπειδὴ ἡ ἀρχαιότης ἦτο παρούσα εἰς τὴν παράδοσιν καὶ τὴν καθημερινὴν ζωὴν των. Ἡ τέχνη καὶ ἡ λογοτεχνία, ἡ θεολογία καὶ ἡ πνευματικότης, ἡ μουσικὴ καὶ ἡ μυθολογία εἰς τὴν τέχνην, ἐπιβεβαιώνουν ὅτι ὁ βυζαντινὸς πολιτισμὸς ἐξαπαρτηρίζετο ἀπὸ ἀμφοτέρω, τὴν συνέχισιν καὶ τὴν δημιουργικὴν ἀλλαγὴν.

Ἐνῶ κατὰ τὸ παρελθὸν ὁ ἀνταγωνισμὸς μεταξὺ τῶν ἀνθρωπιστῶν, οἱ ὅποιοι μετὰ δυνάμει ὑπεστήριζον τὴν κλασσικὴν παιδείαν, καὶ τῶν μοναχῶν ἦτο ὑπερβολικὸς, σήμερον πιστεύομεν ὅτι ἡ σύγκρουσις μεταξὺ εἰδωλολατρικοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ Χριστιανικοῦ Ἑλληνισμοῦ, Ἀθηνῶν καὶ Κωνσταντινουπόλεως, δὲν ἦτο πρόβλημα διὰ τὴν κυρίως Ἐκκλησίαν ἀλλὰ μόνον δι' ἓν τμήμα τῶν μοναχῶν. Ὅπως ὁ Διδάκτωρ Joan Hussey, καθηγητὴς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Λονδίνου, τὸ ἔχει θέσει:

«... τὸ γεγονός παραμένει ὅτι ἦτο σχεδὸν ἀδύνατον διὰ τοὺς ἀσκητὰς νὰ ἀποκόψουν ἑαυτοὺς ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν αὐτῶν κληρονομίαν. Εἴτε εὐθέως εἴτε ἐμμέσως πλεῖστοι ἐξ αὐτῶν ἦλθον εἰς ἐπαφήν με αὐτὴν με τὸν ἓνα ἢ τὸν ἄλλον τρόπον. Οἱ μοναχοὶ θὰ ἠδύνατο, γὰρ παράδειγμα, νὰ χρησιμοποιήσουν τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς πατέρας καὶ τοὺς σχολιαστὰς αὐτῶν... Τὸ γεγονός τὸ ὅποιοι σταθερῶς ἐμφανίζεται (ἀπὸ τὴν μελέτην τῆς εἰκονογραφίας) εἶναι ἡ χαρακτηριστικὴ ἔλλειψις ἐντάσεως μεταξὺ εἰδωλολατρικῆς καὶ χριστιανικῆς εἰκονογραφίας», δηλαδὴ εἰδωλολατρικοῦ καὶ Χριστιανικοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ἐπὶ πλέον, εἰς τὰ μοναστικά γραφεῖα οἱ ἀρχαῖοι Ἑλληνας διδάσκαλοι ἀντεγράφησαν καὶ διεδόθησαν. Αἱ νοητικαὶ καὶ πνευματικαὶ διαφοραὶ τοῦ τέλους τῆς Αὐτοκρατορίας, (Φώτιος κατὰ Ἰγνατίου, Ἰωάννης Μαυρόπουλος κατὰ Συμεῶνος τοῦ Νέου Θεολόγου, Πλήθων κατὰ Γενναδίου) ἦσαν δημιουργικοὶ διάλογοι μᾶλλον παρὰ ἀνταγωνιστικαὶ συγκρούσεις. Τὰ ὀνόματα, τὰ ὅποια ἀνωτέρω μνημονεύω καὶ πολλὰ ἄλλα ἀκόμη ἀνήκον τόσον εἰς τὴν κλασσικὴν Ἑλληνικὴν παράδοσιν ὅσον καὶ εἰς τὴν Χριστιανικὴν. Αἱ δύο παραδόσεις ἐπέτυχον μίαν συσχέτισιν ἢ ὅποια ἐγέννησεν τὴν μεσαιωνικὴν Ἑλληνικὴν παράδοσιν - τὸν Χριστιανικὸν Ἑλληνισμὸν.

Εἰς τὸ ἄρθρον αὐτὸ ὁμως, θέλομε νὰ ἀποδώσωμεν τιμὴν εἰς τὸν Sir Steven Runciman, εἰς ἓνα πρόσωπον τὸ ὅποιοι ἀφιέρωσε τὴν μακρὰν ζωὴν του εἰς μίαν καλύτεραν ἐκτίμησιν τοῦ Βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ, τῆς συνθέσεως αὐτοῦ, τῆς φύσεως του, καὶ τῶν ἐπιδράσεών του. Ἦτο οὗτος ἓνας ἀπὸ τοὺς πρώτους Βυζαντινολόγους τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος καὶ ἓνας μεγάλος ἐραστὴς τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ὁρθόδοξου Χριστιανισμοῦ. Ὁ δεσμὸς τῆς ἀγάπης του μετὰ τὸν Ἑλληνισμὸν, τὴν γλώσσαν, τὸν λαόν, τὴν σκέψιν, ἤρχισεν εἰς τὴν ἡλικίαν τῶν ἑπτὰ ἐτῶν ὅταν ἤρχισεν τὴν ἐκμάθησιν

της ελληνικής γλώσσας. «Συνεδέθην με άγάπην με την ελληνικήν γλώσσαν και αυτό με όδηγησεν να γίνω σπουδαστής και έραστής του Έλληνισμού», έλεγεν.

Ο James Cochran Stevenson Runciman έγεννήθη την 7ην Ιουλίου του 1903 εις μίαν ευκατάστατον Σκωτικήν οικογένειαν. Αμφότεροι, και ό πατήρ και ή μήτηρ αυτού είχαν έκλεγή και ύπηρέτησαν εις την Βουλήν των Κοινοτήτων. Έξελαιδευθη εις ιδιωτικά σχολεία και εις την ήλικίαν των έξ έτών έδιδάχθη τά Λατινικά, εις την ήλικίαν των έπτά τά Έλληνικά, μίαν γλώσσαν ή όποία καθώρισε τας άκαδημαϊκάς και έρευνητικάς αυτού επιδιώξεις. Έλαβε την άνωτέραν εκπαίδευσιν αυτού εις δύο διακεκριμένα κολλέγια της Άγγλίας -τό Κολλέγιον του Ήτον και τό Κολλέγιον της Άγίας Τριάδος του Πανεπιστημίου του Καϊμπριτζ. Εις τό Καϊμπριτζ έσπούδασε κάτω από τον John B. Bury, ένα όνομαστόν ιστορικόν της αρχαιότητος και των πρώτων αίωνων του μεσαιώνος. Ο Bury ήτο ένας λαμπρός λόγιος και δύσκολος ή εργασία μαζί του. Ο Runciman κατόρθωσε να γίνη ό μόνος προχωρημένος σπουδαστής τον όποιον ό Bury είχε.

Ακολουθών την κυρίαν εκπαίδευσιν αυτού, έξελέγη Μέλος του Πανεπιστημίου του Καϊμπριτζ όπου ύπηρέτησεν ένδεκα έτη (1927 - 1938). Έταξειίδευσεν πολύ, έπισκεφθεις πολλάς χώρας, περιλαμβανομένης της Κίνας. Ένεπνεύσθη από αυτά που γράφει ό Όμηρος δια τον Όδυσσέα ότι «ήσαν πολλάί αί πόλεις τας όποιάς έπεσκέφθη και πολλοί ήσαν οι άνθρωποι των όποιων τον νουν είχε μελετήσει» (πολλών δ' ανθρώπων οΐδεν άσπετα και νόον έγνω).

Κατά τό 1940 τον εύρίσκομεν «άκόλουθον» τύπου της Βρεττανικής Πρεσβείας εις την Σόφιαν, την Βουλγαρίαν, και τό 1941 με την Βρεττανικήν πρεσβείαν εις τό Κάϊρον, Αίγυπτον. Κατά την διάρκειαν των έτών του πολέμου 1942 - 45, καθ' ύπόδειξιν του Ίσμετ Ίνονού, πρωθυπουργού της Τουρκίας, ό όποιος έθεωρούσε τον Βυζαντινόν πολιτισμόν ως ιδικήν του κληρονομίαν, ό Runciman διωρίσθη καθηγητής της Βυζαντινής τέχνης και ιστορίας εις τό Πανεπιστήμιον της Κωνσταντινουπόλεως. Διήνυσε σχεδόν τρία έτη εις την Ελλάδα μεταξυ του 1945 και 1947 αντιπροσωπεύων τό Βρεττανικόν Συμβούλιον. Οικονομικώς ανεξάρτητος κατέστη ένας ανεξάρτητος λόγιος και από τό 1947 άφιέρωσε τον χρόνον του εις την έρευναν και την συγγραφήν. Του άπενεμήθη ό τίτλος του Ήπλότου υπό της Βασιλείσης της Άγγλίας κατά τό 1958.

Έκ των δεκαέντε διβλίων του, θα σχολιάσω μόνον όλίγα έξ αυτών. Ο Runciman έπίστευεν ότι τό ύπέρτατον καθήκον του ιστορικού είναι να γράψη γενικήν ιστορίαν, να καταγράψη εις μίαν πρότασιν τά μεγαλύτερα γεγονότα και κινήσεις τα όποία ετάραξαν τά πεπρωμένα της ανθρωπότητος. Ήτο έπικριτικός εις τούς ιστορικούς, αρχαίους και συγχρόνους, οι όποιοι άσκούσαν περισσότερον κριτικήν παρά πρωτοτυπίαν και δημιουργικότητα. Έπιθυμών ιστορίαν έν τω συνόλω της ό Runciman ύπεστήριζεν έπιστροφήν προς τας πηγάς και αντικειμενικήν μελέτην αυτών. Ούτω τό μέγιστον χαρακτηριστικόν της ιστοριογραφίας του Runciman είναι ότι έρευνοϋσε τά θέματα αυτού άπολύτως και ύπέβαλεν τας βασικάς πηγάς εις κριτικήν ανάλυσιν. Ασφαλώς, δέν άπέφυγεν τας έπικρίσεις, ειδικώς μεταξυ εκείνων οι όποιοι ύποβαθμιζουν την ιστορίαν εις μίαν σειράν οικονομικών και κοινωνικών κανόνων, αλλά τό έργον αυτού άντέστη εις την κριτικήν και την πολεμικήν.

Υπάρχουν δύο μεγάλα βιβλία τά όποία δύνανται να χρησιμεύσουν ως παραδείγματα δια την προσέγγισιν του Runciman εις την γενικήν ιστορίαν. Τό πρώτον «Ο Αυτοκράτωρ Ρωμανός Λεκαπηνός και τό Βασίλειον αυτού» έδημοσιεύθη τό 1929, και τό δεύτερον «Η Πτώσις της Κωνσταντινουπόλεως, 1453» έδημοσιεύθη σχεδόν 35 χρόνια άργότερον.

Εις τό διβλίον αυτού περι του Ρωμανού

και παιδείας τὸ ὁποῖον εὐρίσκομεν μεταξύ πολλῶν μοναχῶν ὄλων τῶν αἰῶνων εἶναι ἐξ ὀλοκλήρου ἄδικον καὶ κακόβουλον. Ἡ διδασκαλία ἦτο ἐν ἐκ τῶν κυρίων καθηκόντων πολλῶν μοναχῶν περιλαμβανομένων ἐκεῖνων οἱ ὁποῖοι εἶχον ἀφιέρωσει τοὺς ἑαυτοῦς των εἰς τὴν ἀντιγραφὴν βιβλίων καὶ τῶν γραπτῶν ἀμφοτέρων, τῶν εἰδωλολατρῶν καὶ τῶν Χριστιανῶν Ἑλλήνων. Ὁ ἀντικειμενικὸς σκοπὸς μερικῶν ἐκ τῶν ἀρχηγῶν τοῦ μοναχισμοῦ ἦτο νὰ ὑπηρετήσουν τὴν ἀνθρωπότητα ὅπως τὸν εἶχαν ἐννοήσει ὁ Παχώμιος, ὁ Εὐστάθιος τῆς Σεβαστείας, καὶ ὁ Βασίλειος τῆς Καισαρείας. Ἐπὶ πλέον εὐρίσκομεν ὅτι συχνὰ ὑπῆρχε ἀμοιβαιότης μεταξύ μοναχῶν καὶ κοινῶν ἀνθρώπων. Συχνάκις μοναχοὶ ὑπηρετοῦν ὡς ὑπεραπισταὶ καὶ συνήγοροι τῶν χωρικῶν καὶ τοῦ κοινοῦ πλήθους.

Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς μεγίστους ἀνθρωπιστὰς εἰς τὴν Αὐτοκρατορίαν ἦσαν ἐπίσης ἀσκηταὶ - μοναχοί. Διδάσκαλοι, οἱ ὁποῖοι ἦσαν ἐπίσης μοναχοί, συνεισέφεραν εἰς μίαν καλυτέραν ἐκτίμησιν τῆς κοσμικῆς παιδείας. Ὁ κύριος ὄγκος τοῦ μοναχισμοῦ δὲν ἀποκροῦει τὴν κληρονομίαν τῆς ἀρχαιότητος, ἐπεὶδὴ ἡ ἀρχαιότης ἦτο παρούσα εἰς τὴν παράδοσιν καὶ τὴν καθημερινὴν ζωὴν των. Ἡ τέχνη καὶ ἡ λογοτεχνία, ἡ θεολογία καὶ ἡ πνευματικότης, ἡ μουσικὴ καὶ ἡ μυθολογία εἰς τὴν τέχνην, ἐπιβεβαιώνουν ὅτι ὁ βυζαντινὸς πολιτισμὸς ἐχαρακτηρίζετο ἀπὸ ἀμφοτέρω, τὴν συνέχισιν καὶ τὴν δημιουργικὴν ἀλλαγὴν.

Ἐνῶ κατὰ τὸ παρελθὸν ὁ ἀνταγωνισμὸς μεταξύ τῶν ἀνθρωπιστῶν, οἱ ὁποῖοι μετὰ δυνάμει ὑπεστήριζον τὴν κλασσικὴν παιδείαν, καὶ τῶν μοναχῶν ἦτο ὑπερβολικὸς, σήμερον πιστεύομεν ὅτι ἡ σύγκρουση μεταξύ εἰδωλολατρικοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ Χριστιανικοῦ Ἑλληνισμοῦ, Ἀθηνῶν καὶ Κωνσταντινουπόλεως, δὲν ἦτο πρόβλημα διὰ τὴν κυρίως Ἐκκλησίαν ἀλλὰ μόνον δι' ἓν τμήμα τῶν μοναχῶν. Ὅπως ὁ Διδάκτωρ Joan Hussey, καθηγητὴς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Λονδίνου, τὸ ἔχει θέσει:

«... τὸ γεγονός παραμένει ὅτι ἦτο σχεδὸν ἀδύνατον διὰ τοὺς ἀσκητὰς νὰ ἀποκόψουν ἑαυτοὺς ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν αὐτῶν κληρονομίαν. Εἴτε εὐθέως εἴτε ἐμμέσως πλεῖστοι ἐξ αὐτῶν ἤλθον εἰς ἐπαφὴν μὲ ἀυτὴν μὲ τὸν ἓνα ἢ τὸν ἄλλον τρόπον. Οἱ μοναχοὶ θὰ ἠδύνατο, γιὰ παράδειγμα, νὰ χρησιμοποιήσουν τοὺς ἐκκλησιαστικὸς πατέρας καὶ τοὺς σχολιαστὰς αὐτῶν... Τὸ γεγονός τὸ ὁποῖον σταθερῶς ἐμφανίζεται (ἀπὸ τὴν μελέτην τῆς εἰκονογραφίας) εἶναι ἡ χαρακτηριστικὴ ἔλλειψις ἐντάσεως μεταξύ εἰδωλολατρικῆς καὶ χριστιανικῆς εἰκονογραφίας», δηλαδὴ εἰδωλολατρικοῦ καὶ Χριστιανικοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ἐπὶ πλέον, εἰς τὰ μοναστικά γραφεῖα οἱ ἀρχαῖοι Ἑλληνες διδάσκαλοι ἀντεγράφησαν καὶ διεδόθησαν. Αἱ νοητικαὶ καὶ πνευματικαὶ διαφοραὶ τοῦ τέλους τοῦ ὀγδόου αἰῶνος μέχρι τοῦ τέλους τῆς Αὐτοκρατορίας, (Φώτιος κατὰ Ἰγνατίου, Ἰωάννης Μαυρόπουλος κατὰ Συμεῶνος τοῦ Νέου Θεολόγου, Πλήθων κατὰ Γενναδίου) ἦσαν δημιουργικοὶ διάλογοι μᾶλλον παρὰ ἀνταγωνιστικαὶ συγκρούσεις. Τὰ ὀνόματα, τὰ ὁποῖα ἀνωτέρω μνημονεύω καὶ πολλὰ ἄλλα ἀκόμη ἀνήκον τόσον εἰς τὴν κλασσικὴν Ἑλληνικὴν παράδοσιν ὅσον καὶ εἰς τὴν Χριστιανικὴν. Αἱ δύο παραδόσεις ἐπέτυχον μίαν συσχέτισιν ἡ ὁποία ἐγέννησεν τὴν μεσαιωνικὴν Ἑλληνικὴν παράδοσιν - τὸν Χριστιανικὸν Ἑλληνισμόν.

Εἰς τὸ ἄρθρον αὐτὸ ὅμως, θέλομε νὰ ἀποδώσωμεν τιμὴν εἰς τὸν Sir Steven Runciman, εἰς ἓνα πρόσωπον τὸ ὁποῖον ἀφιέρωσε τὴν μακρὰν ζωὴν του εἰς μίαν καλυτέραν ἐκτίμησιν τοῦ Βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ, τῆς συνθέσεως αὐτοῦ, τῆς φύσεως του, καὶ τῶν ἐπιδράσεών του. Ἦτο οὗτος ἓνας ἀπὸ τοὺς πρώτους Βυζαντινολόγους τοῦ εικοστοῦ αἰῶνος καὶ ἓνας μεγάλος ἐραστὴς τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ὁρθόδοξου Χριστιανισμοῦ. Ὁ δεσμὸς τῆς ἀγάπης του μὲ τὸν Ἑλληνισμόν, τὴν γλῶσσαν, τὸν λαόν, τὴν σκέψιν, ἤρχισεν εἰς τὴν ἡλικίαν τῶν ἑπτὰ ἐτῶν ὅταν ἤρχισεν τὴν ἐκμάθησιν

της ελληνικής γλώσσας. «Συνεδέθη με αγάπην με την ελληνικήν γλώσσαν και αυτό με ὀδήγησεν νὰ γίνω σπουδαστής και ἑραστής τοῦ Ἑλληνισμοῦ», ἔλεγεν.

Ὁ James Cochran Stevenson Runciman ἐγεννήθη τὴν 7ην Ἰουλίου τοῦ 1903 εἰς μίαν εὐκατάστατον Σκωτικὴν οἰκογένειαν. Ἀμφότεροι, καὶ ὁ πατήρ και ἡ μήτηρ αὐτοῦ εἶχον ἐκλεγῆ και ὑπηρετοῦν εἰς τὴν Βουλὴν τῶν Κοινοτήτων. Ἐξεπαιδεύθη εἰς ἰδιωτικὰ σχολεῖα και εἰς τὴν ἡλικίαν τῶν ἑξ ἐτῶν ἐδιδάχθη τὰ Λατινικά, εἰς τὴν ἡλικίαν τῶν ἑπτὰ τὰ Ἑλληνικά, μίαν γλώσσαν ἢ ὅποια καθώρισε τὰς ἀκαδημαϊκὰς και ἐρευνητικὰς αὐτοῦ ἐπιδιώξεις. Ἐλαβε τὴν ἀνωτέραν ἐκπαίδευσιν αὐτοῦ εἰς δύο διακεκριμένα κολλέγια τῆς Ἀγγλίας -τὸ Κολλέγιον τοῦ Ἦτον και τὸ Κολλέγιον τῆς Ἁγίας Τριάδος τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Καϊμπριτζ. Εἰς τὸ Καϊμπριτζ ἐσπούδασε κάτω ἀπὸ τὸν John B. Bury, ἕνα ὀνομαστὸν ἱστορικὸν τῆς ἀρχαιότητος και τῶν πρώτων αἰῶνων τοῦ μεσαιῶνος. Ὁ Bury ἦτο ἕνας λαμπρὸς λόγιος και δύσκολος ἢ ἐργασίᾳ μαζί του. Ὁ Runciman κατόρθωσε νὰ γίνῃ ὁ μόνος προχωρημένος σπουδαστής τὸν ὁποῖον ὁ Bury εἶχε.

Ἀκολουθῶν τὴν κυρίαν ἐκπαίδευσιν αὐτοῦ, ἐξελέγη Μέλος τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Καϊμπριτζ ὅπου ὑπηρέτησεν ἕνδεκα ἔτη (1927 - 1938). Ἐταξείδευσεν πολὺ, ἐπισκεφθεὶς πολλὰς χώρας, περιλαμβανομένης τῆς Κίνας. Ἐνεπνεύσθη ἀπὸ αὐτὰ πὺν γράφει ὁ Ὅμηρος διὰ τὸν Ὀδυσσεά ὅτι «ἦσαν πολλὰ αἱ πόλεις τὰς ὁποίας ἐπεσκέφθη και πολλοὶ ἦσαν οἱ ἄνθρωποι τῶν ὁποίων τὸν νοῦν εἶχε μελετήσει» (πολλῶν δ' ἀνθρώπων οἶδεν ἄσπετα και νόον ἔγνω).

Κατὰ τὸ 1940 τὸν εὐρίσκομεν «ἀκόλουθον» τύπου τῆς Βρεττανικῆς Πρεσβείας εἰς τὴν Σόφίαν, τὴν Βουλγαρίαν, και τὸ 1941 με τὴν Βρεττανικὴν πρεσβείαν εἰς τὸ Κάιρον, Αἴγυπτον. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐτῶν τοῦ πολέμου 1942 - 45, καθ' ὑπόδειξιν τοῦ Ἰσμέτ Ἰνονοῦ, πρωθυπουργοῦ τῆς Τουρκίας, ὁ ὁποῖος ἔθεωροῦσε τὸν Βυζαντινὸν πολιτισμὸν ὡς ἰδικὴν του κληρονομίαν, ὁ Runciman διωρίσθη καθηγητῆς τῆς Βυζαντινῆς τέχνης και ἱστορίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Διήνυσε σχεδὸν τρία ἔτη εἰς τὴν Ἑλλάδα μεταξὺ τοῦ 1945 και 1947 ἀντιπροσωπεύων τὸ Βρεττανικὸν Συμβούλιον. Οἰκονομικῶς ἀνεξάρτητος κατέστη ἕνας ἀνεξάρτητος λόγιος και ἀπὸ τὸ 1947 ἀφιέρωσε τὸν χρόνον του εἰς τὴν ἔρευναν και τὴν συγγραφὴν. Τοῦ ἀπενεμήθη ὁ τίτλος τοῦ Ἰπλότου ὑπὸ τῆς Βασιλείας τῆς Ἀγγλίας κατὰ τὸ 1958.

Ἐκ τῶν δεκαπέντε βιβλίων του, θὰ σχολιάσω μόνον ὀλίγα ἐξ αὐτῶν. Ὁ Runciman ἐπίστευεν ὅτι τὸ ὑπέρτατον καθήκον τοῦ ἱστορικοῦ εἶναι νὰ γράψῃ γενικὴν ἱστορίαν, νὰ καταγράψῃ εἰς μίαν πρότασιν τὰ μεγαλύτερα γεγονότα και κινήσεις τὰ ὁποία ἐτάραξαν τὰ πεπρωμένα τῆς ἀνθρωπότητος. Ἦτο ἐπικριτικὸς εἰς τοὺς ἱστορικοὺς, ἀρχαίους και συγχρόνους, οἱ ὁποῖοι ἀσκοῦσαν περισσότερον κριτικὴν παρὰ πρωτοτυπίαν και δημιουργικότητα. Ἐπιθυμῶν ἱστορίαν ἐν τῷ συνόλῳ τῆς ὀ Runciman ὑπεστήριζεν ἐπιστροφὴν πρὸς τὰς πηγὰς και ἀντικειμενικὴν μελέτην αὐτῶν. Οὕτω τὸ μέγιστον χαρακτηριστικὸν τῆς ἱστοριογραφίας τοῦ Runciman εἶναι ὅτι ἐρευνῶσε τὰ θέματα αὐτοῦ ἀπολύτως και ὑπέβαλεν τὰς βασικὰς πηγὰς εἰς κριτικὴν ἀνάλυσιν. Ἀσφαλῶς, δὲν ἀπέφυγεν τὰς ἐπικρίσεις, εἰδικῶς μεταξὺ ἐκείνων οἱ ὁποῖοι ὑποβαθμίζουν τὴν ἱστορίαν εἰς μίαν σειρὰν οἰκονομικῶν και κοινωνικῶν κανόνων, ἀλλὰ τὸ ἔργον αὐτοῦ ἀντέστη εἰς τὴν κριτικὴν και τὴν πολεμικὴν.

Ἐπιθυμῶν ἱστορίαν ἐν τῷ συνόλῳ τῆς ὀ Runciman ὑπεστήριζεν ἐπιστροφὴν πρὸς τὰς πηγὰς και ἀντικειμενικὴν μελέτην αὐτῶν. Οὕτω τὸ μέγιστον χαρακτηριστικὸν τῆς ἱστοριογραφίας τοῦ Runciman εἶναι ὅτι ἐρευνῶσε τὰ θέματα αὐτοῦ ἀπολύτως και ὑπέβαλεν τὰς βασικὰς πηγὰς εἰς κριτικὴν ἀνάλυσιν. Ἀσφαλῶς, δὲν ἀπέφυγεν τὰς ἐπικρίσεις, εἰδικῶς μεταξὺ ἐκείνων οἱ ὁποῖοι ὑποβαθμίζουν τὴν ἱστορίαν εἰς μίαν σειρὰν οἰκονομικῶν και κοινωνικῶν κανόνων, ἀλλὰ τὸ ἔργον αὐτοῦ ἀντέστη εἰς τὴν κριτικὴν και τὴν πολεμικὴν.

Ἐπιθυμῶν ἱστορίαν ἐν τῷ συνόλῳ τῆς ὀ Runciman ὑπεστήριζεν ἐπιστροφὴν πρὸς τὰς πηγὰς και ἀντικειμενικὴν μελέτην αὐτῶν. Οὕτω τὸ μέγιστον χαρακτηριστικὸν τῆς ἱστοριογραφίας τοῦ Runciman εἶναι ὅτι ἐρευνῶσε τὰ θέματα αὐτοῦ ἀπολύτως και ὑπέβαλεν τὰς βασικὰς πηγὰς εἰς κριτικὴν ἀνάλυσιν. Ἀσφαλῶς, δὲν ἀπέφυγεν τὰς ἐπικρίσεις, εἰδικῶς μεταξὺ ἐκείνων οἱ ὁποῖοι ὑποβαθμίζουν τὴν ἱστορίαν εἰς μίαν σειρὰν οἰκονομικῶν και κοινωνικῶν κανόνων, ἀλλὰ τὸ ἔργον αὐτοῦ ἀντέστη εἰς τὴν κριτικὴν και τὴν πολεμικὴν.

Ἐπιθυμῶν ἱστορίαν ἐν τῷ συνόλῳ τῆς ὀ Runciman ὑπεστήριζεν ἐπιστροφὴν πρὸς τὰς πηγὰς και ἀντικειμενικὴν μελέτην αὐτῶν. Οὕτω τὸ μέγιστον χαρακτηριστικὸν τῆς ἱστοριογραφίας τοῦ Runciman εἶναι ὅτι ἐρευνῶσε τὰ θέματα αὐτοῦ ἀπολύτως και ὑπέβαλεν τὰς βασικὰς πηγὰς εἰς κριτικὴν ἀνάλυσιν. Ἀσφαλῶς, δὲν ἀπέφυγεν τὰς ἐπικρίσεις, εἰδικῶς μεταξὺ ἐκείνων οἱ ὁποῖοι ὑποβαθμίζουν τὴν ἱστορίαν εἰς μίαν σειρὰν οἰκονομικῶν και κοινωνικῶν κανόνων, ἀλλὰ τὸ ἔργον αὐτοῦ ἀντέστη εἰς τὴν κριτικὴν και τὴν πολεμικὴν.

Λεκαπηνού, παρουσιάζει μίαν αυθεντικήν διήγησιν τῆς Βυζαντινῆς Αυτοκρατορίας τοῦ δεκάτου αἰῶνος, ποῦ κατέστησε τὸν Runciman εἰδικὸν καὶ αυθεντικὸν ἐρευνητὴν. Εἰς τὸ βιβλίον του «*Ἡ Πῦσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως*», μιὰ θρυλικὴ ἱστορία τῶν τελευταίων ἡμερῶν τῆς Αυτοκρατορίας, ὁ Runciman παρουσιάζει ἕνα δράμα, ἕνα τραγικὸν ἀγῶνα μεταξὺ τῆς ἀνερχομένης δυνάμεως τῶν Ὀθωμανῶν Τούρκων καὶ τῆς ἀδυναμίας καὶ τῆς καταστροφῆς τῶν Ἑλλήνων. Ἦτο ἕνας πόλεμος ὁ ὁποῖος ἐπροκάλεσε βασικῶς πόνον, ἀλλὰ ἔδειξεν καὶ θάρρος, ἕνα θάρρος τὸ ὁποῖον ἐπέτρεψεν εἰς τὴν γηραιὰν αυτοκρατορίαν νὰ ὑποκύψῃ μὲ ἀξιοπρέπεια.

Ἄλλὰ διὰ τὸν Runciman, παρ' ὅλον ὅτι τὸ Βυζαντινὸν κράτος κατέρρευσε, οἱ λαοὶ του καὶ ἡ κληρονομία ἐπιβίωσαν. Εἰς τὸ βιβλίον του *Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ εἰς Αἰχμαλωσίαν*, ὁ Runciman μελετᾷ τὴν Βυζαντινὴν κληρονομίαν κάτω ἀπὸ τοὺς Ὀθωμανοὺς Τούρκους καὶ ἐπανεξετάζει τὴν μοῖραν ἐνὸς ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα ἰδρύματα τοῦ Βυζαντίου - τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας.

Εἰς τὴν τρίτομον αὐτοῦ Ἱστορίαν τῶν Σταυροφοριῶν, ἡ ἀφηγηματικὴ ἐξιστόρησις τοῦ Runciman φθάνει τὸ ἀπόγειον αὐτῆς. Ἀπέριψε τὴν ἐπικρατοῦσαν ἄποψιν τῶν Δυτικο-Εὐρωπαϊῶν ὅτι οἱ Σταυροφόροι ἦσαν ἥρωες, χριστιανοὶ ἰδεολόγοι, ζηλωταὶ προσκυνηταί, καὶ ἐστίασεν ἐπὶ τῶν πολιτικῶν καὶ οἰκονομικῶν κινήτρων τῶν Σταυροφόρων.

Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν Ἑλληνικῶν, Ἀμερικανικῶν καὶ Ἀραβικῶν πηγῶν, ὁ Runciman δίδει μίαν περισσότερον αντικειμενικὴν διήγησιν τῶν Σταυροφοριῶν. Γράφει περὶ τῆς ἀπαραδέκτου καὶ ἐπονειδίστου βαρβαρότητος τῆς Δύσεως. «Υψηλὰ ἰδεῶδη ἀνείχθησαν μὲ τὴν σκληρότητα καὶ βουλμίαν, τόλμη καὶ ἀντοχὴ δίπλα ἀπὸ μίαν τυφλὴν καὶ στενὴν αὐτοδικαίωσιν καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ἰερὸς Πόλεμος (ἡ Σταυροφορία) δὲν ἦτο τίποτα περισσότερον ἀπὸ μίαν μακρὰν πρᾶξιν ἀδιαλλαξίας εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ...»

προσθέτει. Τοῦτο, προστιθέμενον εἰς τὰ ἄλλα ἔργα ὅπως *Βυζαντινὸς Πολιτισμὸς (1933)*, *Τὸ Ἀνατολικὸν Σχῆμα (1955)*, *Βυζαντινὸς Ρυθμὸς καὶ Πολιτισμὸς (1975)*, *Ἡ Τελευταία Βυζαντινὴ Ἀναγέννησις (1970)*, *Μυστραῖς: Βυζαντινὴ Πρωτεύουσα τῆς Πελοποννήσου (1980)* ἀποκαλύπτουν ἐμφανῶς τὸν θαυμασμὸν τοῦ Runciman διὰ τὴν Βυζαντινὴν Αυτοκρατορίαν καὶ τὴν ἐκτίμησιν αὐτοῦ διὰ τὰ ἰδρύματα καὶ τὴν παράδοσιν αὐτῆς.

Ἐφ' ὅσον ὁ χώρος δὲν ἐπιτρέπει εἰς ἡμᾶς νὰ σχολιάσωμεν πολλὰ ἄλλα βιβλία τοῦ Runciman, θέλω νὰ καταλήξω μὲ ὀλίγας παρατηρήσεις ἐπὶ ἐνὸς ἀντικειμένου διαχρονικοῦ ἐνδιαφέροντος. Κατὰ τὸ 1947 ὁ Runciman ἐδημοσίευσεν ἕνα μικρὸν βιβλίον περὶ τοῦ *Μεσαιωνικοῦ Μανιχαϊσμοῦ. Μία μελέτη τῆς Χριστιανικῆς Δυναρχικῆς Αἰρέσεως*, μία μελέτη ἡ ὁποία φωτίζει τὴν θέσιν τῶν ξένων καὶ θρησκευτικῶν ἀποστατῶν εἰς τὴν Βυζαντινὴν Αυτοκρατορίαν. Ὑπῆρχον διαφοραὶ φυλαὶ καὶ λαοὶ οἱ ὁποῖοι εἶχον ἐγκατασταθῆ εἰς τὸ ἔδαφος τῆς Βυζαντινῆς Αυτοκρατορίας, ἡ ὁποία ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν λατινικῶν, γερμανικῶν, ρωσικῶν καὶ χαζαρινῶν πηγῶν ἡ Γραικία καὶ οἱ κάτοικοι αὐτῆς ὡς Γραικοί. Ὑπῆρχον καὶ πολλὰ μειονότητες Ἰταλῶν, Βουλγάρων καὶ Ἀρμενίων, ἀλλὰ τὸ κυρίαρχον πλῆθος ἦτο τὸσον Ἑλληνικὸν ἢ Ἐξελληνισμένον ὅσον ἦτο εἰς τὰ Βαλκάνια καὶ εἰς Μικρὰν Ἀσίαν κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ τετάρτου μέχρι τὸν ἕκτον αἰῶνα. «Τὸ κύριον ἔθνικόν ὑπόστρωμα συνίστατο διὰ μέσου τῆς βυζαντινῆς ἱστορίας ἀπὸ Ἑλλήνας καὶ ἐξελληνισμένας συνθέσεις. Ἡ γλῶσσα, Ἑλληνικὴ, παρέμεινε ἀναλλοίωτος». (Alexander Kazhdan).

Οἱ Μανιχαῖοι τοῦ Steven Runciman, ἡ δυναρχικὴ αἵρεσις, ἦσαν γνωστοὶ εἰς τὸ Βυζάντιον ὡς Παυλικιανοὶ καὶ ἀργότερα ὡς Βογόμελοι. Εἰς τὴν ἀρχὴν ἐξοῦσαν εἰς τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας τῆς Αυτοκρατορίας. Ἦσαν ζηλωταὶ πουργιανοί, πεσιμιστὰ ὡς πρὸς τὸ μέλλον τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ μαχητικοὶ εἰς τὴν ἀποστολὴν των. Εἰς τὰ μέσα

του ἑνάτου αἰῶνος ἐπέδραμον εἰς τὴν καρδίαν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἠττήθηκαν ἀπὸ τὰ στρατεύματα τοῦ Βασιλείου τοῦ πρώτου. Ἄπαξ καὶ ἠττήθηκαν εἰς τὴν μάχην, δὲν ἐπηρεολούθησε πλέον διωγμός. Στὴν πραγματικότητα ὁ Αὐτοκράτωρ ἐπέτρεψε εἰς πολλοὺς Παυλικιανοὺς νὰ ἀναλάβουν ὑπηρεσίαν εἰς τὰ συντάγματά του. «Ἐκεῖ παρέμειναν ἐπὶ αἰῶνας. Εἰς ἀνταμοιβὴν διὰ τὴν βοήθειαν αὐτῶν ἐναντίον τῶν βαρβάρων ἐπὶ τῶν συνόρων, ἐπετράπη εἰς αὐτοὺς ἡ ἐλευθέρα ἐξάσκησις τῆς ἰδικῆς των θρησκείας». Παρ' ὅλον ὅτι ὁ Ἀλέξιος Κομνηνὸς προσεπάθησε νὰ τοὺς προσηλυτίσῃ μὲ σκοπὸν νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν νομιμότητα αὐτῶν, ἠρνήθησαν καὶ πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἐξωρίσθησαν καὶ οἱ ἀρχηγοὶ των ἀπέθαναν εἰς ἀπομονωτικὸν περιορισμόν. Ὁ Runciman συμπεραίνει γράφων ὅτι ἡ αἴρεσις ἐπέζησεν διὰ πολλοὺς αἰῶνας εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ ἀπέθανεν μόνον «ἐμπρὸς ἀπὸ τὸ ξίφος τῶν Τούρκων καὶ τὴν πυρὰν τῶν Δομινικανῶν».

Ἡ θρησκευτικὴ καὶ ἐθνικὴ διαλλακτικότητα ἡ ἀδιαλλαξία εἰς τὴν Βυζαντινὴν Αὐτοκρατορίαν εἶναι ἓνα μεγάλο καὶ ἀνεξερευνήτον θέμα. Μέχρι τοῦ σημείου ἐκείνου εἰς τὸ ὅποῖον ἐνδιαφέρεται ὁ Runciman, οἱ Βυζαντινοί, ὅπως οἱ προπάτορες αὐτῶν καὶ οἱ ἀπόγονοι τούτων, δὲν ἀρέσκονταν εἰς τὴν δικτατορικὴν δύναμιν (autoritas), ἢ Ρωμαϊκὴ potestas, ἢ νομιμιστικὴ σκέψη ἢ το ξένη πρὸς αὐτοὺς. Αἱ συζητήσεις των καὶ αἱ συχναὶ σύνοδοι αὐτῶν, οἱ κανόνες καὶ οἱ κανονισμοὶ συχνὰ παρέμενον ἄφωνοι. Εἰς τὸ Ἄνατολικὸν Σχίσμα (1955) αὐτοῦ, ὁ Runciman παρατηρεῖ ὅτι ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία «συνηθισμένη ὅπως πάντοτε ἦτο εἰς τὰς ἐκτροπὰς, πάντοτε ἐπίστευεν εἰς τὴν ἀρχὴν ἢ ὅποια ἀπεκαλεῖτο Οἰκονομία, πού σημαίνει ἀκριβῶς τὸ ἀντιθέτον πρὸς τὴν οἰκονομίαν μὲ τὴν σύγχρονον ἔννοιαν».

Ἐνῶ ἡ ἐπικρατοῦσα ἐθνικὴ ὁμὰς ἦσαν Ἕλληνες καὶ ἐξελληνισμένοι λαοί· ἐνῶ Ἕλληνικὴ ἦτο ἡ ἐπίσημος καὶ ὁμιλουμένη γλῶσσα τῆς Αὐτοκρατορίας· ἐνῶ ὁ Ὁρθόδοξος Χριστιανισμὸς ἦτο ἡ ἐπίσημος θρησκεία τῆς

Αὐτοκρατορίας, ὑπῆρχον πολλὰ ἔθνη καὶ καὶ θρησκευτικὰ μειονότητες καὶ πολλοὶ ξένοι - ἔμποροι, ἐπιχειρηματίαι, μισθοφόροι. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἐξοῦσαν ἄνετον ζωὴν εἰς διάφορα μέρη τῆς Αὐτοκρατορίας καὶ τῶν συνοικιῶν τῆς πόλης. Μόνον οἱ ξένοι ἔμποροι εἶχον τὰς ἰδίας αὐτῶν εἰδικὰς συνοικίας. Παυλικιανοί, Μοντανισταί, Ἰουδαῖοι, Μουσουλμάνοι, Βενετοί, Γενοῦαται, δὲν εἶναι ἀπομονωμένοι εἰς στρατόπεδα ἀλλὰ εἶναι διασκορπισμένοι τόσον εἰς μεγάλας ὅσον καὶ εἰς μικρὰς πόλεις καὶ κωμοπόλεις, εἰς χωρία τῆς ὑπαίθρου καὶ εἰς καλύβας. Παραδείγματος χάριν κατὰ τὸν δέκατον αἰῶνα εὐρίσκωμεν μίαν μικρὰν καὶ εὐδαίμονα κοινότητα Ἰουδαϊκὴν εἰς τὴν Σπάρτην. Οἱ Παυλικιανοὶ καὶ ἄλλαι θρησκευτικὰ μειονότητες περιελάμβανον ἀνθρώπους ἀπὸ ὅλα τὰ στρώματα τῆς ζωῆς, περιλαμβανομένης τῆς τάξεως τῶν εὐγενῶν. Δὲν ὑπῆρχεν φυλετικὸν πρόβλημα καὶ ὅπως ὁ Runciman καὶ ἄλλοι ἔχουν ἀποδείξει, ὁ ἰσχυρισμὸς ὅτι «αἰρετικοί» εὐρίσκονται μόνον μεταξὺ τῶν πτωχῶν καὶ τῶν ἀγραμμάτων δὲν εἶναι ἀληθής.

Ἄλλὰ τί γίνεται μὲ τὸ *Συνδικὸν τῆς Ὁρθοδοξίας* τὸ ὅποῖον ἀναγινώσκειται εἰς τὰς Ὁρθόδοξους Ἐκκλησίας κατὰ τὴν πρῶτην Κυριακὴν τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς καὶ τὸ ὅποῖον καταδικάζει πολλοὺς «αἰρετικούς» καὶ «αἰρέσεις»; Τὸ γεγονός ὅτι ἐκεῖνοι οἱ «αἰρετικοί» ἐπέζησαν ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὸν τρίτον αἰῶνα ἀποδεικνύει περισσότερον θρησκευτικὴν ἀνοχὴν παρὰ ἀδιαλλαξίαν.

Ἵσως δὲν εἶναι καλύτερος τρόπος νὰ τελειώσωμεν τὴν τιμὴν μας πρὸς τὸν Sir Steven Runciman παρὰ νὰ ἀντιγράψωμεν αὐτὸν τὸν ἴδιον, καὶ τότε νὰ σταθῶμεν καὶ νὰ σκεφθῶμεν ἐπάνω σὲ ὅ,τι εἶπε περὶ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ὁρθόδοξου Χριστιανισμοῦ.

Εἰς μίαν συνέντευξιν μὲ δύο δημοσιογράφους τῆς Ἑλληνικῆς Τηλεοράσεως TV3, δοθεῖσαν εἰς τὴν κατοικίαν τοῦ Runciman

εις την Σκωτίαν τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1994, ὁ Runciman ἔδωσεν ἔμφασιν εἰς τὴν σπουδαιότητα τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ὡς ἕνα μέσον ἐπικοινωνίας ἀλλὰ ἀκόμη καὶ ὡς γλώσσαν τοῦ Χριστιανισμοῦ (βιβλικῆς, λειτουργικῆς, πατερικῆς), γλώσσαν τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς ἐρεύνης. «Πολλὰ ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὴν ἐπιβίωσιν μιᾶς γλώσσης καὶ ἡ γλώσσα εἶναι ὁ ἄριστος τρόπος νὰ διατηρήσωμεν μίαν κληρονομίαν» ἔλεγεν.

Ὅταν ὁ Runciman ἠρωτήθη διὰ τὴν σπουδαιότητα τῆς θρησκευτικῆς πίστεως, ὑπέρτερον χαρακτηριστικὸν τοῦ βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ, ἔδωσεν ἔμφασιν εἰς τὴν ἀνάγκην διὰ τὴν θρησκείαν καὶ τὴν δέσμευσιν αὐτῆς μετὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ - τοῦ Ὀρθοδόξου Χριστιανισμοῦ ἰδιαίτερος. «Ἐχω μέγαν σεβασμὸν διὰ τὰ Χριστιανικὰ δόγματα, καὶ κυρίως τῆς Ὀρθοδοξίας, ἐπειδὴ ἡ Ὀρθοδοξία μόνη παραδέχεται ὅτι ἡ θρησκεία εἶναι κυρίως ἕνα μυστήριον... Ὁ σκοπὸς τῆς Ὀρθοδοξίας εἶναι νὰ μᾶς κἀνῃ νὰ ἐννοήσωμεν ὅτι δὲν δυνάμεθα νὰ ἐρμηνεύσωμεν ὅ,τιδήποτε. Νομίζω ὅτι ἡ Ὀρθοδοξία διατηρεῖ αὐτὸ τὸ ἀξιόλογον αἶσθημα τοῦ μυστηρίου. Ἐχομεν ἀνάγκην διανοητικῆς ταπεινώσεως ἢ ὁποῖα ἀπουσιάζει ἀπὸ τὴν Δυτικὴν ἐκκλησιαστικὴν σκέψιν». Ἐξαιτίας τῆς ἰσχυρᾶς αὐτοῦ πίστεως εἰς τὰς δυνάμεις τῆς Ὀρθοδοξίας, εἰς ἄλλην περίπτωσιν ὁ Runciman ἔλεγεν ὅτι «ἐφ' ὅσον ἡ Ὀρθοδοξία εἶναι ζωντανή, ὁ Χριστιανισμὸς ἔχει μέλλον». Ποῖον πλούσιον καὶ ἰσχυρὸν κληροδοτήμα εἰς ὅλους ἡμᾶς, καὶ εἰδικῶς εἰς τοὺς σπουδαστὰς ἡμῶν εἰς τὸ Brookline καὶ τὴν νεωτέραν γενεάν τοῦ κλήρου καὶ τῆς

ἡγεσίας τῆς Ἐκκλησίας.

Πολλὰ ἔχουν γραφῆ ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν μελετῶν ἀπὸ τὸ 1928 ὅποτε ὁ Runciman ἐδημοσίευσεν τὸ πρῶτον τοῦ μεγάλου βιβλίου. Ἀσφαλῶς μερικαὶ ἐκ τῶν ἀπόψεων αὐτοῦ ἔχουν ἐπικριθῆ, παραμένον ἀντιλεγόμενα, περιλαμβανομένης τῆς θεωρίας του περὶ τῆς ἱστορίας. Ἡ διήγησις αὐτοῦ περὶ τῶν Σταυροφοριῶν ἔχει θεωρηθῆ ὡς διήγησις πολὺ εὐνοϊκὴ διὰ τὸ Βυζάντιον καὶ πολὺ προκατελημμένη ἐναντίον τῆς Δύσεως. Ἀλλὰ ἡ κριτικὴ, ὁ διάλογος, ἢ ἀντίφασις εἶναι τὰ ὄργανα τῆς καλῆς ἱστορίας. Αἱ ἐπιδράσεις τοῦ Runciman διὰ τὴν κατανόησιν τῆς ἱστορίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ Βυζαντίου δὲν εἶναι ἀπληλαγμένοι ἀπὸ τὴν κριτικὴν, τὴν ἀναθεώρησιν καὶ τὰς ἐπανεκτιμήσεις. Παρὰ ταῦτα, ὡς ἕνας πρωτοπόρος ὁ ὁποῖος διεύγειρεν ἕνα ἐνδιαφέρον καὶ ἐνέπνευσεν σπουδαστὰς, ὡς ἕνας γνήσιος στοχαστής, στὴν πραγματικότητα ὡς ἕνας ἰχνηλάτης εἰς τὰς Βυζαντινὰς σπουδὰς, ὁ Steven Runciman θὰ εἶναι εἰς τὴν μνήμην τῶν ἀνθρώπων διὰ πολλὰ ἔτη τὰ ὁποῖα πρόκειται νὰ ἔλθουν. Τὰ βιβλία του καὶ αἱ μελέται αὐτοῦ θὰ συνεχίσουν νὰ μελετῶνται, καὶ ἡ κληρονομία του θὰ τιμᾶται ἀπὸ τὰς γενεὰς αἰ ὁποῖαι θὰ ἔλθουν. Αἰ ὠ ν ἰ α ἀ ὑ τ ο ὤ ἡ μ ν ἡ μ η .

(Μετάφρ. Β. Σωτηροπούλου)

ΔΗΜ. Ι. ΚΩΝΣΤΑΝΤΕΛΟΣ
Πρωτοπρεσβύτερος - Καθηγητὴς
Πανεπιστημίου USA.

ΟΙ ΠΟΙΗΤΕΣ ΜΑΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗ *

Όταν έφυγε από τούτη τη ζωή ο Άλέξανδρος Παπαδιαμάντης, τις πρώτες μέρες του 1911, οι περισσότεροι από τους λογοτέχνες μας της εποχής εκείνης, που διατηρούσαν ενόσω ζούσε φιλικούς δεσμούς μαζί του και εξέφραζαν πάντα το θαυμασμό τους για το έργο του, αίστάνθηκαν την ανάγκη να αποχαιρετήσουν με ποιήματά τους -όσοι από αυτούς έγραφαν ποιήματα- τόν σεμνό άνθρωπο και τόν μεγάλο συγγραφέα. Μέσα από τὰ τόσα αφιερώματα λογοτεχνικών περιοδικών στο έργο του, που παρουσιάστηκαν από τὸ θάνατό του και ἐδώθε, παραλούν μερικά ὀνόματα ἐκλεκτῶν λογοτεχνῶν μας πού θέλησαν νὰ τὸν ἀποχαιρετήσουν μὲ ὠραία ποιήματά τους. Ποιήματα ἐπίσης εἶχαν παρουσιαστῆ, κατὰ καιρούς, κι ἐνόσω ἀκόμα ζούσε ὁ κυρ - Άλέξανδρος, πολλὰ ὅμως ποιήματα εἶχαν δημοσιευτῆ καὶ κάμποσα χρόνια μετὰ τὴν ἐκδημία του, ἀπὸ διαφόρους ποιητῆς μας πού ἤθελαν νὰ τιμήσουν τὸ ἔργο του καὶ τὴ μνήμη του.

Ἀπὸ τοὺς πρώτους πού ἔγραφαν γιὰ τὸν Παπαδιαμάντη εἶναι σίγουρα ὁ Μιλτ. Μαλακάσης, πού δημοσίευσε ἕνα ὠραῖο ἐπιγραμματικὸ τετράστιχο τὸ ὁποῖο περικλείνει τὴν πεμπτουσία τοῦ ἔργου του. Τὸ ποιήματάκι αὐτὸ ἐπιγράφεται «Στὸν ποιητῆ» καὶ δείχνει πῶς, ἕνας ἀπὸ τοὺς σημαντικότερους ποιητῆς μας τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἀναγνώριζε στὸ πρόσωπο τοῦ Παπαδιαμάντη ὄχι μόνον τὸ σπουδαῖο πεζογράφο ἀλλὰ καὶ τὸν ἐξάισιο ποιητῆ:

Ὁ κάθε στοχασμός σου
ἀσμάτων ἄσμα,
στὸν κόσμον τὸ δικό σου
κόσμος τὸ κάθε πλάσμα.

Τὸ μικρὸ αὐτὸ ἐπίγραμμα δημοσιεύτη-

κε τὸ 1908, σὲ ἕνα ἀφιέρωμα στὸν Παπαδιαμάντη τοῦ περιοδικοῦ τῆς Ἀλεξάνδρειας «Νέα Ζωή», σὲ ἕνα πανηγυρικὸ τεύχος πού δείχνει τὴν ἐκτίμηση τῶν Ἀλεξανδρινῶν λογίων στὸ ἔργο καὶ στὴν προσωπικότητα τοῦ μεγάλου Σκιαθίτη διηγηματογράφου.

Πολλὰ εἶναι τὰ ποιήματα πού ἔγραφαν γιὰ τὸν Παπαδιαμάντη γνωστοὶ ποιητῆς μας μετὰ τὸ θάνατό του καὶ μάλιστα μέσα στὸ χρόνο τοῦ θανάτου του. Τότε ἦταν πού, τὰ σημαντικότερα λογοτεχνικὰ περιοδικὰ τῆς ἐποχῆς, ὅπως ὁ «Καλλιτέχνης» τοῦ Γερ. Βώκου, τὰ «Παναθηναῖα» τοῦ Κ. Μιχαηλίδη, ὁ «Ρωμῖος» τοῦ Γ. Σουρῆ, καὶ ἄλλα, ἀφιέρωσαν σελίδες στὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο του.

Ἀπὸ τὰ πρώτα ποιήματα πού γράφθηκαν γιὰ τὸν Παπαδιαμάντη, μετὰ τὸ θάνατό του, εἶναι τὸ ἐξοχὸ λυρικό τοῦ Λάμπρου Πορφύρα πού τὸ δημοσίευσε στὸν «Καλλιτέχνη» καὶ τὸ περιέλαβε ἀργότερα στὴν ποιητικὴ του συλλογὴ «Σκιές». Τὸ ποίημα ἀποτελεῖ μὴ πράγματι κατανυκτικὴ «Δέηση στὴν Ψυχὴ τοῦ Παπαδιαμάντη» καὶ διαβάζεται καὶ σήμερα μὲ πολλὴ συγκίνηση ἀπέναντι στὸν «Ἅγιο τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων». Τὸ παραθέτουμε ὁλόκληρο εὐθύς ἀμέσως:

Χριστέ μου, δόστου τὴ χαρὰ, τὴ μόνη
πού μποροῦσε

νὰ σοῦ ζητήσει ἀπάνω ἐκεῖ νοσταλγικὰ
ἢ ψυχὴ του.

Κάνε τὸ θάμα κι ἄσε τον νὰ ζήσει, ὅπως
ἐξοῦσε

σὲ μὴ μεριὰ πού τάχατες νὰ μοιάζει τὸ
νησί του.

* Τὸ 2001 συμπληρώθηκαν 150 χρόνια ἀπὸ τὴ γέννησή του καὶ 90 χρόνια ἀπὸ τὴν κοίμησή του.

Νᾶναι τὰ βράχια στὸ γκρεμὸ βαθιὰ κου-
φαλισμένα,
νᾶχει σωριάσει ἡ θάλασσα στὴν ἄμου-
διὰ τὰ φύκια,
κι ἀράδα ἀράδα στὸ γυαλὸ δεμένα, ἀπο-
σταμένα,
νὰ σιγοτριίζουν τὰ φτωχὰ Σκιαθίτικα
καΐκια.

Νᾶναι οἱ νησιώτισσες οἱ γρηῆς κι οἱ νιές
οἱ πεθαμένες,
αὐτὲς ποὺ τίς θλιμμένες τους μᾶς ἔλεγε
ιστορίες,
νὰ γνέθουν τὸ λινάρι οἱ γρηῆς στὴν πόρ-
τα καθισμένες,
καὶ δίπλα στὰ παράθυρα ν' ἀνθίζουν οἱ
γαζιές.

Κι ὕστερα ἀκόμα νᾶναι ἐλιές καὶ νᾶναι
κυπαρίσια
σκυμμένα νᾶναι καὶ τὸ φῶς τ' ἀχνὸ νὰ
προσκυνᾶνε
νὰ τονε περιμένουνε στὸν κάμπο τὰ ξωκ-
κλήσια
καὶ τὴν καμπάνα τους μακρὰ οἱ ἀγγέ-
λοι νὰ χτυπᾶνε.

Δόστου, Χριστέ μου, τὴ στερνὴ χαρὰ νὰ
ιδῆ καὶ πάλι
τὴ γνώριμή του τὴ ζωὴ, κοντὰ στ' ἀκρο-
θαλάσσι.

Ἄχ! ἔτσι ἀθῶα κι ἔτσι ἀπλὰ κι ἀγνὰ τὴν
εἶχε ψάλει,
ποὺ τῆς ἀξίζει ἐκεῖ ψηλὰ μαζὶ μ' αὐτὸν
ν' ἀγιασει.

Στέλνοντας τὸ ἐξάιρετο αὐτὸ ποίημα τοῦ
ὀ Πορφύρας στὸ Βῶκο, γὰρ νὰ τὸ δημοσιεύ-
σει στὸν «Καλλιτέχνη» του, θὰ γράφει συγ-
χρόνως στὸν ποιητὴ Κωνστ. Χατζόπουλο,
ποὺ ἔμεινε τότε στὴ Γερμανία, ἀνάμεσα σὲ
ἄλλα καὶ τὰ ἐξῆς: «Ὁ καημένος ὁ Παπα-
διαμάντης, ὁ ἀγνὸς αὐτὸς τεχνίτης. Πόσο
τὸν λυπήθηκε ἡ ψυχὴ μου. Φαντάζομαι καὶ
τὴ δική σου λύπη. Ὁ Βῶκος μοῦ ζήτησε νὰ
τοῦ γράψω δυὸ λόγια. Ἐρριξα διαστικὰ κι
ἀτημέλητα -καθὼς δὲν ἔπρεπε νὰ τὸ κάμω

ποτέ-λίγους στίχους στὸ χαρτί, ἔτσι μιὰ δέη-
ση, γιὰ τὴν ψυχὴ του...».

Ὁ Μιλτ. Μαλακάσης, ποὺ θὰ τὸν ἀπο-
καλέσει τὸ 1940 «ποιητὴ τοῦ σκιόφωτος»
σὲ κάτι ἄρθρα του στὸ «Ἐλεύθερον Βῆμα»,
δὲν θὰ ἀρκεστεῖ στὸ ἐπίγραμμα ποὺ παρα-
θέσαμε πιὸ πάνω. Θὰ γράφει ἀκόμα τὸ
ποίημα «Ἐλεγείο στὸν Παπαδιαμάντη» ποὺ
θὰ τὸ δημοσιεύσει στὸ περιοδικὸ «Πανα-
θῆναια». Ἀποτελεῖται ἀπὸ ἐννέα τετράστι-
χα ποὺ περιλαμβάνουν ποιητικὰ δοσμένες
σύνομες ἀναμνήσεις ἀπὸ τὴ φιλία τους καὶ
μερικὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῆς
μεγάλης ψυχῆς του:

Ὅμως ἰδοῦ: τοῦ βράχου ἐκεῖνῃ ἡ ἄκρη
πόσες φορὲς οἱ δυὸ μας, πέρα ἐκεῖ,
δὲν ἀπονυχτωθήκαμε, τὰ μάκρη
τῆς θάλασσας κοιτάζοντας μαζὶ!

Μαζὶ! μὰ τώρα οὔτε ἴσκιος ἀπὸ σένα
οὔτε ὄση μᾶς ἀνάσας ταραχῆ,
στὰ μάτια μοναχὰ τὰ λυπημένα
σὲ φέρνει ἀχνὸν ἢ μαύρη συλλογῆ.

Μὲ αὐτὸ ποὺ γράφει ὁ Μαλακάσης:
«Τοῦ βράχου ἐκεῖνῃ ἡ ἄκρη» ὑπονοεῖ τὸ
βράχο τοῦ Λυκαθητιοῦ, ἀπὸ ὅπου ἀγνάν-
τευαν ἀπὸ 'να καφενεδάκι μαζὶ τὴ θάλασσα
τοῦ Σαρωνικοῦ, ποὺ ἀπλωνόταν σὲ ἀρκε-
τὴν ἀπόσταση μπροστά τους. Καὶ συνεχίζει
ὁ Μαλακάσης:

Καὶ σὲ ρωτῶ, καλέ μου, ἀξέχαστέ μου
πὲς μου, θὰ σὲ ξανάϊδω ἄλλη φορὰ,
θὰ σὲ μαντέψω πουθενά ἢ ποτέ μου,
καὶ σ' ἔχασα ἀπ' ὀλοῦθε, ἀληθινά;

Τὸ πνεῦμα ἐκεῖνο-ἐκεῖνο! - σφραγισμένο
μὲ τὴ λευκὴ σφραγίδα τοῦ φωτός,
ἔσθησε, πάει ἢ νὰ τὸ περιμένω
νὰ μὲ ξαναφωτίσει μ' ἄλλο φῶς;

Τῆς πίστης σου κι ἂν ἦταν μιὰ σταγόνα
στὴν ἄπιστη νὰ στάξει μου καρδιά,
τέτοιο βαρὺ κι ἀνίκητον ἀγῶνα
δὲ θὲ ν' ἀγωνιζότανε ἡ φτωχειά.

Καί τὴν ἐλπίδα, σὺν τροφῇ ἐλεοῦσα,
θὰ κλειοῦσα ἐγὼ στὰ βάθη τῆς ψυχῆς
κι ὑπομονετικά θὰ καρτεροῦσα
τὴν ὥρα, νὰ σὲ θρῶ καὶ νὰ μὲ θρεῖς.

Κι ὁ Γεώργιος Σουρῆς, αὐτὸς ὁ ἀκατα-
πόνητος χρονικογράφος τῆς κοινωνικῆς καὶ
πνευματικῆς ζωῆς τῆς Ἀθήνας, θὰ ἀφιερῶ-
σει γιὰ τὸν Παπαδιαμάντη στὸ «Ρωμιό»
του, λίγους ταπεινοὺς, ἀλλὰ πολὺ χαρακτη-
ριστικοὺς στίχους του:

Παπαδιαμάντης, μιὰ ψυχὴ πὺν μέσα σ'
ἐξωκκλήσια
καὶ σ' ἐρημιές, τὴν ἔφερε κατάνυξις
περίσια.

Κι ἡ Σκιάθος δὲ θὰ ξαναἰδῆ στὴν ἀκρο-
θαλασσιά της
νὰ κάθεται ἕνας ἀσκητῆς
νὰ κάθεται ἕνας ποιητῆς
ἕνας γιὰ φωτοστέφανο πνευματικὸς ἐρ-
γάτης.

Ὁ Γερ. Σπαταλάς, θὰ ἀφιερῶσει στὸν
Παπαδιαμάντη ἕνα ὠραῖο καὶ πολὺ συγκι-
νημένο σονέττο του, πὺν καταλήγει σὲ δύο
χαρακτηριστικά τριστίχα, τὰ ἐξῆς:

Τί ἂν τοῦ κόσμου τὸ δάρβαρο ἐμισσοῦσες
καὶ πλαστό καὶ κατάκρυο μεγαλεῖο;
Μὲ τὸ Σταυρὸ στὸν ὦμο ἐπερπατοῦσες
ἐκεῖ πὺν ἐξοῦσε ἀκόμη ἀπὸ τὸ θεῖο
καὶ ζηλευτὸ κι ἀπλὸ τ' ἀνθρώπου ἦθος
πὺν μὲς σ' ἀμόλυττό σου ἔκλεινες στήθος.

Ὁραῖους καὶ συγκινημένους στίχους
τους θὰ ἀφιερῶσουν στὸν Παπαδιαμάντη
ἐπίσης καὶ οἱ ποιητῆς Ναπ. Λαπαθιώτης καὶ
Φῶτος Γιοφύλλης. Ἐξάλλου ὁ ποιητῆς Σω-
τῆρης Σκίπης στὰ «Νέα Κάλβεια Μέτρα»
θὰ ἀφιερῶσει στὸν Παπαδιαμάντη τέσσε-
ρις στροφές γραμμένες στὸ μέτρο καὶ στὴν
ποιητικὴ διάθεση τοῦ Κάλβου:

Νοσταλγῶ ἕνα ξωκκλήσι σου
μὲς στὰ πεῦκα τῶν λόφων σου
ὦ Ἀθήνα, χαμένο.

Νὰ σημαίνει ἡ καμπάνα του
ἐκεῖ σὰ φτάνω,

καὶ νὰ μπαίνω στὴν ὥρα
τῆ γλυκιά τοῦ Σπερνοῦ
νὰ μὴν ἔχω συλλεΐτουργους
πάρεις κάποια γερόντισσα
κι ἕναν τσοπάνο.

.....
Καὶ γεμάτος κατάνυξη
νὰ θαρρῶ ἐκεῖ στὸ βάθος
πὺς ψέλνει τὸ τροπάριο
τὸ ἀγαπητὸ του ὁ Ἀλέξανδρος
Παπαδιαμάντης.

Ἀπὸ τοὺς νεότερους πὺν ἔγραψαν πολὺ
ἀργότερα γιὰ τὸν Ἀλέξ. Παπαδιαμάντη ἀπὸ
μιὰ, ὄχι ἀπλῶς ποιητικὴ, ἀλλὰ ἀπὸ μιὰ νο-
σταλγικὴ καὶ θαυμαστικὴ γιὰ τὸ ἔργο του
διάθεση, θὰ εἶχαμε νὰ ἀναφέρουμε τὰ ποιή-
ματα τῶν Σπύρου Παναγιωτόπουλου, Γιάν-
νη Οἰκονομίδη, Κωστῆ Βελμύρα, Ἀ. Ἀνα-
πλιώτη, Γ. Κοτζιούλα, Μεν. Λουντέμη, Τ.
Κ. Παπατσώνη, Γ. Βερίτη καὶ Ἀγγ. Σικε-
λιανοῦ. Τὰ πιὸ ἀξιωματικὰ ἀπὸ αὐτὰ εἶ-
ναι τὰ ποιήματα τοῦ Τ. Κ. Παπατσώνη μὲ
τοὺς τίτλους «Τὸ Μνήμα τοῦ Παπαδιαμάν-
τη» καὶ «Φανέρωση τοῦ Ἄθωνα ἀπὸ τὴ
Σκιάθος», τοῦ Μεν. Λουντέμη «Προσκύνη-
μα», πὺν τὸ ἔγραψε, ὅπως μᾶς λέει ὁ ἴδιος,
«ἀπ' τὴν καρδιά του», τὸ ποίημα τοῦ Γ. Βε-
ρίτη «Παπαδιαμάντης» καὶ τὸ «Μνημόσυ-
νο Παπαδιαμάντη» τοῦ Ἀγγ. Σικελιανοῦ.

Τὸ ποίημα τοῦ Παπατσώνη «Τὸ μνήμα
τοῦ Παπαδιαμάντη» εἶναι ἕνα πολὺ ἐκφρα-
στικὸ καὶ περιεκτικὸ σονέττο καὶ ἀποπνέει
ὀρθόδοξη πνευματικὸτητα, μεταφέροντάς
μας στὸ κλίμα τοῦ νησιοῦ ὅπου κοιμᾶται ὁ
κυρ - Ἀλέξανδρος:

Σὲ ψηλὸ βράχο, πὺν δεσπόζει
στὴ μοναξιά τριγύρω καὶ στὴν εἰρήνη
τῆς Δυτικῆς Σκιάθος, πὺν ἀφήνει
ἀπ' τὸ ἕνα μέρος τὸ εὐρὺ πέλαγος νὰ
κρῶζει

τὴ νύχτα, ἐνῶ ἀπὸ τ' ἄλλο οἰμῶζει
πλοῦσιων βουνῶν ὁ ἄνεμος - ἀντὶ σὲ κλίνη

ἔστω καὶ καλογερικὰ στρωτή, τὸ σῶμα
παραδίνει
σὲ ἀγκαθόσπαρτο μνήμα (μόλις ποὺ
σῶζει

ἓνα σταυρὸν ὡς σήμερα ἀπὸ ξύλο ποὺ
ξεβάφει
καὶ διαδιβρώσεται) ὁ ἀκατανόητος ἱε-
ροφάντης
καὶ μυστικός, Ἀλέξανδρος Παπαδια-
μάντης.

Τὸν ἔλεινὸ σταυρὸ τοῦτος ὁ λόγος ἐπι-
γράφει:

«Ὁ κάθε στοχασμός σου - ἀσμάτων
ἅμα
στὸν κόσμον τὸ δικό σου - κόσμος τὸ κάθε
πλάσμα».

Ὁ πεζογράφος Μεν. Λουντέμης ἐπιχει-
ρεῖ ἓνα εὐλαβικὸ «Προσκύνημα» στὸν τάφο
τοῦ Παπαδιαμάντη μ' ἓνα ποιήμα του ποὺ
τὸ ἔγραψε μέσα στὸ βαπόρι ἐνῶ ταξίδευε γιὰ
τὴ Σκιάθου, ἄσχετο ἂν δὲ μπόρεσε νὰ τὸ
ἀπαγγεῖλει στὸν τάφο τοῦ Παπαδιαμάντη,
γιὰ λόγους ποὺ ἐκθέτει κάτω ἀπὸ τὸ ποιή-
μά του, στὸ Χριστουγεννιάτικο τεῦχος τῆς
«Νέας Ἑστίας» τοῦ 1941, ὅπου δημοσιεύε-
ται. Τὸ ποίημα εἶναι μεγάλο γι' αὐτὸ παρα-
θέτουμε ἐδῶ δύο τετράστιχα:

Τὸ ταξίδι εὐδόωσέ μας στὸν ἱερὸ τῆς
Σκέψης Ἄθω
κύλα μας, σκοπέ μας ἅγιε, μπάτη μου,
ἄφρινα ἄτια,
γλυκομούρμουρο τοῦ Αἰγαίου, σίμωνέ
μας, πρὸς τὴ Σκιάθου,
πρὸς τὴ Σκιάθου ποὺ μᾶς γνέφουν τ' ἀβα-
σίλευτά του μάτια.

.....
Τώρα πιά ὁ Χριστὸς στὸ Κάστρο δὲν
ἀκούει τὴν ψαλμοδιὰ σου
κι οὔτε ὁ λόγος σου ἀκούεται ὁ ἄϊδιος,
ξεχασμένα στὸ μανουάλι ἔχουν σβύσει τὰ
κεριά σου
καὶ σὰν σιγανὴ λαμπάδα ἔσβυσες κι ὁ
ἴδιος...

Ὁ ποιητὴς καὶ μελετητὴς τοῦ ἔργου του

Γ. Βερίτης, (ἀπὸ τοῦτες ἐδῶ τὶς σελίδες τῶν
«Ἀκτίνων» εἶχε δημοσιεύσει κάμποσα με-
λετήματα γιὰ τὰ διηγήματά του) παρουσί-
αζε ἓνα ὠραῖο καὶ τρυφερό, ἀλλὰ καὶ πολὺ
νοσταλγικὸ, τοῦ ἔργου, τῆς μορφῆς του καὶ
τοῦ νησιοῦ του, ποίημα ποὺ περιλαμβάνε-
ται στὸ τόμον τῶν «Ποιημάτων» του. Τὸ
ποίημα αὐτὸ γιὰ τὸν «Παπαδιαμάντη» ἀπο-
τελεῖται ἀπὸ ἕξι πεντάστιχες ὁμοιοκατά-
ληκτες στροφές καὶ ἐκφράζει ἐλεγειακὰ τὴν
ἔξαρση τῆς μορφῆς του καὶ τοῦ ἔργου τοῦ
Κοσμοκαλόγερου τῆς Σκιάθου, ποὺ στάθη-
κε «τῶν πονεμένων νοσταλγῶν νοσταλγι-
κὸς τραγουδιστὴς» καὶ ποὺ ἀκόμα στὸ ἔργο
του «ἀδελφωμένοι» ἀντάμωσαν «ὁ στοχα-
σμός ὁ ἑλληνικὸς μὲ τοῦ Χριστοῦ τὴν πί-
στη». Τὸ ποίημα εἶναι μεγάλο, γι' αὐτὸ πα-
ραθέτουμε ἐδῶ τὶς δύο τελευταῖες στροφές
του, ποὺ κλείνουν τόσο αἰσθημα, τόσο ἀνα-
πόληση τοῦ νησιοῦ του καὶ τῶν μορφῶν ποὺ
δημιούργησε, τόσο νοσταλγικὴ διάθεση τῶν
κόσμων ποὺ ἔπλασε:

Κοιμήσου Κύρ - Ἀλέξανδρε, γλυκὰ κι
ἀθῶα κοιμήσου

Ἀγαπημένη μέσα μας ζῆ πάντα ἡ θύμη-
σή σου

Κι εὐλαβικὲς Σκιαθίτισσες - τὰ σπίτια
τους γιαλὸ - γιαλὸ

τὸ Μελαχρῶ, τὸ Διόμικο, τὸ Μαθηνιώ
καὶ τὸ Λαλιῶ,

στ' ἀποσπερνὸ θυμιάτισμα θυμοῦνται
τὴν ψυχὴ σου.

Κοιμήσου Κυρ - Ἀλέξανδρε, γλυκὰ κι
ἀθῶα κοιμήσου

στὴν ἀγκαλιὰ ποὺ σ' ἄνοιξε τὸ μαγικὸ
νησί σου.

Θεϊκὴ γαλήνη ἄς ἀπλωθεῖ στὸ μνήμα σου
τριγύρω,

κι ἄς τὸ χαϊδεύει τῆς στεριάς καὶ τοῦ
πελάου τὸ μύρο.

Κοιμήσου, Κυρ - Ἀλέξανδρε, στοὺς κό-
σμους τῶν ὀνείρων...

Στὸ ἐξαιρετὸ ποίημα «Μνημόσυνο Πα-
παδιαμάντη» γραμμένο τὸ 1941 καὶ δημο-

σιευμένο στο μεγάλο παπαδιαμαντικό άφιέ-
ρωμα της «Νέας Έστίας», του ίδιου χρό-
νου, ο Ἅγγ. Σικελιανός ἀντικρίζει με συγ-
κίνηση καὶ ἀγάπη τὴ μορφή του ταπεινοῦ
διηγηματογράφου τῆς Σκιαθίου. Ὁ λόγος
τοῦ ποιητῆ τοῦ «Ἀλαφροῦσκιωτου» καὶ τοῦ
«Πάσχα τῶν Ἑλλήνων» εἶναι ὑψηλός ἀλλὰ
καὶ ταπεινός μαζί, καθὼς θὰ τὸ ἔλεγε ὁ
Παπαδιαμάντης, ἐνῶ ὁλόκληρο τὸ ποίημα
κλείνει μέσα του καὶ τὴ γραφικότητα τοῦ
νησιοῦ του καὶ τίς μικρὲς ἀλλὰ καὶ τόσο
ἀνθρώπινες ἀδυναμίες του, ὅπως ἦταν τὸ
κρασάκι, καὶ τὴν περιρρέουσιν ἀτμόσφαι-
ρα μέσα στὴν ὁποία δημιούργησε τὸ ἀθά-
νατο ἔργο του:

Τοῦ Θεοῦ τὸ πέλαγε
τὸ μέγα κύμα ἐβάρει

.....

ὅταν Αὐτὸς

διαβαίνοντας ἀπ' τὸ στερνὸ προσκνη-
τάρη

τ' ἀκρωτηριοῦ,

καθὼς σφυρίζαν οἱ σβιλάδες τοῦ βοριά,
ἔκλειν' ἀπάνω του σφιχτὰ τὸ τρύπιο

πανωφόρι,

κι ὅπως σιγόφελνε,

μὲ πρόσωπο στὸ στήθος του χωμένο.

«Τῆ ταπεινώσει τὰ ὑψηλά,

καὶ τῆ πτωχεία τὰ πλούσια»,

ξάφνου πλημμύριζεν ἀδόκητα ἡ καρδιά

του

πλατιά, πὶὸ πάνω ἀπὸ τὸ βόγγο τοῦ πε-
λάγου

κι ἀπ' τὸ τραγοῦδι τῶν ἀθώρητων Σει-
ρήνων,

Ἰερουσαλήμ,

ἀπὸ τὸν ὕμνο τὸ δικό Σου.

Ὁ περίγυρος τοῦ νησιοῦ του, μέσα στὸν
ὁποῖο κινήθηκε καὶ δημιούργησε ὁ μεγάλος
Σκιαθίτης, σικισάρονται ἀπὸ τὸν Ἅγγ. Σι-
κελιανὸ μὲ ἀδρὲς πινελιές, ποὺ μαρτυροῦν
καὶ ἐκφράζουν ὅλη τὴν ἀγάπη του καὶ τὸ
θαυμασμό του γι' αὐτόν:

Καὶ τότε τὸ φιδίσιο μονοπάτι,
ποῦ ἀπ' τὸ ξωκκλήσι τ' Ἄι - Νικόλα
κατέβαινε τοῦ λιμανιοῦ ὡς μὲ κάτου τὴν
ταβέρνα

ποῦ μέσα της ἀκόμα, νυχτωμένο,
ἐκάπνιζε θαμπὸ ἕνα φῶς
τὸν ἐτραβοῦσε κιόλας

ὡσπου, ἀκουμπώντας πάνω στῆς ταβέρ-
νας τὸ τραπέζι

λίγα φύλλα χαρτιοῦ τσαλακωμένα,

καὶ σκύβοντας ἀπάνω τους,

μὲ τὸ ποτήρι τοῦ κρασιοῦ μπροστά του
θὰ ν' ἀρχινοῦσε,

ὡς νὰ τραγοῦδαε τώρα κι ὅλο τὸ νησι
μαζί του,

κι ἀκόμα σιγοφέλλοντας ἀνάμεσα στὰ
δόντια του,

νὰ γράφει...

Ὁ Σικελιανὸς ἐκφράζει ἀκόμα, σ' αὐτὸ
τὸ τόσο ἀνθρώπινα καὶ ἀνεπιτήδευτα ἀπλὸ
ποίημά του ὅλο τὸ βάθος τῆς μυστικῆς οὐ-
σίας ποὺ κλείνει μέσα του ὅλο τὸ ἔργο καὶ ἡ
πνευματικὴ δημιουργία τοῦ Ἄλέξ. Παπα-
διαμάντη, ἕνα ἔργο ποὺ ἐγίνε πρὸς «Δόξαν
Χριστοῦ», ὅπως πάντοτε πίστευε, μὲ ὅλη τὴ
θέρμη τῆς ἀγνῆς καρδιάς του, γιὰ νὰ μείνει
στὸ τέλος ἀθάνατο.

Πόσο ὁμορφα καὶ συμβολικὰ ὁ Σικελια-
νὸς ἐκφράζει μὲ λίγους στίχους του τοῦτες
τίς σκέψεις:

Καὶ νὰ ποῦ σήμερα μ' ἐκεῖνα τὰ γραφτὰ
του

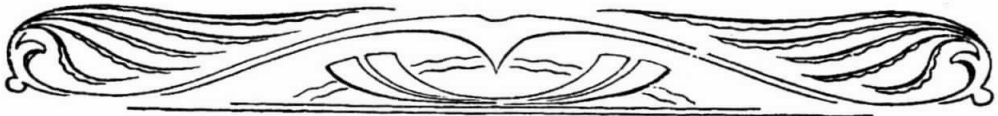
ἀγάλλεται ἡ Σιών

καὶ στὸ πλευρό της,

παλιὰ καὶ νέα, σκιερὰ κρυφὰ ἡ Ἑλλά-
δα.

Τὸ ποίημα τοῦτο τοῦ Σικελιανοῦ, στά-
θηκε ἴσως ἡ πὶὸ κατανυχτικὴ ἐπιμνημόσυ-
νη δέηση στὴν ψυχὴ τοῦ Παπαδιαμάντη,
ὅταν γιορτάστηκαν τὸ 1941, μέσα στὴν κα-
τοχή, τὰ τριάντα χρόνια ἀπὸ τὸ θάνά του.

Ε. Ν. ΜΟΣΧΟΣ

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΠΟΛΕΜΩΝ

Είναι γεγονός ότι η ιστορική εξέλιξη των κοινωνιών είναι συνδεδεμένη και με το φαινόμενο του πολέμου. Τεράστια είναι η σχετική βιβλιογραφία για τα αίτια και τα αποτελέσματα των πολέμων. Γιατί οι πόλεμοι άρχισαν να υπάρχουν από την εμφάνιση του ανθρώπου στη γη. Άρχισαν από έναν «προσωπικό» πόλεμο για να επιβιώσει ο άνθρωπος από τα θηρία και την μάχη για εξεύρεση τροφής και έφθασαν μέχρι τους κλασικούς πολέμους του 20ου αιώνα που εξολόθρεψαν λαούς. Και οι άνειπτες καταστροφές και συμφορές, οι ποταμοί των αιμάτων που επιφέρουν οι κάθε λογής πόλεμοι, έκαναν τον άνθρωπο να τους αντιμετωπίζει διαχρονικά ως κατάρα. Ήδη στον αρχαίο ελληνικό κόσμο θα βρούμε τον Ήράκλειτο να διακηρύσσει «ο πόλεμος, πάντων μὲν πατήρ ἐστί, πάντων δὲ βασιλεύς». Ο Εὐριπίδης συγκλονισμένος κι αυτός συμβουλεύει στις «Τρωάδες» του «φεύγειν μὲν οὖν χρὴ πόλεμον ὅστις εὖ φρονεῖ». Και ο Θουκυδίδης δὲν ἔπαυε νὰ ἀναφέρεται στὰ ἀγαθὰ τῆς εἰρήνης καὶ τὰ δεινὰ πού ἐπέρχονται μὲ τοὺς πολέμους. Εἶναι δὲ χαρακτηριστικὸ ὅτι, τόσο πολλοὶ ἦσαν οἱ πόλεμοι στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα καὶ τόσο ἡ τεχνικὴ ἐμπειρία, πού εἶχε δημιουργηθεῖ, ὥστε ἕνας Ἕλληνας στρατιωτικὸς πού ἔζησε στὴ Ρώμη ὁ Αἰλιανὸς ὁ Τακτικὸς νὰ γράφει γύρω στὸ 100 μ. Χ. μιὰ πραγματεία ἀπὸ 53 κεφάλαια «περὶ στρατιωτικῆς τακτικῆς» περιγράφοντας τὴν στρατιωτικὴ τέχνη καὶ τακτικὴ τῶν ἀρχαίων ἑλλήνων. Καὶ πάντα ταῦτα σὲ ἀντιδιαστολὴ μὲ τὴν «Εἰρήνη» πού ὕμνησαν συγχρόνως οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς ἐνῶ διακωμώδησαν παντοιοτρόπως τὸν πόλεμο. Καὶ ἐν πάσῃ περιπτώσει αὐτὰ συνδέβαιναν

στὴν προχριστιανικὴ ἐποχὴ, πού ὅμως καὶ τότε οἱ Προφῆτες τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης μακάριζαν τοὺς εἰρηνοποιούς -ἀπευχόμενοι τὸν πόλεμο- ἐνῶ ἡ ἔλευση τοῦ Χριστοῦ στὴ γῆ χαιρετίσθηκε μὲ τὸν ὕμνο τῶν Ἀγγέλων «... καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη...».

Ἱστορικά, θὰ συναντήσουμε τὸν πρωτόγονο ἄνθρωπο σ' ἕνα διαρκεῖ ἀγῶνα - πόλεμο, ἐπιθετικὸ ἢ ἀμυντικὸ ἐστιακῶδη γιὰ νὰ ἐπιβιώσει ἀπὸ τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως, ἀπὸ τὰ θηρία, καὶ ἀπὸ τὸν συνάνθρωπό του. Στὸν ἀρχικὸ του ἐξοπλισμὸ, πού ἦταν ἡ σωματικὴ του ρώμη καὶ ἡ πνευματικὴ του εὐελιξία προστέθηκε ἀργότερα ὁ πέλεκυς, καὶ ἀκολούθησε τὸ δόρυ γιὰ τὸν ἐμβολισμό τοῦ ἀντιπάλου. Τὸ δόρυ ἀργότερα ἔγινε μακρύτερο καὶ βαρύτερο ἐνῶ ἐφευρέθηκαν ὁ θώρακας καὶ ἡ ἀσπίδα. Στὴ συνέχεια θὰ χρησιμοποιηθεῖ τὸ ἄλογο, γιὰ ταχύτερη μετακίνηση τοῦ ἐπιτιθέμενου, τὴν δημιουργία πανικοῦ στὸν ἀντίπαλο καὶ τὴν μεγαλύτερη ἀποτελεσματικότητά. Ἀργότερα θὰ χρησιμοποιηθοῦν, πολεμικὲς μηχανεὲς καὶ ἐφευρέσεις (π. χ. ὑγρὸν πῦρ) ἐνῶ θὰ κτίζονται καὶ κάστρα. Ἡ χρησιμοποίησις ταχυκίνητων μέσων στὴν ξηρὰ, καὶ ἐξοπλισμένων μέσων στὴ θάλασσα καὶ τὸν ἀέρα, οἱ πρόοδοι στὶς τηλεπικοινωνίες κ.λ.π. θὰ συντελέσουν νὰ γίνονται οἱ πόλεμοι πλέον καταστροφικοί. Φθάσαμε γρήγορα στὴν ἀτομικὴ βόμβα, τὰ «ἐξυπνα ὄπλα» -χωρὶς πλέον νὰ εἶναι ὄρατοι οἱ στόχοι- φθάσαμε στὸν ἠλεκτρονικὸ πόλεμο μὲ κίνδυνο δὲ, ἀκόμη καὶ νεαροὶ χάκερς νὰ μποροῦν νὰ ἀναστατώσουν τὴν ὑψηλὴν.

Σὲ μιὰ ἐλάχιστη ἐπισκόπηση μερικῶν ἀπὸ τοὺς πολέμους καὶ στὸν εὐρωπαϊκὸ μόνο χῶρο ἀπὸ τὸν 12ο αἰῶνα καὶ ἐντεῦθεν

θά βροῦμε πὼς ἡ εἰρήνη, γιὰ τὴν ὁποία οἱ πιστοὶ προσεύχονταν στὶς χριστιανικὲς ἐκκλησίες ὑπῆρξε μόνο σὲ ἐξαιρετικὲς καὶ πρόσκαιρες ὁάσεις χρόνου καὶ τόπου. Ἀναγκασμένοι νὰ πολεμοῦν συχνὰ οἱ ἄρχοντες τῆς ἐποχῆς εἴτε πρὸς ἀπόκρουση ἐπιδρομῶν ξένων φυλῶν, εἴτε μεταξύ τους, χρειάζονταν στρατοὺς καὶ γιὰ αὐτὸ δημιούργησαν ἕνα ὁλόκληρο κοινωνικὸ μοντέλο τῆ «φεουδαρχία». Ἔδιναν δηλαδή «γῆ» στοὺς πολεμιστὲς ποῦ ἀναλάμβαναν τὴν ὑποχρέωση νὰ παρέχουν τὶς στρατιωτικὲς τοὺς ὑπηρεσίες ὅταν τὶς χρειάζονταν οἱ ἄρχοντες, γιὰ τὶς ἐκστρατεῖες τοὺς ἢ γιὰ νὰ ἀποκρούσουν εἰσβολαίς. Ἀργότερα (14ος αἰών) εἶχαν διαμορφωθεῖ νόμοι καὶ περιορισμοὶ ὅσον ἀφορᾶ τὴν διεξαγωγή τοῦ πολέμου. Αὐτὸ ἦταν ἀποτέλεσμα τῶν πιέσεων τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς αὐξανόμενης ἐπιρροῆς τοῦ Ρωμαϊκοῦ Δικαίου. Ἐν τούτοις, σὲ μακροχρόνιους πολέμους, ἡ δύναμη τῶν φεουδαρχῶν δὲν ἦταν ἀρκετὴ καὶ γιὰ αὐτὸ στρατολογούνταν καὶ μισθοφόροι. Κατὰ τὸν ἑκατονταετῆ πόλεμο (1337 - 1453) ποῦ ἄρχισε ὡς κλασσικὸς φεουδαρχικὸς πόλεμος γιὰ νὰ καταστῆ τελικὰ πόλεμος μεταξύ τῶν ἐθνῶν -δημιούργησε πληθῶρα μισθοφορικῶν σωμάτων τὰ ὁποία κατὰ τὰ διαλείμματα τῶν πολέμων - ὡς μὴ μισθοδοτούμενα - ἐπιδίδονταν σὲ λεηλασίες, βιασμούς καὶ ἐμπρησμούς. Αὐτοὶ ἦσαν οἱ «στρατιῶτες» ποῦ τοὺς ἀποκάλεσαν «ἀγιογδῦτες». Ἀκολούθησαν σφοδροὶ πόλεμοι μεταξύ ἡγεμόνων γιὰ τοὺς ὁποίους ὁ Nicola Machiavelli θὰ ἀποφανθεῖ: «Ὁ πόλεμος εἶναι δίκαιος, ὅταν εἶναι ἀπαραίτητος, ἀλλὰ τὴν ἀναγκαιότητα νὰ τὴν καθορίζει ὁ πρίγκηπας, ὁ μοναδικὸς κριτῆς!» Ὅμως καὶ οἱ δύο πλευρὲς πίστευαν ὅτι εἶχαν δίκιο! Ἀλλὰ συνήθως νικοῦσε ὁποῖος εἶχε περισσότερα χρήματα (pecunia perous belli). Οἱ πόλεμοι πάντοτε δημιουργοῦσαν καταστροφές, ἀστέγους, πάμφτωχους χωρικοὺς ποῦ γιὰ νὰ ζήσουν ἔπρεπε νὰ γίνουν κι' αὐτοὶ μισθοφόροι. Εἶναι δὲ τραγικὰ σωστὴ ἡ περιγραφή ἑνὸς στρατιώτου τῆς περιόδου μέχρι τὸν 18ον αἰώνα:

«Στρατιώτης, εἶναι ἕνας ἄνδρας ποῦ ἔπρεπε νὰ πεθάνει, προκειμένου νὰ ἔχει κάτι γιὰ νὰ ζήσει». Ἄλλο χαρακτηριστικὸ τῆς περιόδου αὐτῆς εἶναι ὅτι ὁ τελευταῖος θρησκευτικὸς πόλεμος ὁ τριακονταετῆς (1618 - 1648) ποῦ ἔληξε μὲ τὴν Συνθήκη τῆς Βεσφαλίας (1648) ἀλλὰ δημιούργησε τεράστιο δημογραφικὸ καὶ οἰκονομικὸ πρόβλημα στὸ κέντρο τῆς Εὐρώπης. Ὁ πόλεμος, ἡ πείνα, οἱ ἐπιδημίες, οἱ σφαγὲς καὶ βιαιότητες ἐλάττωσαν τὸν πληθυσμὸ ἀπὸ 16 ἑκατομ. σὲ 6 ἑκατομύρια. Ἔτσι ἐξηγεῖται καὶ ἡ ἀπουσία τῆς Γερμανίας ἀπὸ τὰ εὐρωπαϊκὰ δρώμενα γιὰ 200 χρόνια ἤτοι ἀπὸ τὸ 1650 μέχρι τὸ 1850.

Κι' ἐρχόμαστε στὸν 18 αἰ. ὅπου οἱ εὐρωπαϊκοὶ πόλεμοι διεξάγονται ἀπὸ ἐπαγγελματικοὺς στρατοὺς παρόμοιους μὲ τοὺς σημερινούς. Ἀσχολοῦνταν ἀκόμη μὲ προβλήματα πολιορκίας, ὄχυρωματικῶν ἔργων, ἀνεφοδιασμοῦ καὶ γιὰ ἐπιχειρήσεις, ὅταν οἱ βασιλεῖς τὸ ἀποφάσιζαν. Γιατὶ οἱ πόλεμοι, ἦταν πόλεμοι μεταξύ βασιληάδων. Οἱ στρατοὶ μπορεῖ νὰ ἀποτελοῦσαν «κράτος ἐν κράτει» ἀλλὰ δὲν ἦσαν τὰ αἰμοχαρῆ καὶ ἀδίστακτα μπουλούκια τῶν προηγουμένων αἰώνων. Κατὰ τὸν μεγαλύτερο θεωρητικὸ τοῦ πολέμου πρῶσο στρατηγὸ Clausewitz ἦσαν «ἕνα κράτος μέσα στὸ κράτος, στὸ ὁποῖο τὸ στοιχεῖο τῆς βίας χάθηκε σταδιακά». Καὶ πράγματι οἱ συμμαχίες τῶν «λύκων» ποῦ λυμαινόνταν τοὺς ἀπροστάτους λαοὺς τῆς Εὐρώπης ἐπὶ τόσους αἰῶνες μετατράπηκαν σταδιακὰ σὲ «σκυλάκια τοῦ σαλονιοῦ».

Κι' ἀργότερα τὴν ἐποχὴ τοῦ Διαφωτισμοῦ οἱ ἄνθρωποι τῆς ἐποχῆς δὲν παραδέχονται πλέον τὸν πόλεμο ὡς ἀναπόφευκτη μοῖρα τῆς ἀνθρωπότητας, μιὰ μοῖρα ποῦ ἔπρεπε νὰ ἀνέχεται κανεὶς μὲ ὑπομονὴ καὶ κουράγιο. Καὶ οἱ οἰκονομολόγοι τῆς ἐποχῆς πίστευαν ὅτι μόνο τὸ ἐμπόριο ἀποτελοῦσε πηγὴ πλούτου καὶ ὄχι ὁ πόλεμος. Ἔτσι ἄρχιζαν νὰ κατασκευάζουν πολεμικὰ πλοῖα γιὰ τὴν προστασία τοῦ ὑπερατλαντικοῦ τους ἐμπορίου τὸ ὁποῖο αὐξάνονταν μὲ

τήν κατάκτηση ἀποικιῶν σὲ διάφορα σημεῖα τῆς ὑδρογείου.

Ἀκολούθησαν οἱ ἐπαναστατικοὶ πόλεμοι στὴν Εὐρώπη καὶ τὰ Βαλκάνια γιὰ τὴν ἴδρυσή ἐθνικῶν κρατῶν. Αὐτοὶ ὅμως ἦσαν πόλεμοι γιὰ τὰ ἰδανικά τῆς ἐλευθερίας, τῆς ἰσότητος, τῆς δημοκρατίας. Τότε δημιουργήθηκαν οἱ ἐθνικοὶ στρατοὶ μὲ κανονισμούς, ὑποχρεωτικὴ θητεία καὶ προπαντὸς πατριωτισμὸ. Ἄλλ' ἢ καλπάζουσα ἐπιστημονικὴ πρόοδος ἄρχισε νὰ χρησιμοποιεῖται στοὺς στρατοὺς καὶ κατὰ τοὺς πολέμους ἐνῶ οἱ ἀνθρωπιστικὲς ὀργανώσεις ἴδρυσαν τὴν Διεθνή Ἐταιρεία τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ γιὰ νὰ ρυθμίζει θέματα, ἀμάχων, τραυματιῶν, αἰχμαλώτων πολέμου. Ὅμως τὸ αἷμα καὶ μάλιστα τοῦ ἄμαχου πληθυσμοῦ ἦταν τὸ ἀναπόφευκτο τίμημα ὄλων τῶν πολέμων τοῦ 19ου - 20ου αἰῶνα πολλοὶ τῶν ὁποίων ἀποδείχθησαν ἀργότερα ὡς ἄχρηστοι καὶ ἀνόητοι. Ἐν τούτοις ὑπάρχει καὶ ἡ φιλοπολεμικὴ ἀντίληψη ὅτι οἱ πόλεμοι ὑπῆρξαν ἀναγκαῖοι σὰν ἐκδηλώσεις τοῦ κοινωνικοῦ ὀργανισμοῦ, ποὺ παρὰ τὸ βαρὺ τίμημα τὸν βοήθησαν νὰ ἐξυγιανθεῖ. Τελευταία τείνει νὰ χρησιμοποιηθεῖ καὶ ἡ θρησκεία ὡς ἄλλοθι γιὰ κήρυξη νέων πολέμων.

Σήμερα στὸ εὐρύτατο φάσμα μεταξὺ εἰρήνης καὶ πολέμου ὑπάρχουν διαφόρων ἀποχρώσεων καὶ ὀνοματολογίας καταστάσεις ὅπως π. χ. ἀκήρυκτος πόλεμος, πόλεμος νεύρων, ψυχολογικός, ψυχρός, ἠλεκτρονικός, οἰκονομικός ἀποκλεισμός κ.λ.π. κ.λ.π. ὥσπου νὰ «λυγίσει» ὁ ἀντίπαλος. Καὶ ὅταν οἱ καταστάσεις τοῦ «μὴ πολέμου» δὲν καρποφορήσουν ἐπακολουθεῖ ἡ σύρραξη. Δικαιολογημένη δέ, πάντοτε, γιὰ τὸν ἐπιτιθέμενο -καὶ τοὺς φίλους του τῆς περιόδου ἐκείνης- καὶ τελειῶς ἀδικαιολόγητη γιὰ τὸν ἀμυνόμενο. Ὁ ἐπιτιθέμενος δυστυχῶς ἐφαρμόζει δικούς του κανόνες, καταπατώντας τὸ Διεθνὲς Δίκαιο καὶ ἀδιαφορώντας γιὰ τὰ ἄνευ ἀξίας πλέον ψηφίσματα τῶν Διεθνῶν Ὄργανισμῶν. Γιὰ τὸ Δίκαιο δὲ τοῦ Πολέμου κα τὰ αἷτια αὐτοῦ ἀτελείωτη εἶναι ἡ διβιβλιογραφία. Φιλόσοφοι, ἱστορικοί,

διεθνεῖς ἀναλυτὲς, μαρξιστὲς κ. ἄ. ἔχουν καταναλώσει τόνους μελάνης γιὰ νὰ θεμελιώσουν τὶς ἀπόψεις τους γιὰ τὰ αἷτια καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῶν πολέμων. Ὅλοι δὲ συμφωνοῦν ὅτι ὁ πόλεμος εἶναι πολὺπλοκο φαινόμενο ποὺ δὲν ὀφείλεται σ' ἓνα μόνο αἷτιο. Ἐπίσης παραδέχονται δύο πράγματα: Ὅτι ὅταν ξεσπᾷ ἓνας πόλεμος -ποὺ ὅπως εἶπαμε οἱ ἐπιτιθέμενοι τὸν θεωροῦν πάντοτε «δίκαιο»- τότε τὸ «δίκαιο τοῦ πολέμου» περνάει σὲ δευτέρη μοῖρα διότι προέχει ἡ ἐξόντωση τοῦ ἀντιπάλου. Συμφωνοῦν ἀκόμη καὶ στὸ «οὐαὶ τοῖς ἠττημένοις». Βέβαια ὑποτίθεται ὅτι ὁ πόλεμος εἶναι «συνέχιση τῆς πολιτικῆς μὲ ἄλλα μέσα» ἀλλὰ ὄχι χωρὶς ἔλεος! Ὁ ἠττημένος δὲν μπορεῖ νὰ ἀξιώσει κανένα δικαίωμα. Καίτοι καταστράφηκε πολεμικά, οἰκονομικά, δημογραφικά, καίτοι ἀποσυνδέθηκε τελειῶς ὁ κοινωνικός του ἴστος ἐνῶ θὰ χρειασθοῦν χρόνια πολλὰ νὰ ἀνασυγκροτηθεῖ ὡς κράτος. Κι' ἔρχονται οἱ Συνθήκες Εἰρήνης στίς ὁποῖες σπεύρονται τὰ αἷτια ἐνὸς νέου πολέμου ποὺ δὲν θ' ἀργήσει! Ἡ σκληρὴ ἥττα τῶν Γάλλων π. χ., ἀπὸ τοὺς Πρώσους στὸ Σεντάν (1870) ἔφερε γιὰ ρεβανσισμό τὸν Α' Π. Π. (1914 - 18) μὲ τὰ ἑκατομμύρια τῶν νεκρῶν καὶ τὶς καταστροφές. Καὶ ἡ Συνθήκη Εἰρήνης τῶν Βερσαλλιῶν (1919) μὲ τοὺς ἀτιμωτικούς καὶ καταθλιπτικούς ὅρους γιὰ τὴν ἠττημένη Γερμανία, ἄνοιξε τὸν δρόμο γιὰ τὸν Β' Π. Π. (1939 - 45). Ἐναν πόλεμο ποὺ ἄρχισε ὡς συμβατικός καὶ τελείωσε ὡς ἀτομικός καὶ ἔστειλε στὴν ἄλλη ζωὴ 60 ἑκατομμύρια στρατιωτῶν καὶ ἀμάχων ἐνῶ δημιούργησε τεράστιες καταστροφές ὄχι μόνον στὰ πεδία τῶν μαχῶν ἀλλὰ καὶ στὰ μετόπισθεν ὅταν ὄλας ἀναίτιως πόλεις ὅπως π. χ. ἡ Δρέσδη, ἡ Χιροσίμα καὶ τὸ Ναγκασάκι ἰσοπεδώθηκαν. Ὁ Β' Π. Π. ἐπρόκειτο νὰ ἀποτελέσει ἓνα παράξενο μίγμα μαζικῆς συμμετοχῆς καὶ μοιραίων ἐσωτερικῶν ἀναμετρήσεων μεταξὺ τῶν εἰδικῶν τῆς τεχνολογίας. Ἀκόμη, ὁ ἴδιος ὁ πόλεμος ἦταν κατὰ μίαν βαθύτερη ἔννοια μιὰ σύγκρουση ὀλόκληρων κοινωνιῶν. Ἐπρόκειτο γιὰ μιὰ πάλη

κατά την οποία κάθε άτομο αισθανόταν να απειλείται το σύστημα αξιών του καθώς και ή ίδια ή επιβίωσή του, από άλλότεριες δυνάμεις με τις οποίες δεν μπορούσε να υπάρξει ούτε επικοινωνία ούτε συμβιβασμός! Και περάσαμε όλόκληρο το δεύτερο μισό του 20ου αιώνα με «ειρήνη» στην Ευρώπη λόγω του ψυχρού πολέμου μεταξύ του Δυτικού και 'Ανατολικού κόσμου, ενώ εκατοντάδες τοπικοί πόλεμοι διεξήχθησαν στον Πλανήτη με την επίνευση των Μεγάλων Δυνάμεων για εξυπηρέτηση γεωπολιτικών και κυρίως οικονομικών τους συμφερόντων (πετρέλαιο, πώληση όπλων συστημάτων, μεγάλες προμήθειες αγαθών κ. ά.).

Στην πολεμική βιβλιογραφία πρέπει να σταθεί κανείς στα κείμενα των θεωρητικών του πολέμου όπως του Claujewitz, του Machavelli, των Marx και Engels, του Liddle Hart και του ημέτερου καθηγητού Παναγ. Κονδύλη. "Όλοι έντοπιίζουν τις αιτίες των πολέμων σε θέματα οικονομικά και πολιτικά. 'Ο Claujewitz, ιστορικά σκεπτόμενος, θεωρεί τόν πόλεμο ως πράξη βίας προκειμένου να εξαναγκασθεί ο αντίπαλός μας να έκτελέσει τήν βούλησή μας. Δεν συνέστησε ο Cl. ούτε προσδοκούσε κατάργηση των πολέμων, απλώς έκξηγησε τὰ αίτια και τὰ αποτελέσματα του πολέμου. Δέχεται όμως ότι ή πολιτική γεννά τόν πόλεμο και ιδιαίτερα μεταξύ των πολιτισμένων λαών. 'Αντιπαρερχόμενος τις γνώμες των άλλων δυτικών θεωρητικών του πολέμου που οι απόψεις τους βρίσκονται διάσπαρτες στην ειδική βιβλιογραφία, στό μικρό αυτό κείμενο έρχόμεθα στην μαρξιστική θεωρία του πολέμου. Κατ' άρχήν οι Marx και Engels, πιστεύουν ότι σε μία άταξική παγκόσμια κοινωνία δεν θα δημιουργούνται αιτίες πολέμων. Κατά τήν περίοδο μάχιστα (1850 - 1860) του Κριμαϊκού Πολέμου περίμεναν ότι κατά τήν διάρκεια αυτού θα έπαναστατούσαν οι λαοί και γιαυτό απογοητεύθηκαν τόσο από τήν ήττα της Ρωσίας όσον κυρίως διότι ο πόλεμος δεν έκπληκθη. Περίμεναν τήν έμμεση προαγωγή

της έπαναστάσεως μέσω των πολέμων των λαών που θα αποφάιζαν οι κρατικές τους ήγεσίες. Προοπτική των Μ. και Ε. ήταν ή μέσω μιας παγκόσμιας έπαναστάσεως δημιουργία άταξικής κοινωνίας. Και όταν μιλούσαν για κατάργηση των πολέμων, τήν έκταρτούσαν από τήν κατάργηση των κοινωνικών τάξεων. 'Αλλ' όταν ο μαρξισμός έγινε πράξη (1917 - 1989) πέτυχε, άρχικά διαίως να καταργήσει τις κοινωνικές τάξεις, αλλά δημιούργησε βαθμιαία νέες τάξεις (νομεκλατοῦρα, ήθοποιοί, άθληταί, κ.λ.π.) πολύ προνομιούχες!

'Αλλά τό πρόβλημα του Πολέμου και της Ειρήνης άπασχόλησε έκτός των στρατιωτικών και ιστορικών βαθύτερα και γενικότερα τήν φιλελεύθερη και μαρξιστική σκέψη. 'Η φιλελεύθερη θεωρία ισχυρίζεται ότι, ή συνεχής έκπέταση και πυκνότερη διαπλοκή των οικονομιών, και ή επικέντρωση της κοινωνικής ζωής στην οικονομική δαστηριότητα θα δημιουργήσει μια και μόνη παγκόσμια κοινωνία μέσα στην οποία θα συρρικνωθούν και θα έκλειψουν τελικά οι αιτίες των πολέμων. Και ή τραγική ειρωνία είναι ότι είναι κοινές οι ρίζες της φιλελεύθερης και της μαρξιστικής ιδεολογίας. Διότι ο σούσιώδης κοινός παρανομαστής του άρχικού μαρξισμού και του καπιταλιστικού φιλελευθερισμού έκγκεται στη βεβαιότητα της κατάργησης των πολέμων μέσω της άποροφήσεως του πολιτικού στοιχείου από τό οικονομικό. "Όμως, ή ιδεολογική πίστη, ότι ή οικονομική συνεργασία ή διαπλοκή οδηγεί άναγκαστικά στην άμβλυνση των γεωπολιτικών και πολιτικών αντίθέσεων δεν έχει κανένα ιστορικό στήριγμα. Διότι ή οικονομική συνεργασία δημιουργείται μόνη της από οικονομικές άνάγκες και άναγκαιότητες που δεν έχουν σχέση με φιλικές ή έκθρικες προθέσεις από πολιτική άποψη. 'Η οικονομική συνεργασία συνιστά ένδειξη καλών πολιτικών σχέσεων μόνο υπό τήν προϋπόθεση ότι έχουν λυθεί οι τυχόν γεωπολιτικές έκκρεμότητες δηλαδή ποιός δικαιούται να άπλώνεται κυρίαρχα και πάνω σε ποιό

χώρο. Ύπενθυμίζεται ότι πριν από τους δύο Παγκοσμίους Πολέμους του αιώνα μας το εμπόριο και η γενικότερη οικονομική συνεργασία των Γερμανών με τους Άγγλογάλλους και τους Σοβιετικούς είχε έντυπωσιακά ανέλθει, χωρίς όμως αυτό να εμποδίσει τις δύο παγκόσμιες συρράξεις. Ίσως και τώρα οι όραματιστές της Παγκοσμιοποίησης που βλέπουν στο άπώτερο μέλλον «χαλαρά» ή και καθόλου σύνορα μεταξύ των κρατών να βλέπουν και το τέλος των πολέμων. **Το θέμα όμως δεν είναι τα κράτη μόνον, αλλά και τα έθνη και η πολυπολιτισμικότητα αυτών, που δρούν άποθετικά στην ουτοπιστική σκέψη για δημιουργία παγκοσμίου κράτους.**

Και τώρα, έρχεται εύλογο το ερώτημα: Ποιά θέση παίρνει ο Χριστιανισμός απέναντι στους πολέμους; Γιατί ο Θεός ανέχεται τους πολέμους, που εκτός των πολλών συνεπειών τους, δημιουργούν στους Χριστιανούς συνειδησιακές συγκρούσεις; Δύσκολη ή απάντηση και γίνεται δυσκολότερη όταν ο έπιχειρών να απαντήσει δεν είναι ειδικός. Θα έπιχειρηθούν εν τούτοις ώρισμένες σκέψεις. Κατά τον απόστολο Ιάκωβο (δ', 1) αίτια των πολέμων είναι ή απομάκρυνση, ή απόσταση από το θέλημα του Θεού καθώς και ή άμαρτία σαν έκφραση ζωής, στίς καθημερινές ανθρώπινες σχέσεις. Άκόμη, ή άρνηση της Θείας Τάξεως και ή κυριαρχία του μίσους και της έγωπάθειας. Άλλωστε οι πόλεμοι δεν γίνονται με την ελεύθερη ανθρώπινη θέληση; Σωστά! Άλλά όταν ή Πολιτεία όπλιζει τον πολίτη και τον στέλνει στο μέτωπο να φονεύει αντίπαλους της, τότε γεννάται το πρόβλημα. Και δεν άναφερόμαστε στους έχθρους του πολέμου, φιλειρημιστές και άρνητές της στρατεύσεως που έχουν -ιδιαιτέρα οι άγνοι ιδεαλιστές- να άντιμετωπίσουν το συνειδησιακό τους

πρόβλημα και τα στρατοδικεία. Μιλάμε για την συντριπτική πλειοψηφία των πολιτών που πιστεύουν στο Θεό, άλλά πρέπει να ύποταγούν και στη νόμιμη κρατική έξουσία «άποδίδοντες» τα τῷ Καίσαρος τῷ Καίσαρι...». Για τους δηλαδή που ή στράτευση άποτελεί ύποχρέωση προς την πατρίδα τόσο σε καιρό ειρήνης όσο και πολέμου. Για τους που γνωρίζουν ότι «δεν ύπήρξε ποτέ ένας καλός πόλεμος ή μιá κακή ειρήνη» (1773 Βενιαμίν Φραγκλίνος). 'Ο Χριστιανός άπεύχεται τον πόλεμο, είναι «φτιαγμένος» για ειρηνοποιός και προσεύχεται πάντοτε ύπερ της ειρήνης.* Θά κυριαρχεί όμως πάντοτε ο προβληματισμός από την ρήση του Κυρίου «... ός δ' άν φονεύση ένοχος έσται τῇ κρίσει» (Ματθ. ε' 21 - 23). Άπό την άλλη πλευρά έρχεται ο Μέγας Βασίλειος γράφοντας ότι «οί έν πολέμοις φόνοι δεν θεωρούνται πραγματικοί φόνοι». Θα πρέπει να έννοει τους άμυντικούς πολέμους, τους «ύπερ δωμῶν και έστιῶν».

Συμπερασματικά. 'Ο κάθε πόλεμος είναι κακός και άσφαλώς αντίκειται με την θέληση του Θεού γιαυτό και καταδικαστέος. Άυτά κατά την ανθρώπινη σκέψη. Άλλά στο πανανθρώπινο ερώτημα γιατί ο Θεός έπιτρέπει τους πολέμους, άπαντάμε με σεβασμό στο θέλημα Του: Ούδεις γνωρίζει! Γιατί είναι άγνωστες και άνεξιχνίαστες οι βουλές του Θεού!

Δυστυχώς οι πόλεμοι γίνονται και θα γίνονται λόγω της άποστασίας από το Θεό και της δημιουργίας νέων ειδώλων τα όποια «θεοποιούμε». 'Ο Χριστιανισμός μόνον έναν πόλεμο σφόδρα έπιθυμεί. Το πόλεμο του ανθρώπου στο πνευματικό πεδίο, τον άνυστακτο δηλαδή άγώνα του για την ήθική του τελείωση.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΑΧ. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

* Ύπάρχουν όμως άξίες όπως ή Δικαιοσύνη και ή Έλευθερία που είναι σε ώρισμένες περιπτώσεις, άξίες άνώτερες και από την Ειρήνη.

ΜΙΑ ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΤΗΝ ΕΦΕΣΟ

Ξεκινήσαμε ένα ωραίο καλοκαιρινό πρωινό από το Βαθύ της Σάμου μ' ένα μικρό πλοίο κι' άφου περάσαμε από τον έλεγχο τών διαβατηρίων και του τελωνείου πιάσαμε ύστερ' από μιάμισυ περίπου ώρα στο τουρκικό λιμάνι του Κουσάντασι. Άριστερά μας ήταν άραγμένο ένα τεράστιο λευκό κρουαζιερόπλοιο πού έμοιαζε με δεκαόροφη πολυκατοικία και δεξιά μας ένα μεγάλο κομπό ελληνικό κρουαζιερόπλοιο πού ή μεγάλη διαστάσεων ελληνική σημαία του δέσποζε στο λιμάνι.

Η πρώτη έντύπωση άπ' το Κουσάντασι μάς ξάφνιασε. Πέντε - έξη πολυόροφα ξενοδοχεία, τó ένα άπό αυτά σέ μοντέρνο αεροδυναμικό στυλ, δίνανε τόν τόνο μπροστά στην παραλία και πίσω του μία πυκνοκατοικημένη πόλη με πολυόροφες οικόδομές ενώ στο βάθος ξεχώριζαν συγκροτήματα διόροφων ή τριόροφων κατοικιών. Πέρασαμε άπό τόν έλεγχο τών διαβατηρίων και του τελωνείου και μπήκαμε στο πούλμαν πού μάς περιμένε. Είμαστε όλοι Έλληνες πού είχαμε δηλώσει πώς θέλαμε να παρακολουθήσουμε ξενάγηση στα ελληνικά και στην είσοδο του πούλμαν μάς υποδέχτηκε ó ξεναγός μας. Μάς συστήθηκε πώς ήταν Τούρκος υπήκοος, καθηγητής φιλόλογος, του όποιου οι γονείς κατάγονταν άπ' τó 'Ηράκλειο τής Κρήτης.

Μιλούσε πολύ καλά ελληνικά κι' άπ' την άρχη δέ σταμάτησε να έκδηλώνει την άγάπη του για την Ελλάδα και τόν πολιτισμό της.

Ύστερ' άπό μιά διαδρομή 16 χιλιομέτρων πρòς τó έσωτερικό φθάσαμε στόν αρχαιολογικό χώρο τής Έφεσου πού είχε κατακλυσθεί άπό ένα μεγάλο πλήθος τουρι-

στών κάθε εθνικότητας. Ένας μεγάλος αριθμός ξεναγών, συνοδεύοντας τά διάφορα γκρουπ, συνωσιζότανε μπροστά στα μνημεία.

Ο αρχαιολογικός χώρος πολύ μεγάλος σέ έκταση, όπως είτανε και ή αρχαία πόλη τών 250.000 κατοίκων, πού άπλωνότανε στην ευρύχωρη κοιλάδα ανάμεσα στα βουνά του Πίου και του Κοφησου ήταν γεμάτος άπό έρείπια διαφόρων ελληνιστικών και ρωμαϊκών μνημείων πού ήταν πολύ καλοσυντηρημένα χάρη στη γενναία οικονομική ενίσχυση τής Ουνέσκο πού τόν έχει άνακηρύξει μνημείο τής ανθρωπότητας. Τó χώρο τόν διασχίζουν τρεις βασικοί άξονες:

Ο πρώτος (ή όδòς τών Κουρητών, δηλαδή τών ιερέων και ιερείων πού φύλαγαν τó ιερό πύρ τής πόλεως) γειτονεύει στη μία του πλευρά με τά Ρωμαϊκά Λουτρά, τó Ώδειο, τó Πρυτανείο και τó Βουλευτήριο και στην άλλη του πλευρά με Ναό άφιερωμένο στόν Αυτοκράτορα Δομιτιανό και τις βίλλες τών πλουσίων τής πόλεως.

Ο δεύτερος (ή μαρμάρινη λεωφόρος), στρωμένη με λευκά μάρμαρα έχει στη μία του πλευρά τη βιβλιοθήκη του Κέλσου, τής όποιας δεσπόζει ή αναστηλωμένη διόροφη πρόσοψη και στη συνέχεια την τεράστια έμπορική αγορά τής πόλεως και στην άλλη πλευρά τόν Οίκο του Έρωτα (τó πορνείο), διάφορα μνημεία, τó μεγάλο θέατρο με 3 διαζώματα και 22 σειρές κερκίδων, χωρητικότητας 25.000 θεατών και ίδω πέρα τó στάδιο και την πύλη τής πόλεως.

Ο τρίτος (Α' λεωφόρος του λιμανιού) είχε πλάτος 11μ. και μήκος 530μ., άρχιζε μπροστά άπό τó θέατρο και έφτανε μέχρι τó λιμάνι. Ήταν διακοσμημένος δεξιά και

ἀριστερὰ μὲ ἀγάλματα πίσω ἀπὸ τὰ ὁποῖα ὑπῆρχαν καταστήματα καὶ τὸ βράδυ φωτιζότανε μὲ λυχνίες. Ὑπολογίζεται πὼς στὶς ἡμέρες ἀκμῆς τῆς πόλεως πᾶνω ἀπὸ 100 πλοῖα ἀγκυροβολοῦσαν κάθε μέρα, προερχόμενα ἀπὸ διάφορα μέρη τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου. Ἀργότερα οἱ προσχώσεις τοῦ ποταμοῦ Καῖστρου ἔκλεισαν τὴν ἄμεση ἐπικοινωνία τῆς πόλεως μὲ τὴ θάλασσα καὶ στὸ παλιὸ λιμάνι ἢ πρόσβαση γινόταν μὲ διώρυγες ἀπὸ τὴ θάλασσα.

Δεξιὰ τῆς λεωφόρου ὑπῆρχε τὸ Γυμνάσιο, διαστάσεων 500 x 200 μ. ἐφοδιασμένο μὲ εἰδικές ἐγκαταστάσεις ὅπου προπονούσαν οἱ καλλίτεροι ἀθλητὲς τῆς ἐποχῆς, τὸ ὁποῖον διέθετε καὶ αἰθουσες στολισμένες μὲ μαρμάρινα καὶ μπρούτζινα ἀγάλματα γιὰ διάφορες πνευματικὲς ἐκδηλώσεις. Ἡ πόλη ποὺ ἰδρύθηκε ἀπὸ Ἀθηναίους ἐποίκουσ τὸν 11ο π. Χ. αἰώνα, πατρίδα τοῦ φιλόσοφου Ἡράκλειτου (540 - 480 π. Χ.), ὤφειλε βασικὰ τὴν ἀνάπτυξή της στὸ στρατηγὸ καὶ διάδοχο τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου Λυσίμαχο ποὺ τὴν μετέφερε ἀπ' τὴν ἀρχικὴ μειονεκτικὴ τῆς θέσης καὶ τὴν ξενάκτισε ἀπὸ τὴν ἀρχή, στὸ σημεῖο ποὺ βρισκεται σήμερα, μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου ἐγινε ἕνα ἀπ' τὰ πλουσιότερα καὶ σημαντικότερα ἐμπορικὰ καὶ πολιτιστικὰ κέντρα τῆς Μ. Ἀσίας.

Σὲ ἀπόσταση ἐνὸς περίπου χιλιόμετρο ἀπὸ τὴν πόλη βρισκόταν ὁ ἀρχαῖκός ναὸς τῆς Ἀρτέμιδος ποὺ πυρπολήθηκε, τὴν νύκτα ποὺ γεννήθηκε ὁ Μ. Ἀλέξανδρος, ἀπὸ τὸν ψυχοπαθὴ Ἡρόστρατο ποὺ θέλησε μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ νὰ μείνει τ' ὄνομά του στὴν ἱστορία. Μετὰ τὴν πυρκαϊὰ οἱ Ἐφέσιοι ἀνοικοδόμησαν ἐκ νέου τὸ ναὸ ποὺ ἦταν γνωστός ὡς ἕνα ἀπὸ τὰ ἐπτὰ θαύματα τοῦ κόσμου. Εἶχε 127μ. μῆκος, 67μ. πλάτος καὶ 18μ. ὕψος. Τὴν ὄροφὴ του κοσμοῦσαν 127 ἰωνικοὶ κίονες καὶ τὸ ἱερό του τὸ εἶχαν διακοσμήσει ὀνομαστοὶ γλύπτες ὅπως ὁ Φειδίας, ὁ Πολύκλητος, ὁ Σκόπας καὶ ὁ Πραξιτέλης. Ὄνομαστοὶ ζωγράφοι ὅπως ὁ Παρράσιος, ὁ Ζεύξις καὶ ὁ Ἀπελλῆς εἶχαν φτιάξει τὶς τοιχογραφίες. Ἡ θεὰ Ἄρτεμις ποὺ

τὴν λάτρευαν στὸ ναὸ δὲν ἔμοιαζε μὲ τὴν παρθενικὴ ὁμώνυμη θεὰ τοῦ κυνηγιοῦ καὶ τῆς φύσης τῆς ἑλληνικῆς μυθολογίας ἀλλὰ ἦταν μιὰ παραλλαγή τῆς ἀσιατικῆς Ἀστάρτης. Τὸ ἐπάνω μέρος τοῦ ἀγάλματός της ἦταν καλυμμένο μὲ χρυσοῦ, τὸ στήθος της ἦταν γεμᾶτο μαστοῦς καὶ τὸ κάτω μέρος τοῦ γλυπτοῦ ἦταν στολισμένο μὲ ἀπεικονίσεις διαφόρων μυθολογικῶν ζώων. Τῆ θεὰ ὑπερετοῦσε μιὰ ἱέρεια καὶ πολλοὶ ἱερεῖς ποὺ φρόντιζαν τὰ κειμήλια τοῦ ἱεροῦ καὶ ἀσχολοῦνταν μὲ τὴ λατρεία καὶ τὴ διοργάνωση τῶν τελετῶν. Γύρω του μαζευόταν ἕνας μεγάλος ἀριθμὸς νεωκόρων, μουσικῶν, μάγων, ἀστρολόγων καὶ θαυματοποιῶν. Τὸ ἱερό τῆς Ἐφεσῖας Ἀρτέμιδος εἶχε ἀναδειχθεῖ σὲ κέντρο μυστηριακῆς λατρείας ἀλλὰ καὶ μαγείας καὶ διαφθορᾶς ὁλόκληρης τῆς Μ. Ἀσίας. Κάθε χρόνο κατὰ τὸ μῆνα Μάιο ποὺ διοργανώνονταν οἱ γιορτὲς πρὸς τιμὴν τῆς θεᾶς συνέρεαν στὴν πόλη πᾶνω ἀπὸ 1.000.000 ἐπισκέπτες.

Σήμερα δὲν ὑπάρχει ἀπολύτως τίποτα ποὺ νὰ θυμίζει τὴν ὑπαρξὴ τοῦ φημισμένου Ἱεροῦ αὐτοῦ παρὰ μόνον ἕνα θλιβερὸ σκάμμα ποὺ ἄφησαν οἱ ἀνασκαφῆς τῶν Ἀγγλων ἀρχαιολόγων. Ἦδη ἀπὸ τὸν 3ο μ. Χ. αἰώνα οἱ Γότθοι τὸ εἶχαν λεηλατήσῃ καὶ φαίνεται πὼς τὴν ἴδια τύχη εἶχε καὶ ἡ πόλη τῆς Ἐφεσου.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὴ λατρεία τῆς Ἀρτέμιδος εἶχε ἀναπτυχθεῖ στὴν πόλη καὶ ἡ λατρεία τῶν Ρωμαίων Αὐτοκρατόρων καὶ ὑπῆρχαν ναοὶ ἀφιερωμένοι σ' αὐτοὺς ὅπως τοῦ Δομιτιανοῦ ποὺ εἶδαμε παραπάνω.

Εἶναι νὰ θαυμάζει κανεὶς ποὺ μέσα σ' αὐτὸ τὸ προπύργιο τῆς εἰδωλολατρείας καὶ τῆς λατρείας τοῦ αὐτοκράτορα τόλμησε νὰ εἰσέλθῃ τὸ 54 μ. Χ. ὁ μεγάλος Ἀπόστολος τῶν Ἐθνῶν, ὁ Παῦλος, ἀποφασισμένος νὰ φέρῃ τὴ δάδα τῆς πίστεως στὸ Χριστὸ καὶ μὲ τὸ φῶς της νὰ διαλύσῃ τὸ πνευματικὸ σκοτάδι ποὺ περιέβαλλε τὶς λατρεῖες αὐτές. Στὴν ἀρχὴ ἡ κατήχηση γινόταν σὲ σπίτια σὲ μικροὺς κύκλους καὶ στὴ συναγωγὴ γιὰ νὰ ἐπεκταθεῖ ἀργότερα σ' ἕνα εὐρύτερο

ἀκροατήριον σ' ἓνα ἀπὸ τὰ Γυμνάσια τῆς πόλεως πού μιὰ μεγάλη αἴθουσά του βρισκόταν στὴ διάθεση τοῦ Παύλου κατὰ τὶς μεσημβρινὲς ὥρες. Ἡ διδασκαλία συμπληρωνόταν «μὲ τὶς ἀποδείξεις τοῦ πνεύματος καὶ τῆς Δυνάμεως» ἀπὸ τὸν Ἀπόστολο Παῦλο πού μὲ τὴν ἐπίκληση τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἰησοῦ θεράπευε τοὺς ἀσθενεῖς καὶ ἐξόρκιζε τοὺς δαιμονιζομένους. Μὲ τὴν τέλεση τῶν μυστηρίων τῆς Θείας Εὐχαριστίας, τοῦ Χρισμάτος καὶ τῶν χειροτονιῶν τὸ σῶμα τῆς πρώτης Ἐκκλησίας ἄρχισε σιγά - σιγά νὰ παῖρνε σάρκα καὶ ὄσπτα. Ἐπὶ κεφαλῆς τῆς Ἐκκλησίας ὁ Παῦλος τοποθέτησε ἓνα τοπικὸ συμβούλιο πρεσβυτέρων γιὰ νὰ φροντίζουν ὡς ὑπεύθυνοι ποιμένες τὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ δράση τοῦ Παύλου ἄρχισε σιγά - σιγά νὰ φέρνει τὰ πρῶτα ἀποτελέσματα.

Οἱ κάτοικοι τῆς Ἐφέσου φέρανε μιὰ μέρα μὲ δική τους πρωτοβουλία στὴν ἀγορὰ ὅλα τὰ ἀπόκρυφα βιβλία, τοὺς μαγικοὺς παπύρους, τοὺς ὄνειροκρίτες καὶ «τὰ ἐφέσια γράμματα» πού εἶχανε στὴ διάθεσή τους καὶ τὰ κάψανε σὲ μιὰ τεράστια φωτιά. Ὁ Λουκᾶς ὑπολογίζει τὴν ἀξία τους σὲ 50.000 ἀργυρὲς δραχμὲς (περίπου σὲ 1.600 χρυσὲς λίρες Ἀγγλίας). Ἀκόμη ὁ ἀριθμὸς τῶν προσκυνητῶν στὸ Ἱερὸ ἄρχισε μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου νὰ ἐμφανίζει αἰσθητὴ πτώση. Ὁ Δημήτριος, πού διατηροῦσε ἐργαστήριον στὴν πόλη καὶ ἀπασχολοῦσε πολὺ προσωπικὸ πού κατασκευάζε ἐπιχρυσωμένα ἢ ἐπαργυρωμένα ὁμοιώματα τῆς Ἀρτέμιδος καὶ τοῦ ναοῦ καὶ τὰ πουλοῦσε στοὺς προσκυνητὲς ὡς ἐνθύμια καὶ φυλαχτὰ διαισθάνθηκε τὸν κίνδυνον πού τοὺς ἀπειλοῦσε ἀπὸ τὴ δραστηριότητα τοῦ Παύλου καὶ μὲ μιὰ ἐξυπνὴ ὁμιλία του ξεσήκωσε τὴ μᾶζα. «Ἄνδρες τοὺς εἶπε, ἐπίστασθε ὅτι ταύτης τῆς ἐργασίας ἡ εὐπορία ἡμῶν ἐστὶ καὶ θεωρεῖτε καὶ ἀκούετε ὅτι, οὐ μόνον Ἐφέσου ἀλλὰ σχεδὸν πάσης τῆς Ἀσίας ὁ Παῦλος οὗτος πείσας μετέστησεν ἱκανὸν ὄχλον, λέγων ὅτι οὐκ εἰσὶ θεοὶ οἱ διὰ χειρῶν γινόμενοι... Οὐ μόνον δὲ τοῦτο κινδυνεύει ἡμῖν τὸ μέρος εἰς

ἀπελεγμὸν ἔλθειν ἀλλὰ καὶ τὸ τῆς μεγάλης θεᾶς Ἀρτέμιδος ἱερὸν εἰς οὐδὲν λογισθῆναι μέλλειν τε καὶ καθαιρεῖσθαι τὴν μεγαλειότητα αὐτῆς ἦν ὅλη ἡ Ἀσία καὶ ἡ οἰκουμένη σέβεται» (Πράξεις ιθ', 23 ἐπ.).

Ὅλος τότε ὁ ὄχλος γεμάτος πάθος καὶ θυμὸ ξεκίνησε ἀπ' τὸ ναὸ καὶ ἔφτασε ἀλλὰ-λάζοντας «Μεγάλη ἡ Ἄρτεμις Ἐφεσείων» στὸ μεγάλο θέατρο στὴ σκηνὴ τοῦ ὁποίου φέρανε αἰμόφυρτους τοὺς συνεργάτες τοῦ Παύλου Γάϊο καὶ Ἀρίσταρχο. Ὁ Παῦλος θέλησε νὰ ἐπέμβει γιὰ νὰ σώσει τοὺς συνεργάτες του ἀλλὰ τὸν ἐμπόδισαν οἱ μαθητὲς του γιὰτὶ κινδύνευε ἅμεσά ἡ ζωὴ του. Ἡ ὅλη ἀναταραχὴ κινδύνευε νὰ ἐξελιχθεῖ σὲ στάση. Τελικὰ ὁμως χάρις τῆς ἐπέμβαση τοῦ Γραμματέως, πού ἦταν ὁ ἀρχων τῆς πόλεως ἡ ἐξέγερση αὐτὴ ἐκτονώθηκε καὶ διαλύθηκε. Ὁ Παῦλος ὁμως δὲν μπορούσε νὰ μείνει περισσότερο. Ὑστερα ἀπὸ παραμονὴν δύο-μῆσιν περίπου ἐτῶν ὑποχρεώθηκε νὰ ἐγκαταλείψει τὴν πόλιν καὶ ἀνεχώρησε γιὰ τὴν Κόρινθο ἀπὸ ὅπου καὶ ἔγραψε πρὸς τοὺς ἀγίους καὶ τοὺς συνεργάτες του τὴν περίφημη Πρὸς Ἐφεσίους ἐπιστολήν του. Ὁ κίνδυνος πού διέτρεξε εἶναι ἀποτυπωμένος στὴν Β' πρὸς Κορινθίους ἐπιστολήν του (α', 8 - 9) «*Οὐ γὰρ θέλομεν ἡμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοί, ὑπὲρ τῆς θλίψεως ἡμῶν τῆς γενομένης ἡμῖν ἐν τῇ Ἀσίᾳ ὅτι καθ' ὑπερβολὴν ἐβαρήθημεν ὑπὲρ δυνάμιν ὥστε ἐξαπορηθῆναι ἡμᾶς καὶ τοῦ ζῆν' ἀλλὰ αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς τὸ ἀπόκρυμα τοῦ θανάτου ἐσχῆκαμεν*». Ἡ ἀξί-νη ὁμως εἶχε μπεῖ ἐν τῷ μεταξύ στὸ ἱερὸ τῆς Ἀρτέμιδος καὶ στὶς ρίζες ὀλόκληρης τῆς εἰδωλοατρείας.

Ἀργότερα στὴν Ἐφεσο ὁ Ἰωάννης, ὁ ἀγαπημένος μαθητὴς τοῦ Κυρίου, θὰ γράψει τὸ Εὐαγγέλιό του καὶ τὶς ἐπιστολές του. Μιὰ πέτρινη πλάκα ἀνάμεσα στὰ ερείπια τῆς βασιλικῆς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου πού ἐκτίσθη ὁ Αὐτοκράτορας Ἰουστινιανὸς δείχνει τὸν τάφον τοῦ μεγάλου Ἀποστόλου.

Ὑποστηρίζεται πὺς ἡ Παναγία ἔζησε γιὰ ἓνα διάστημα στὴν Ἐφεσο στὸ πλευρὸ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννη, στὸν ὁποῖο ὁ Κύριος

τὴν εἶχε ἐμπιστευθεῖ ἀπὸ τὸ σταυρὸ καὶ πέθανε στὴν πόλη ὅπου καὶ ἐτάφη. Στὰ βόρεια τοῦ Γυμνασίου παλαιὸ κτίσμα μετατράπηκε σὲ ἐπιθλητικὴ ἐκκλησία καὶ ἀφιερώθηκε στὴν Παναγία. Σ' αὐτὴ τὴν ἐκκλησία πρὸς τιμὴν τῆς Παρθένου συνῆλθεν τὸ 431 μ. Χ. ἡ 3η Οἰκουμενικὴ Σύνοδος πού καταδίκασε τὴν αἵρεση τοῦ Νεστοριανισμοῦ καὶ τῆς ἀπένειμε γιὰ πρώτη φορὰ τὸ χαρακτηρισμὸ «Θεοτόκος».

Μὲ τὴν ψυχὴ μας γεμάτη δέος ἀπ' τὸ ἀτρόμητο θάρρος καὶ τὴν ἀκατάβλητη πίστη τοῦ Ἀποστόλου τῶν Ἐθνῶν πού θηριόμαχησε ἄλλη μιὰ φορὰ στὴν πόλη τῆς Ἐφέσου γιὰ νὰ φέρει τὸ ἀκτινοβόλο μήνυμα τῆς σωτηρίας στὸν κόσμο τῆς εἰδωλολατρείας, ἀφήσαμε τὸ μεσημέρι τὴν Ἐφεσο γιὰ τὸ Κουσάντασι.

Στὸ μέσον τῆς διαδρομῆς σταματήσαμε

σὲ μιὰ μεγάλη βιοτεχνία δερματίνων εἰδῶν ὅπου μᾶς ἐγινε ἐπίδειξη τῆς κολεξιὸν καὶ τὸ μεσημέρι καθήσαμε σ' ἓνα ἀπλὸ ἐστιατόριο στὸ Κουσάντασι ὅπου δοκιμάσαμε τὰ παραδοσιακὰ φαγητὰ κεμπάπ καὶ ἰμάμ μπαϊντί. Ὁ λογαριασμὸς γιὰ δύο ἄτομα ἀνήλθε σὲ 4.000 δραχμὲς μεταφραζόμενος σὲ 7.500.000 τουρκικὲς λίρες.

Ἐπακολούθησε ἡ ἀπαραίτητη περιοδεία στὸ παζάρι, ἓναν ἀρκετὰ μακρὸ δρόμο μὲ χρυσοχοεῖα ἀπ' τὴ μιὰ μεριά καὶ μαγαζιά καὶ μπαρ ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἔχοντας κατὰ νοῦν τὴ συμβουλὴ τοῦ ξεναγοῦ μας νὰ πληρώνουμε πάντα τὰ μισὰ ἀπ' ὅσα μᾶς ζητᾶνε.

Νωρὶς τὸ ἀπόγευμα ξεναβρεθήκαμε στὸ ὠραῖο Βαθὺ πού μᾶς περιέβαλε φιλικὰ μὲ τὰ ὠραῖα ἀμφιθεατρικὰ χτισμένα σπίτια του.

ΔΗΜ. ΛΙΑΡΟΜΜΑΤΗΣ

ΠΟΛΥΧΥΜΑ ΒΡΑΔΙΑ

*Βράδια αὐγουσιάτικα, πολύχυμα, ζεστά.
Βασιλικὸς μοσχοβολάει στὰ παραθύρια,
τὰ πρῶτα λάμπουνε στὸν οὐρανὸ ζαφείρια
κι ἡ φουντωτὴ ροδιὰ δροσοῦλα ἀποζητᾶ.*

*Βράδια βελούδινα, παρθενικὰ
στὸ φῶς τῆς πίστες μας ἀγλαϊσμένα,
στοῦ πόνου μας τὴ λάμπη ἀκονισμένα.
Ἡ ὁμορφιὰ τὴ θλίψη μας νικᾶ.*

*Κι ὡς ἡ μητέρα μου ἡ καλὴ
λάδι στὸ ἀσημωτὸ καντήλι βάνει,
τὸ εὐωδιαστὸ πού καίγεται λιβάνι
στὴ λύτρωση μᾶς προσκαλεῖ.*

ΣΤΕΡΓΙΟΣ ΔΗΜΟΥΛΗΣ

ΑΔΥΝΑΜΙΕΣ

Μπήκα σὲ μιὰ τράπεζα. Ἐνα πλῆθος ὑπαλλήλων συνωστίζονταν στὸ μεγάλο χῶλλο ποὺ ἦταν γεμάτο ἀπὸ πελάτες. Καμμιά φορὰ εἶναι περισσότεροι οἱ ὑπάλληλοι τῶν τραπεζῶν ἀπὸ τοὺς πελάτες. Ἀλλὰ αὐτὸ δὲν εἶναι τὸ θέμα μας. Καθισμένοι, λοιπόν, οἱ πρῶτοι στὶς ἀναπαυτικὲς πολυθρόνες τῶν γραφείων τους. Ὅρθιοι οἱ ἄλλοι ἢ βολεμένοι σὲ κάποια καθίσματα, περίμεναν ὑπομονητικὰ τὴ σειρά τους, κρατῶντας στὸ χέρι ἕναν ἀριθμὸ προτεραιότητος. Μισὴ ὥρα, μία ὥρα καὶ περισσότερο γιὰ νὰ κάνουν μιὰ ἀπλὴ συναλλαγὴ ποὺ διαρκεῖ λίγα λεπτά.

— Μὰ γιατί; Δὲν ὑπάρχουν ταμεῖα; Ρώτησε μία κυρία ἢ ὁποία φαίνεται ὅτι εἶχε τὴν ἀπαιτούμενη πείρα.

— Βεβαίως ὑπάρχουν, κυρία μου. Καὶ ταμεῖα καὶ ταμίες. Ὅλα κι' ὅλα. Ἡ τράπεζα φροντίζει νὰ εἶναι πάντοτε καλῶς ἐξοπλισμένη καὶ μὲ πλήρεις ἐγκαταστάσεις. Τὸ κακὸ εἶναι ὅτι ἀπὸ τὰ δέκα ἄς ποῦμε ταμεῖα δουλεύουν μόνο δύο ἢ τρία πολλὲς φορὲς.

— Καὶ τὰ ἄλλα;

— Ἡ λείπουν οἱ ταμίες ἢ ἀπασχολοῦνται μὲ κάτι ἄλλο καὶ ὄχι μὲ τοὺς πελάτες ποὺ περιμένουν ὑπομονητικὰ νὰ ἐξυπηρετηθοῦν. Ἀλλὰ οὔτε αὐτὸ εἶναι τὸ θέμα μου.

Οἱ ἄλλοι τὸν κοίταξαν περιέργω. Καὶ ἐκεῖνος συνέχισε.

Μπήκα λοιπὸν στὴν τράπεζα μὲ τὶς στρατιῆς τῶν ὑπαλλήλων καὶ τὸ πλῆθος τῶν πελατῶν. Κάθισα σ' ἕνα κάθισμα, περιμένοντας ὑπομονητικὰ νὰ ἔρθῃ ἡ σειρά μου. Κάποια στιγμή ἄρχισα νὰ κουράζωμαι (κουράζει βλέπετε καὶ τὸ καθισιό). Σηκώθηκα νὰ ξεμουδιάσω. Πίσω ἀπὸ ἕνα γραφεῖο ἦταν μία κυρία, ὑπάλληλος. Κρατοῦσε τὸ τηλέφωνο καὶ μιλοῦσε ἀκατάπαυστα. Χωρὶς νὰ θέλω, ἄκουσα κάποιο μέρος ἀπὸ τὴν συνομιλία της μὲ τὸν ἄνθρωπο ποὺ ἦταν στὴν ἄλλη ἄκρη τοῦ σύρματος. Μὴ μὲ ρωτήσετε νὰ σᾶς πῶ τί ἔλεγε.

Θὰ ἦταν ἀδιακρισία ἐκ μέρους σας καὶ κουτσομπολιὸ ἐκ μέρους μου. Μπορῶ ὅμως νὰ σᾶς διαβεβαιώσω ὅτι τὸ τηλεφώνημα δὲν ἦταν ὑπηρεσιακό. Τὸ ἴδιο καὶ στὸ διπλάνο γραφεῖο καὶ στὸ ἐπόμενο. Σ' ἕνα ἀπ' αὐτὰ μάλιστα περίμενε κάποια κυρία νὰ πάρῃ μία ὑπογραφή ἀλλὰ ἡ ὑπάλληλος «ἀγρὸν ἰγγόρασε». Καὶ ἡ κυρία περίμενε ὑπομονητικὰ, ὄρθια πάντοτε, τὸ τέλος τῆς κωζερί καὶ τοῦ μαρτυρίου της.

Ἐρριξα μιὰ ματιὰ γύρω μου καὶ διεπίστωσα ὅτι δὲν ἦταν μόνο αὐτοὶ οἱ τρεῖς ὑπάλληλοι (ἐκπρόσωποι τοῦ ὠραίου φύλου) ποὺ τὰ τηλέφωνα τους εἶχαν πάρει φωτιά.

Δὲν εἶπα τίποτα. Τί νὰ πῶ ἄλλωστε; Σκέφθηκα μόνο ὅτι ἂν αὐτοὶ οἱ ὑπάλληλοι πᾶνε σὲ κάποια ἄλλη ὑπηρεσία γιὰ κάποιο θέμα τους καὶ ἀντιμετωπίσουν τὴν κατάσταση ποὺ ἀντιμετωπίζουμε ἐμεῖς, οἱ ἀπλοὶ πολῖτες, στὶς τράπεζες, ἀσφαλῶς θὰ διαμαρτυρηθοῦν ἢ ἔστω θὰ ἀγανακτήσουν. Ἐκτὸς ἐὰν γιὰ τοὺς ὑπαλλήλους τῶν διαφόρων ὑπηρεσιῶν ὑπάρχει συναδελφικὴ ἀλληλεγγύη.

Ὅταν μῆτε σὲ ἐλβετικὴ τράπεζα, ἀλλὰ καὶ σὲ ἄλλες εὐρωπαϊκὲς, ἔχετε τὴν ἐντύπωση ὅτι ὀλόκληρη ἡ τράπεζα βρισκεται ἐκεῖ γιὰ τὴν μοναδικὴ στιγμή ποὺ θὰ μῆτε ἐσεῖς ποὺ δὲν εἶστε οὔτε Ὠνάσης οὔτε Ροκφέλλερ, γιὰ νὰ σᾶς ἐξυπηρετήσουν. Ἐκεῖ, οὐδέποτε θὰ δῆτε ὑπαλλήλους ἐν ὥρᾳ ὑπηρεσίας νὰ κρατοῦν τὸ ἀκουστικὸ τοῦ τηλεφώνου τους καὶ νὰ μιλοῦν περὶ ἀνέμων καὶ ὑδάτων ἢ νὰ πίνουν τὸν καφέ τους ἢ ἀκόμη νὰ καπνίζουν τὸ τσιγάρο τους. Τὴν ὥρα ἐκεῖνη εἶναι ὑπάλληλοι ἐν ὑπηρεσία.

Ἄραγε, τώρα ποὺ ἔχουμε μῆτὴ στὴν Εὐρώπη, τώρα ποὺ εἴμαστε Εὐρωπαῖοι μὲ περιγαμηνές, ὑπάρχει ἐλπίδα νὰ ξεχάσουμε τὶς ἐλληνικὲς μας συνήθειες καὶ νὰ γίνουμε... ὑπάλληλοι;

ΠΑΝΟΡΜΙΤΗΣ

ΣΧΟΛΙΑ

Η ΚΡΙΣΗ ΣΤΟΝ ΘΕΣΜΟ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ

Σε όλοσέλιδο ρεπορτάζ ημερησίας αθηναϊκής εφημερίδας, γίνεται λόγος για την «οικογένεια νέου τύπου στην Ευρώπη», όπου προφανώς πρόκειται για ό,τι σήμερα έχει καθιερωθεί να ονομάζεται μονογονεϊκή οικογένεια. Με αριθμούς και στατιστικά στοιχεία τα όποια καταγράφονται προκύπτει πόσο διαδεδομένο είναι το φαινόμενο της γεννήσεως παιδιών τα όποια ζούν και αναπτύσσονται με ένα εκ των δύο φυσικών γονέων τους. Συγκεκριμένα στις Σκανδιναβικές χώρες σχεδόν τα μισά παιδιά γεννιούνται εκτός γάμου, ποσοστόν διπλάσιο από τον μέσον όρον των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Την τελευταία δεκαετία επίσης ο αριθμός των μονογονεϊκών οικογενειών με πυρήνα τον πατέρα αύξηθηκε κατά 63% και με πυρήνα την μητέρα κατά 31%. Έξ άλλου στην Γαλλία ο αριθμός των διαζυγίων έχει τετραπλασιαστεί τα τελευταία 35 χρόνια, ενώ ο αριθμός όσων αποφασίζουν να κάνουν οικογένεια χωρίς γάμο έχει αύξηθει κατά 12% την τελευταία εικοσαετία.

Στην Ιταλία ο αριθμός των διαζυγίων αύξηθηκε κατά 30% από το 1990 και το ποσοστό γονιμότητας έπεσε σε 1,2 παιδιά ανά γυναίκα. Στην Ολλανδία 23% των παιδιών γεννιούνται εκτός γάμου, στην Πολωνία οι εκτός γάμου γεννήσεις διπλασιάσθηκαν την τελευταία 20ετία και στην Τσεχία τα ποσοστά γάμου μειώθηκαν κατά 23% την τελευταία δεκαετία. Συνολικά, τα τελευταία είκοσι χρόνια, ο αριθμός των παιδιών που ζούν με τον ένα από τους δύο γονείς του έχει τριπλασιασθεί σε όλη την Ευρώπη.

Αυτή η περισσότερο άτυπη μορφή οικογένειας, ενοείται από ένα νομικό πλαίσιο, που δείχνει όλο και μεγαλύτερη συμπάθεια στις μη παραδοσιακές οικογένειες. Σε πολλές χώρες της Ευρώπης λαμβάνονται μέτρα, ώστε να προσδώσουν νομική αναγνώριση στις ντε φάκτο σχέσεις με συνέπεια να κατοχυρώνονται δικαιώματα κληρονομιάς, συντάξεων και

συνεχίσεως της κατοχής της ιδιόκτητης κατοικίας του ενός από τον άλλον εκ των δύο συντρόφων.

Σε αυτήν την έκτεταμένη κρίση της οικογενειακής ζωής που παρατηρείται στην Ευρώπη φαίνεται να αντιστέκεται ή ελληνική κοινωνία, ή όποια σε υψηλό ποσοστό επιμένει στην παραδοσιακή μορφή της οικογένειας και ο θεσμός του γάμου παραμένει λειτουργικός. Το ποσοστό των γεννήσεων παιδιών εκτός γάμου στην Ελλάδα μόλις που φθάνει το 3% επί του συνόλου των γεννήσεων.

Αυτή όμως η διαπίστωση δεν πρέπει να μάς έφησυχάζει. Πρώτον διότι είναι παρατηρημένο ότι σε πολλούς άλλους τομείς της κοινωνικής ζωής ή επίρροη του ευρωπαϊκού κλίματος είναι ισχυρή και δεύτερον ή μεταβολή της πληθυσμιακής συνθέσεως στην χώρα μας εκ της άθροας εισόδου των λεγόμενων οικονομικών μεταναστών αποτελεί έναν επί πλέον κίνδυνο για την αλλοίωση και των ήθων στον τόπο μας, δεδομένου ότι δεν είναι όλιγοι εκείνοι οι όποιοι είναι επιρρεπείς στις ξένες επιδράσεις.

Για την άποφυγή τέτοιων δυσμενών ενδεχομένων είναι αναγκαία ή τόνωση του παραδοσιακού φρονήματος εκείνου το όποϊον ή όρθόδοξη χριστιανική διδασκαλία έχει καλλιεργήσει από αιώνες στην ψυχή του λαού μας. Και αυτό είναι άποστολή της ποιμένουσας Εκκλησίας και των πιστών της, όσων έθελοντικά στρατεύονται για να την επικουρούν στο έργο της.

ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΟΥ ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ ΣΤΙΣ ΗΠΑ

Πολύς λόγος έγινε και συνεχίζεται να γίνεται για τα γεγονότα της Νέας Υόρκης και της Ουάσιγκτον της 11ης Σεπτεμβρίου, για τα αίτια και την όργάνωση της όντως έκπληκτικής αυτής τρομοκρατικής επίθεσεως και κυρίως για το τί μέλλει να ακολουθήσει. Όλα αυτά κάνουν επίκαιρη την πρόβλεψη του Samuel Huntington για μιá επικείμενη σύγκρουση των πολιτισμών.

Για δέκα τουλάχιστον χρόνια ή αντίληψη του «τέλους της ιστορίας» του Φουκουγιάμα έμοιαζε να αποτελεί την κατευθυντήρια γραμμή της Δύσεως, μέχρις ότου το κίνημα κατά της παγκοσμιοποίησης που κορυφώθηκε στην Γένοβα τον περασμένο Ιούλιο και η ισλαμική επίθεση στην Νέα Υόρκη και την Ουάσιγκτον τον Σεπτέμβριο του ίδιου χρόνου ήλθαν να μεταβάλουν βίαια το τοπίο. Η παγκοσμιοποίηση άμφισθητείται ιδεολογικά στο έσωτερικό των δυτικών κοινωνιών, με μαζικό και ριζικό τρόπο, ενώ «ή σύγκρουση των πολιτισμών» όπως την είχε προδιαγράψει ο Huntington προβάλλει με τον πλέον έφιαλτικό τρόπο από τα έρεβια του World Trade Center.

Και να σκεφθεί κανείς ότι μέχρι τον περασμένο Σεπτέμβριο σε πολλά μέτωπα οι Ήνωμένες Πολιτείες της Αμερικής και οι σύμμαχοι των χωρών της Δύσεως έχουν δείξει εύμενη στάση στον ισλαμικό κόσμο εις βάρος των ορθοδόξων πληθυσμών, όπως στην περίπτωση της Βοσνίας και του Κοσόβου, για να μη παραλείψουμε να θυμηθούμε την απαράδεκτη στάση των στο Κυπριακό ζήτημα με την μακροχρόνια άνοχη των στην κατοχή του Βορείου τμήματος της Κύπρου από τους Τούρκους. Παρά ταύτα οι άτυπες αυτές συμμαχίες Δύσεως και Ισλαμικών χωρών κινδυνεύουν να ανατραπούν δραματικά: Η Δύση παρά τα ισχυρότατα συμφέροντά της πετρελαϊκά και γεωπολιτικά, στον αραβικό και ισλαμικό κόσμο, οδηγείται σε μερική τουλάχιστον ρήξη με το Ισλάμ, ρήξη που ένδεχομένως πρόκειται να αναπτυχθεί σε βάθος χρόνου και να οδηγήσει σε απρόσμενες συνέπειες.

Δεν άμφισθητεί κανείς την σημασία των οικονομικών συμφερόντων στη διαμόρφωση της έξωτερικής πολιτικής των διαφόρων χωρών και ιδίως των ισχυροτέρων εξ αυτών. Όμως όπως δείχνουν και τα πράγματα, ή παγκόσμια ισορροπία δεν μπορεί να επιτευχθεί χωρίς να λαμβάνονται υπ' όψη και τα ήθικα κριτήρια στις διακρατικές σχέσεις, γιατί ή άμφισθητήρη πολεμική ισχύς των Μεγάλων Δυνάμεων φαίνεται άνισχυρη να άντιμετωπίσει

παρόμοιες άνορθόδοξες βίαιες άντιδράσεις εις βάρος των και ιδίως εις βάρος άθών πολιτών.

EMMANOYHA PAKITZHΣ (1932 - 2001)

Το Σεμινάριο των Θετικών Έπιστημών της Χριστιανικής Ένώσεως Έπιστημόνων, το όποιο λειτουργεί από δεκαετίας και πλέον υπό την έποπτεία του Άκαδημαϊκού κ. Γεωργ. Κοντοπούλου θα στερηθεί έφέτος της συνεργασίας έκλεκτου μέλους, του τακτικού καθηγητού της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου Άθηνών του Έμμανουήλ Ρακιτζή (1932 - 2001), ο όποιος άπεβίωσε τον παρελθόντα Αύγουστο.

Ο έκλιπών πτυχιούχος (1962) και διδάκτωρ (1966) της Ιατρικής Σχολής συνεπλήρωσε τις σπουδές του στις Ήνωμένες Πολιτείες της Αμερικής άναδειχθείς διδάκτωρ (PhD) το έτος 1969 της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου του Τέξας. Στην τεσσαρακοναετή διάρκεια της έπιστημονικής του σταδιοδρομίας, έπετέλεσε άξιόλογο έρευνητικό έργο στην περιοχή της Βιοχημείας. Τα πορίσματα των έρευνών αυτών είτε μόνου είτε μετά άλλων συνεργατών περιλαμβάνονται σε έβδομήντα και πλέον δημοσιεύματα.

Ο Έμμανουήλ Ρακιτζής πέραν των έπιδόσεών του εις τους κλάδους της Ιατρικής Έπιστήμης ήτο και κάτοχος εύρειας φιλοσοφικής καταρτίσεως και γενικότερων έγκυκλοπαιδικών γνώσεων.

Καρπός αυτών των γνώσεών του ύπηρεξε άφ' ενός ή σύνταξη ειδικού συντόμου έγχειριδίου με τίτλο «Εισαγωγή στη φιλοσοφία των Φυσικών έπιστημών» και άφ' έτερου ή διδασκαλία ως κατ' έπιλογήν μαθήματος της φιλοσοφίας των φυσικών έπιστημών στους φοιτητάς της Ιατρικής Σχολής και εκ τρίτου ή άρθρογραφία του στον περιοδικό τύπο επί φιλοσοφικών και έν γενεί μη ιατρικών θεμάτων. Άπό τον πλούτο αυτών των γνώσεων πολλά είχε συνεισφέρει ο έκλιπών και στις συναντήσεις του σεμναρίου των θετικών έπιστημών της Χ. Ε. Ε.

ΒΑΣΙΛ. Κ. ΣΤΑΘΑΚΗΣ

ΕΠΙΚΑΙΡΑ

28 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1940

Μιά από τις μεγάλες στιγμές στην ιστορία της Ελλάδας ήταν και η απόφαση του ΟΧΙ της 28ης Οκτωβρίου του 1940. Μια παράλογη κήρυξη πολέμου και μιὰ έντιμη και ήρωική απόφαση για θυσία απέναντι σε υπέροχες δυνάμεις. Σκοπός ήταν φυσικά να πεθάνουμε για να ζήσουν ελεύθερα οι επόμενες γενιές. Γιατί η θυσία συμβαδίζει με τὸ θάνατο και την ελευθερία. Καταλάβαμε άραγε τὸ μέγεθος της θυσίας; Τί, κάνουμε γι' αυτό; Ξαναγυρίσαμε στὰ μειονεκτήματά μας, στὸν ατομισμό μας, στὴν ἀδιαφορία μας. Χάσαμε τοὺς στόχους μας, ἀδειάσαμε τὴν ψυχὴ μας ἀπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, ξεχάσαμε τὶς ἀξίες γιὰ τὶς ὁποῖες ἀνέκαθεν πολεμήσαμε, περάσαμε στὴν καταναλωτικὴ κοινωνία πὺν μᾶς ὡδήγησε σὲ ὑπερβολὲς καὶ ζοῦμε σήμερα πολλὰ ἀπὸ τὰ δυσάρεστα φαινόμενα τῆς παγκοσμιοποίησης τῶν ἀπάντων. Ἐτοι κοντεύουμε νὰ ξεχάσουμε καὶ τὴν ἱστορία μας, τὰ ἦθη, τὴ γλῶσσα μας, τὶς ἠθικὲς ἀρχὲς τῆς ὀρθοδοξίας μας.

Καιρὸς νὰ ξαναγυρίσουμε λίγο πρὸς τὰ πίσω καὶ νὰ θυμηθοῦμε γιὰτὶ πολεμήσαμε τὸ 1940. Νὰ ζήσουμε τὴ θερμὴ πίστη πὺν ἔδωσε φτερὰ στὸν ἀγῶνα τοῦ Ἑλληνα μαχητῆ γιὰ νὰ ζοῦμε ἐμεῖς σήμερα ἐλεύθεροι.

ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΚΟ ΚΤΥΠΗΜΑ

Τὸ τρομακτικὸ κτύπημα στὴν καρδιά τῆς Ἀμερικῆς, στοὺς «δίδυμους» ἐμπορικοὺς πύργους τοῦ Μανχάταν τῆς Ν. Ὑόρκης καὶ μιὰς πλευρᾶς τοῦ Πενταγώνου, ὑπῆρξε τραγικὸ, ἀναπάντεχο καὶ ἐγκληματικὸ. Τέτοιες πληγὲς μὲ πάνω ἀπὸ 6.500 χιλιάδες ἀνθρώπινα θύματα δὲν κλείνουν εὐκολα. Ἀφήνουν ἐρωτηματικὰ ἀναπάντητα, ἀναρίθμητες ἀπορίες καὶ προβλήματα πὺν δὲν ἐπιδέχονται συμβατικὲς λύσεις. Ἐτοι ἀνακύπτει ἡ διάθεση γιὰ τιμωρία τῶν ἐνόχων. Ἀλλὰ ποιοὶ εἶναι οἱ ἔνοχοι; Αὐτοὶ πὺν ἐξετέλεσαν μιὰ

ἐγκληματικὴ πράξη ἡ ἐκεῖνοι πὺν προετοίμασαν «ἀνθρώπινα πλάσματα» γιὰ τέτοιες ἐνέργειες; Ἀσφαλῶς καὶ οἱ δύο. Καλύτερα ὅμως νὰ μὴν «ψάξουμε» τὸ ζήτημα. Εἴμαστε ἄλλωστε ἀναρμόδιοι. Ἀρνούμεθα στὴν μνήμη τῶν θυμάτων τῆς ἀδικῆς αὐτῆς ἐπίθεσης. Ἐνα εἶναι βέβαιο ὅτι ἡ βία εἶναι δύσκολο νὰ κατασταλεῖ μὲ τὴ βία, εἴτε ἀπὸ τὴ μιὰ εἴτε ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά.

Στὴν ἀναζήτηση τῶν συγκεκριμένων ἐνόχων ὑπῆρξε κάποια ἄμεση ἀδυναμία προδιορισμοῦ τους. Διερευνήθηκε ἡ πηγὴ τοῦ κακοῦ καὶ ὁ «αἰθύνων νοῦς» πὺν συνέλαβε τὴν ἰδέα. Καὶ ἀποφασίστηκε μὲ ἄμεση εὐκολία ἡ κινητοποίηση τῆς ὑπερδυνάμεως (τῆς Ἀμερικῆς) μὲ σύμμαχο κυρίως τὴν Εὐρωπαϊκὴ Ἐνωση νὰ συλληφθεῖ ζωντανὸς ἡ νὰ προσκομισθεῖ νεκρὸς ὁ ὑποπτος Μπῖν Λάντεν. Βέβαια κανεὶς δὲν ἀμφιβάλλει ὅτι ἡ ἀπόφαση αὐτὴ ὀφείλεται σὲ ἀποδεικτικὰ στοιχεῖα πὺν ἔχουν οἱ ἀρμόδιες ὑπηρεσίες προφανῶς ἀπὸ καιρὸ.

ΦΟΒΟΣ

Ἄς καταλάβουμε ὅμως ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦτο: Ἐχουμε τὴν ἐντύπωση ὅτι ψάχνουμε σὲ λάθος χῶρο. Ἀλλοῦ εἶναι ἡ αἰτία τοῦ κακοῦ. Ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά ἡ ἀπιστία μὲ τὴν ὀλοκληρωτικὴ τῆς στροφῆ πρὸς τὰ ὑλικά πράγματα δείχνει πὺς ὁ κόσμος ἔχει χάσει τὸν ὀρίζοντα καὶ τὰ στηρίγματα τῆς ζωῆς του. Ἡ καταναλωτικὴ κοινωνία ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά, ἡ κοινωνία τῆς ἀφθονίας τοῦ πλοῦτου ἀντὶ νὰ μᾶς καθησυχάσει μᾶς μεγαλώνει τὴν ἀγωνία. Ὁ ἄνθρωπος ἀρχίζει νὰ φοβάται «τί τέξεται ἡ ἐπιούσα». Δὲν αἰσθάνεται δικαιωμένος μὲ τὴν ἀλήθεια τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν. Ἡ ψυχὴ του ἀναζητᾶται κάτὶ περισσότερο. Ζητᾶει μιὰ μεταφυσικὴ δικαίωση πὺν θὰ στηρίζεται σὲ Θεό, πὺν αἰῶνες τώρα καθοδηγοῦσε τὰ βήματα τῆς ἀνθρωπότητας.

Ἡ ἐπιστῆμη καὶ ἡ σύγχρονη τεχνολογία

δὲν μπορεῖ νὰ δίνει λύσεις στὰ ὑπαρξιακὰ προβλήματα τοῦ ἀνθρώπου, ὅση δύναμη κι ἂν διαθέτει. Καὶ ὁ ἄνθρωπος ὅλο καὶ χάνεται σὲ ἀπύθμενο κενό, σ' ἓνα ἀγεφύρωτο πνευματικὸ χάος. Κι ὅταν ὁ ἄνθρωπος χάνει τὴ μεταφυσική του ἐλπίδα, αἰσθάνεται μόνος καὶ ἀνίκανος νὰ ἀντιμετωπίσει τὰ καθημερινὰ δρώμενα. Τὸν καταλαμβάνει «φόβος», μὲ ὀριακὸ σημεῖο τὸ θάνατο. Φοβᾶται ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος τὸ θάνατο. Ἀλλὰ στήριγμα βρίσκει μόνο κοντὰ στὸ Θεό. Ἡ μεταφυσικὴ ἀγωνία του τοῦ δίνει διέξοδο στὴν ἀγάπη. **«Φόβος οὐκ ἔστιν ἐν τῇ ἀγάπῃ, ἀλλ' ἡ τελεία ἀγάπη ἔξω βάλλει τὸν φόβον»** (Ἰωάν. Α' Ἐπιστ. δ', 18).

Ἄς φαντασθοῦμε γιὰ μιὰ ἔστω στιγμὴ πὼς ὅλα ὅσα ξοδεύονται γιὰ τὴν «πάταξη» τῆς τρομοκρατίας, ἑκατομμύρια καὶ δισεκατομμύρια δολάρια διατίθεντο γιὰ νὰ ζεῖ εἰρηνικὰ καὶ ἀνθρώπινα ἓνας λαός, τί ἀποτέλεσμα θὰ

εἶχε; Δὲν μποροῦμε βέβαια νὰ προβλέψουμε. Ἔνα ὅμως εἶναι βέβαιο. Τὴν ἀναρχία καὶ τὴν τρομοκρατία τὴν κινεῖ καὶ τὴν φέρνει στὸ προσκῆνιο κατὰ κύριο λόγο ἡ ὀργανωμένη ἐκμετάλλευση τῶν ἀνθρώπων ποὺ πεινᾶνε, ποὺ παραγνωρίζονται, ποὺ ἀδικοῦνται, ποὺ πέφτουν θύματα ἐγκληματιῶν. Χτυπήστε οἱ ἰσχυροὶ τῆς γῆς τὴν ἀνέχεια καὶ τὴ φτώχεια, δώστε εἰρηνικὲς συνθήκες ζωῆς, πνευματικὴ τροφή καὶ ἀγωγή χριστιανικὴ, ἐξαρθρώστε τὸ ἐμπόριο τῶν ναρκωτικῶν καὶ καταργήστε τὴ διακίνησή τους, σταματήστε τὴν ἐμπορία τῶν ὄπλων καὶ ξεχάστε τὰ δικά σας συμφέροντα καὶ τὰ... πετρέλαια. Ἡ εἰρήνη τοῦ Θεοῦ θὰ εἶναι μὲ τὸ μέρος αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων καὶ μὲ τὸ μέρος σας. Ἀναγνωρίστε ἐπὶ τέλος ὅτι καὶ ἡ ἀνθρώπινη δύναμη ἀκόμη καὶ ἡ δύναμη τοῦ πυρὸς ἔχει τὰ ὅρια τῆς καὶ τοὺς ὅρους τῆς.

ΣΠ. Β. ΠΑΠΑΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ

ΕΛΛΗΝΕΣ ΤΟΥ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ

Ἄξιότιμε κ. Διευθυντά,

Τὸ φετινὸ καλοκαίρι, κάποια μέλη τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων (Χ.Ε.Ε.) εἶχαμε τὴν εὐκαιρία νὰ κουβεντιάσουμε μὲ Πανεπιστημιακοὺς Ἕλληνες καθηγητές, οἱ ὁποῖοι ζοῦν καὶ ἐργάζονται στὶς ΗΠΑ. Ἀκούσαμε καὶ μάθαμε πάρα πολλά, γιὰ τὰ «ἔργα καὶ ἡμέρες» τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς διασποράς, τῶν ἀνθρώπων μὲ τὴ «μεγάλῃ ἑλληνικῇ καρδίᾳ», ποὺ τοὺς δένει μὲ τὴν Πατρίδα καὶ τὶς ρίζες τῆς καταγωγῆς τους.

Ἀπὸ τὰ τόσα πολλὰ καὶ ἐνδιαφέροντα, τὰ ὁποῖα συζητήθηκαν στὴ συντροφιά μας, πιστεύω ὅτι ἀξίζει νὰ ἀναφερθεῖ τὸ γεγονός μῆς πρόσφατης ἐκδηλώσεως στὴ Νέα Ὑόρκη, καὶ ἡ ὁποία ἦταν ἀφιερωμένη σὲ μιὰ ἰατρικὴ προσωπικότητα, τὸν ἀείμνηστο Δρα Δημήτριο Φλέσσα (ἀπὸ τὸ Ἄργος),

καὶ τοῦ ὁποίου ἡ ζωὴ καὶ ἡ ἐπαγγελματικὴ δράση ἦταν φωτεινὸ παράδειγμα ἐφαρμογῆς τῶν ἀρχῶν τοῦ Ἰπποκράτους καὶ τοῦ Χριστιανικοῦ ἀνθρωπισμοῦ, ἀνάμεσα σὲ Ἕλληνες καὶ Ἀμερικάνους).

Στὴ μνήμη τοῦ ἀναφερόμενου γιαιτροῦ, τὴν Κυριακὴ 10 Ἰουνίου 2001, στὸ Πολιτιστικὸ Κέντρο τοῦ Καθεδρικοῦ τῆς Νέας Ὑόρκης, ἔλαθε χώρα ἐπιστημονικὴ διάλεξη (ἀποτέλεσε ἐναρξη ἐνὸς θεομοῦ ποὺ θὰ ἔχει συνέχεια κάθε χρόνο). Τὸ θέμα ἦταν «Σχεδιασμός καὶ Ἐφαρμογὴ ἐνὸς Ἡλεκτρονικοῦ Προγράμματος Ἐλέγχου Ἀλληλεπιδράσεως Φαρμάκων διὰ τὴν Ἑλλάδα: Διατί χρειάζεται καὶ διατί δὲν ἐφαρμόζεται». Ἡ διάλεξη ἐγινε ἀπὸ τὸν καθηγητὴ τῆς Φαρμακολογίας καὶ Ἰατρικῆς Θεοχάρη Θεοχαρίδη (Tufts University, Boston) καὶ διοργανώθηκε μὲ τὴ συνεργασία τῆς «Ἑλληνικῆς Ἰατρικῆς Ἐταιρείας Νέας Ὑόρκης» (ἔτος ἰδρύσεως 1936) καὶ τῆς Πολιτιστικῆς Ἐνω-

σης «Ἑλληνικός Σύνδεσμος» (Hellenic Link, Inc), πρόεδρος τῆς ὁποίας εἶναι ὁ καθηγητῆς Μικροβιολογίας Κώστας Εὐθυμίου (St. John's University, N. Y.), ἀντεπιστέλλον μέλος τῆς Χ.Ε.Ε.

Ὅσον ἀφορᾷ δέ, στὸν ἰατρὸ Δ. Φλέσσα, πρέπει νὰ λεχθῆι ὅτι, ὑπῆρξε σπουδαία μορφή, μὴ προσωπικότητα ἢ ὁποία ἔδωσε πολλὰ στὴν Πατρίδα μας, τὰ ὁποῖα ὅμως λίγοι γνωρίζουν. Ὁ Δ. Φλέσσας «ἦταν Ἑλληνας, πὺν πρόσφερε πολλὰ στὴν Ἑλλάδα καὶ γιὰ τὴν Ἑλλάδα», ἔγραψε ὁ Γιάννης Τσουδερός, ἰατρὸς ἀκτινολόγος (Βενιζέλειο Νοσοκομεῖο, Ἡράκλειο Κρήτης).

Ὁ Δ. Φλέσσας συνέβαλε τὰ μέγιστα, μὲ ποικίλους τρόπους, στὴν ὀργάνωση τῶν Ἱατρικῶν Σχολῶν τῶν Πανεπιστημίων Ἰωαννίνων καὶ Κρήτης. Φρόντισε γιὰ σεμινάρια μὲ ἰατροὺς ἀπὸ τὴν Ἀμερική καὶ τὸν Καναδᾶ, ἔστειλε ἱατρικὰ συγγράμματα γιὰ τὸν ἐμπλουτισμὸ τῶν βιβλιοθηκῶν τους, πρόσφερε συσκευὲς ἀποσιδήρωσης, γιὰ τὰ παιδιά που πάσχουν ἀπὸ μεσογειακὴ ἀναιμία καὶ ὑποβάλλονται σὲ συχνὲς μεταγγίσεις αἵματος.

Μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς ἐκδηλώσεως «εἰς μνήμην Δ. Φλέσσα» στὴ Νέα Ὑόρκη, ἔγραψε καὶ ὁ καθηγητῆς βιοχημείας Ὁρέστης Τσόλας (Πανεπιστήμιον Ἰωαννίνων), καθὼς καὶ ὁ καθηγητῆς Παιδιατρικῆς Σ. Σμπυράκης (Πανεπιστήμιον Κρήτης), ὁ ὁποῖος ἀνακοίνωσε ὅτι, λίγες μέρες μετὰ τὴν ἐκδήλωση, θὰ ἔκανε τὰ ἐγκαίνια τῆς Μονάδος Ἐντατικῆς Θεραπείας Παίδων, ἢ ὁποία θὰ ἀρχίζε νὰ δέχεται ἀσθενεῖς. Ἡ Μονάδα αὐτὴ ἔχει σχέση μὲ τὴν προσπάθεια καὶ προσφορὰ τοῦ Δ. Φλέσσα, ἔργο τὸ ὁποῖο, ἀπὸ ἐκεῖνον καὶ πέρα, συνεχίζεται πρὸς συμπλήρωση καὶ ἄλλων, μὲ τὴν δράση τῶν μελῶν τῆς «Ἑλληνικῆς Ἱατρικῆς Ἐταιρείας Νέας Ὑόρκης», πρόεδρος τῆς ὁποίας εἶναι ὁ ἰατρὸς Σπύρος Μετζίτης, MD, PhD.

Ὅλα τὰ παραπάνω δείχνουν, πολὺ χαρακτηριστικὰ, τὶς ἰκανότητες καὶ τὸ ψυχικὸ μεγαλεῖο τῶν Ἑλλήνων τοῦ ἐξωτερικοῦ, καθὼς καὶ τὴν ἀληθινὴ καὶ ἐμπρακτὴ ἀγά-

πη γιὰ τὴν Γενέτειρά τους. Ποιὸς θὰ «μαζέψει» καὶ θὰ γράφει, κάποτε, τὴν ἱστορία τῆς συμβολῆς τῶν Ἑλλήνων τοῦ ἐξωτερικοῦ, «γιὰ τὸ γεφύρωμα καὶ τὴν ἀνάπτυξη ἐνότητος μεταξὺ τοῦ Ἑλλαδικοῦ καὶ τοῦ ἐκτὸς Ἑλλάδος Ἑλληνισμοῦ»;

Ὁ ἀπόδημος Ἑλληνισμὸς ἀποδεικνύει ὅτι, «ὑπάρχει Ἑλλάδα καὶ ἐκτὸς Ἑλλάδος» καὶ ὅτι, ἂν ἡ Ἐπιστῆμη δὲν ἔχει ἰδιαίτερη πατρίδα, οἱ Ἐπιστῆμονες, ὅμως, ἀναγνωρίζουν δικὴ τους Πατρίδα!

Στοὺς ἀναγνωστές τῶν «Ἀκτίνων», κ. Διευθυντά, εἶναι γνωστὸ ὅτι, στὰ πλαίσια τῶν δραστηριοτήτων τῆς Χ. Ε. Ε., ἐδῶ καὶ λίγα χρόνια, ἔχει ἀρχίσει κάποια προσπάθεια γιὰ τὸ «γεφύρωμα» καὶ τὴν ἀνάπτυξη ἐνότητος μεταξὺ τῶν ἐπιστημόνων τῆς Χώρας μας καὶ τῶν Ἑλλήνων ἐπιστημόνων τοῦ ἐξωτερικοῦ. Διοργανώνονται ἡμερίδες μὲ διαλέξεις, ἀπὸ καθηγητῆς τοῦ ἐξωτερικοῦ καὶ τῆς ἡμεδαπῆς, καὶ σὲ μιὰ ἀτμόσφαιρα ἀδελφικῆ, ἀνταλλάσσονται σκέψεις σὲ ἐπίπεδο συγχρόνου ἐπιστημονικῆς γνώσεως, πνευματικῶν ἰδεῶν, χριστιανικοῦ ἀνθρωπισμοῦ.

Μὲ ἐξαιρετικὴ τιμὴ
ΜΙΧΑΛΗΣ Θ. ΜΗΛΙΓΚΟΣ
Καρδιολόγος
Δρ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑ ΕΚΘΕΣΙΣ ΕΘΕΛΟΝΤΙΣΜΟΥ

Ἀξιότιμε κ. Διευθυντά,

Ὁ Ὄργανισμὸς Ἠνωμένων Ἐθνῶν ἀνακήρυσσε τὸ 2001 Διεθνὲς Ἔτος Ἐθελοντῶν. Στὰ πλαίσια τῶν σχετικῶν ἐορτασμῶν ὁργανώθηκε στὸν πρὸ τοῦ Ζαπτείου Μεγάλου χώρου τὸ Σεπτέμβριον ἡ Πρῶτὴ Πανελληνία Ἐκθεση Ἐθελοντισμοῦ καὶ Ἀνθρωπιστικῶν Ὄργανώσεων, στὴν ὁποία προβλήθηκε τὸ ἔργο ὀγδόντα σχεδὸν μὴ κερδοσκοπικῶν - μὴ κυβερνητικῶν ὀργανώσεων ἀλλὰ καὶ κρατικῶν φορέων καὶ διεθνῶν ὀργανισμῶν.

Ένδεικτικά αναφέρουμε προσπάθειες αντιμετώπισης προβλημάτων ατόμων με ειδικές ανάγκες, φυλακισμένων, εξαρτημένων από τα ναρκωτικά, προσβεβλημένων από άνιαιτες ασθένειες, θυμάτων άτυχημάτων, ακραίων φυσικών φαινομένων ή πολεμικών επιχειρήσεων, άπροστάτευτων ή άρρωστων παιδιών.

Οι πρωτοβουλίες αυτές άποσκοπούν στη διάσωση συνανθρώπων μας, στην ανακούφιση του ανθρώπινου πόνου, στη μείωση άπειλών και κινδύνων, στην υπεύθυνη συμβουλή και ενημέρωση, στη συμπαράσταση στις δυσκολίες, στην έπούλωση πληγών. Σέ πολλές περιπτώσεις τής έθελοντικής προσφοράς προηγείται κατάλληλη εκπαίδευση.

Ίδιáιτερη ίκανοποίηση προκαλούν πρωτοβουλίες για την προστασία του άγέννητου παιδιού σέ μιά έποχή όπου τó ύπ' αριθμ. 1 πρόβλημα τής χώρας μας είναι ή υπογεννητικότητα και τó κράτος άποποινικοποίησε τó έγκλημα τών εκτρώσεων ή εκείνες πού άποσκοπούν στην επιβίωση τών Καλάς του Πακιστάν (πού σύμφωνα με τις παραδόσεις τους είναι άπόγονοι τών στρατιωτών του Μ. Άλεξάνδρου) και στη διατήρηση του πολιτισμού και τής ιδιοπροσωπίας των.

Μερικές προσπάθειες είναι διεθνείς, άλλες κατ' έσοχήν έλληνικές πού γίνονται στην πρωτεύουσα ή στην έπαρχία, αλλά και στό έξωτερικό.

Έπιφυλάξεις πρέπει νά διατυπωθοούν για τó γεγονός ότι ενώ δέν συμμετείχαν στην

έκθεση άρκετοί σύλλογοι και σωματεία με σημαντικές προσπάθειες και πρωτοβουλίες έθελοντικής προσφοράς, πού είναι καρποί τής δικής μας πολιτισμικής κληρονομιάς, προβλήθηκαν και δραστηριότητες ενός μικρού αριθμού οργανώσεων, πού χρησιμοποιούν πρακτικές, πού πηγάζουν από ανατολικές θρησκείες και όθνείες πολιτισμικές παραδόσεις.

Σέ ένα από τά περίπτερα τής έκθέσεως είδαμε σέ περίοπτη θέση νά αναγράφεται, ότι είναι δυστύχημα για τήν έποχή μας τó ότι όπου υπάρχει δύναμις δέν υπάρχει άγάπη και όπου υπάρχει άγάπη δέν υπάρχει δύναμις, σκέψη τόσο επίκαιρη στις ήμέρες μας με τήν ύπογραφή του άείμνηστου Άλέξανδρου Τσιριντάνη.

Σέ έποχή κατά τήν όποία γεγονότα άποτρόπαια παγώνουν τις καρδιές μας, ή Πρώτη Πανελλήνια Έκθεση Έθελοντισμού και Άνθρωπιστικών Οργανώσεων γεννά τήν έλπίδα, γιατί στους καιρούς μας πού φαίνεται να κυριαρχοούνται από τόν άτομοισμό, τó μίσος, τó φανατισμό και τήν παράνοια, από γεγονότα και φαινόμενα σάν αυτά πού ζοῦμε και πού κατακλύζουν τις τηλεοπτικές όθόνες, τις ραδιοφωνικές εκπομπές, τις σελίδες του τύπου, υπάρχουν άντισώματα, υπάρχουν άνιδιοτελείς πρωτοβουλίες άγάπης, άθόρυβες προσπάθειες άλληλεγγύης και άξιόλογες εκδηλώσεις άνθρωπιάς.

Μετά τιμής
Δ. ΑΥΓΕΡΙΝΟΣ

«ΑΚΤΙΝΕΣ». Μηνιαϊον περιοδικόν. Κυκλοφορεί τήν 1ην εκάστου μηνός. Ίδιοκτήτης: «Χριστιανική Ένωσις Άκτινες», όδός Καρύστη 14, 105 61 Άθήναι, Τηλ. 3235-023. Έκδότης και Διευθυντής Συντάξως: Γεώργιος Δ. Ίατρίδης, Παρθενώνος 26, 117 42 Άθήναι. Προϊστάμενος Τυπογραφείου: Θεόδωρος Γ. Δούρος, Ίπποκράτους 189, 114 72 Άθήναι. Τιμή τεύχους δρχ. 250. Έτησία συνδρομή, έσωτερικού δρχ. 2500, έξωτερικού 20 \$ U.S.A. Η διεύθυνσις επιφυλάσσει εις εαυτήν τó δικαίωμα νά μη δημοσιεύη ή νά συντέμνη κατά τήν κρίσιν της οιονδήποτε χειρόγραφον. Χειρόγραφα δημοσιευόμενα ή μη, δέν επιστρέφονται. Άγαγγελία έντύπων έν γένει και διβλίοκρισίαι δέν δημοσιεύονται.

Τόπος εκδόσεως Άθήναι, Νοέμβριος 2001

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

Ἀπὸ τῆς ἐκδόσεως «Ἡ Δαμασκός» κυκλοφοροῦν:

ΑΡΧΙΜ. ΙΩΑΝΝΟΥ Γ. ΑΛΕΞΙΟΥ

ΦΩΤΑ ΚΑΙ ΣΚΙΕΣ

Δοκίμια πνευματικοῦ προσανατολισμοῦ

*

ΑΡΧΙΜ. ΙΩΑΝΝΟΥ Γ. ΑΛΕΞΙΟΥ

ΤΟ ΠΑΡΑΞΕΝΟ

ΤΗΛΕΦΩΝΗΜΑ

Σκηνές καὶ χρονογραφήματα.

*

ΒΑΣΙΛΙΚΗΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΥ - ΠΑΛΑΙΟΥ

ΕΛΠΙΔΑΣ ΧΑΜΟΓΕΛΑ

Χαριτωμένη ποιητική συλλογή.

*

ΕΛ. Χ. ΚΟΥΛΟΥΜΠΑΡΙΤΣΗ

ΟΤΑΝ Η ΕΥΛΑΒΕΙΑ

ΓΙΝΕΤΑΙ ΤΡΑΓΟΥΔΙ

Ἡ γέννηση καὶ ἡ ἐξέλιξη τῆς πολυφωνικῆς
θρησκευτικῆς μουσικῆς στὴν Εὐρώπη.

*

Γ. Δ. ΚΟΥΒΕΛΑ

Η ΣΥΓΧΥΣΗ ΤΩΝ ΚΑΙΡΩΝ ΜΑΣ

ΚΑΙ Η ΔΙΕΞΟΔΟΣ

Ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός»

Καρύτση 14 - 105 61 ΑΘΗΝΑ - Τηλ. 32 21 283

**«ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ»
ΜΕΛΕΤΑΙ ΤΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ
ΚΑΙ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΙΕΙΝΗΣ**

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΑΚΤΙΝΩΝ»

**Κατάλογος τῶν βιβλίων πού υπάρχουν σήμερα
στά γραφεῖα τῶν «Ἀκτίνων»**

ΕΓΚΟΛΠΙΟΝ ΓΙΑ ΚΑΘΕ ΕΛΛΗΝΑ ΝΕΟ.....	300
ΑΠΟ ΤΗΝ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ - Η ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ	1000
Η ΨΥΧΙΚΗ ΥΓΙΕΙΝΗ ΤΟΥ ΜΑΘΗΤΟΥ	1000
ΟΙ ΦΟΒΟΙ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ ΚΑΙ ΑΙ ΑΠΟΤΥΧΙΑΙ ΤΟΥ	1000
Ο ΑΡΤΙΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ	1000
ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ ΤΟ ΜΑΘΗΜΑ	1000

Οί συνδρομηταὶ τῶν «Ἀκτίνων» πού ἐπιθυμοῦν νά προμηθευθοῦν βιβλία ἀπὸ τὸν ὡς ἄνω κατάλογο παρακαλοῦνται νά τηλεφωνήσουν στὸ τηλέφωνο 32 23 560.